TARİH TIBBI KONUŞTURDU

SUİKASTLAR, SIR ÖLÜMLER, ESRARENGİZ OLAYLAR

TALHA UĞURLUEL
MUAMMER KAYATEKİN

TİMAŞ

4. BASKI
24.000 ADET

TARİH TIBBI KONUŞTURDU
Talha Uğurluel - Muammer Kayatekin

TİMAŞ YAYINLARI | 3548
Tarih İnceleme Araştırma Dizisi | 61

PROJE EDİTÖRÜ
Adem Koçal

EDİTÖR
Zeynep Berktaş

FOTOĞRAF
Talha Uğurluel

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

MİZANPAJ
Hüseyin Özkan

1. BASKI
Mart 2014, İstanbul

4. BASKI
Eylül 2015, İstanbul

ISBN
ISBN 978-605-08-1620-4
9 786050 816204

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Seçil Ofset
Sertifika No: 12068
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 4. Cad. No: 77
Bağcılar / İSTANBUL
Tel: (0212) 629 06 15

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

TARİH TIBBI KONUŞTURDU

Suikastlar, Sır Ölümler, Esrarengiz Olaylar

Talha Uğurluel - Muammer Kayatekin

TİMAŞ

TALHA UĞURLUEL

Manisa Demirci'li olan Talha Uğurluel, 1997 yılında Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nin Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 8 yıl özel radyolarda tarih programları yaptı. Yerli ve yabancı dergilerde yayınlanmış birçok makalesi olup, *Çanakkale Savaşları, Gelibolu Gezi Rehberi, Balkanların Başkenti Edirne, Varlık ve Yokluk Savaşımız, İstanbul'un Fethi, Peygamber Efendimiz'in İzinde Mekke-Medine, Önden Gelenler ve Mevlana* adlı kitapların yazarıdır. Ayrıca Çanakkale, Edirne ve Mekke-Medine tarihi ile ilgili cd çalışmaları mevcuttur. İki yıl imaj kitap çalışmaları yapmış olup, *Mukaddes Emanetler, Timur'un Tüzükatı, Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıratı* ve *Harp Mecmuası* kitapları, editörlüğünü yaptığı eserlerden birkaçıdır. Muhtelif turizm acentalarında AR-GE yönetmenliği yapan Uğurluel, yerli gruplar ile Türkiye'nin birçok yerine kültür gezileri düzenlemekte, kurum ve derneklerin eğitim programları dahilinde tarih seminerleri vermektedir. Hâlen Marmara Üniversitesi'nde akademik çalışmalarını sürdüren Uğurluel, ayrıca TRT Radyo 1'de "Dünya Gezgini" programını ve TRT Türk'te "Tarihin İzinde" programını hazırlayıp sunuyor.

MUAMMER KAYATEKİN

1966 yılında İzmir'de doğdu. Sırasıyla Müdafaa-i Hukuk İlkokulu, Güzelyalı Ortaokulu, İzmir Atatürk Lisesi'nde okuduktan sonra 1989 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Mecburi hizmetini Kayseri ili, Pınarbaşı ilçesi, Pazarören beldesinde tamamlayıp Manisa ili, Saruhanlı ilçesi, Kayışlar köyüne tayin oldu. 1994 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalı'nda tıpta uzmanlık eğitimini tamamladı. Çalışmaları çoğunlukla egzersiz fizyolojisi alanıyla ilgilidir. Bir yıl süreyle Minesota Üniversitesi'nde de görev yaptı. Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunduğu dönemde Mars Projesi Laboratuvarı'nda da çalıştı. 2007 yılında fizyoloji alanında profesör oldu. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalı, Spor Fizyolojisi Bilim Dalı'nda görevine devam etmektedir. Hobileri arasında futbol, akvaryumculuk, balık avcılığı ve dalgıçlık bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Mitolojinin En Büyük Kahramanı Achilles Nasıl Öldürüldü? 10

İnsan Cesetlerinden Elde Edilen Şifa 18

Mısır Piramitleri İnsan Gücüyle mi İnşa Edildi? 24

Dünyaya Boyun Eğdiren Büyük İskender'in Ani Ölümünün Altında Yatan Gerçekler 34

Tarihte İşkence Yöntemleri Nelerdi? Göze Nasıl Mil Çekilirdi? 48

İnsan Çarmıha Gerilerek Öldürülebilir mi? 58

Kişi Onurlandırılarak Nasıl Öldürülür? 68

İnsanlar Savaş Meydanlarında Neden "Su" Diye İnlerdi? 78

Dünya Tarihinde En Çok Korkulan Hastalık: Çiçek 86

Suikast mı, Ecel mi?
Fatih Sultan Mehmed'in Yıllardır Çözülemeyen Ölüm Sırrı Nedir? 94

Yavuz Sultan Selim'in Ölüm Sebebi Nedir? 110

Krallar ve Sultanların Hastalığı: Gut 120

Hürrem Sultan Hangi Hastalıktan Öldü? 128

Yemen'e Gidenler Çoğunlukla Neden Geri Dönemezlerdi? 140

Su İçmeden Sürdürülen İlginç Hayatlar 154

Kaya Havuzlarında Biriktirilen Su ile Gelen Ölüm 158

Osmanlı'da Bir Karantina Adası 164

İngilizler Mısır'daki Esir Askerlerimizi Kör Etmişler miydi? 176

Eski Mısır Mumyalama Sanatı ile
Osmanlı Mumyalama Sanatı Arasındaki Farklar 188

Kaynakça 212

ÖNSÖZ

Tarihî bir konuyu araştırırken olayın ana kaynaklarına iner, hâdisenin cereyan ettiği yeri gezer ve o dönemin insanlarının eserlerine göz atarak neticeye ulaşmaya çalışırız. Ama bazen tarihî hâdiseler öyle bir yerde kitlenir ki bu durumu izah etmek, dolayısıyla neticeye varmak kolay olmaz. Biz tarihçilerin böyle durumlarla en çok karşılaştığı yerler genelde tıbbî konular olmaktadır. Tarihî süreç, kişilerin amaç ve yöntemleri, elde edilen netice hepsi bellidir ama bu süreç içinde cereyan eden bazı hâdiseler vardır ki bir ucu tıbba dayandığı için yorumlama hataları meydana gelebilmektedir.

Biz de, madem tarih içindeki birtakım hâdiseleri biz tarihçiler tam çözemiyoruz, o zaman uzmanlarına çözdürelim dedik ve tıpçıları bu konuda konuşturmaya, onlara danışarak işin doğrusunu onlardan öğrenmeye karar verdik.

Mesela Fatih Sultan Mehmed'in ölümü yüzyıllardır tartışılan bir konudur. Eceli ile mi öldü, yoksa öldürüldü mü? Bir tarihçi olarak Fatih'in müptela olduğu hastalıkları biliyoruz, vefatı öncesinde yaşadığı sıkıntıları da. Ölümünden önce uygulanan tedavi detaylarını ve Fatih'in vücudunun bu tedavilere verdiği tepkileri de. Ancak bunları bir tıp uzmanı gibi yorumlayamıyoruz. Hangi hastalık, nasıl bir etki meydana getirir, hangi tedavi vücutta nasıl bir reaksiyona sebep olur vb. birçok detayı farklı uzmanları ile görüşüp karşılaştırınca, cevabını veremediğimiz gerçekler ayan beyan ortaya çıkmaya başladı.

Bu kitaba hazırlanırken, tabir yerinde ise tarihî şahsiyetleri kabirlerinden çıkarıp tek tek muayene eder bir tavra büründük. Hürrem Sultan'ın vefatına sebep olan hastalıktan, Yavuz Sultan Selim'in Şirpençe'sine ve Büyük İskender'in ani vefatına kadar sebep ve sonuç ilişkisi içindeki zincirler bizi şaşırtıcı yerlere götürdü.

Kitapta sadece tarihî şahsiyetlerin ölümlerini değil, yine tarih bilimi ile izah edemediğimiz ve devreye tıbbı sokarak çözüm yolları aradığımız başka konulara da eğildik. Mesela Yemen'e giden askerlerimizin %70'i neden geriye dönemiyordu? Çiçek hastalığı neden herkesin korkulu rüyası idi? Mısır'daki mumyalama sistemleri ile Osmanlı'daki tahnitler arasındaki farklar nelerdi? Tarihin yardımı ile ortaya çıkardıklarımızı, tıp bilimi ile birleştirince aradaki boşlukları da doldurmaya başladık. Gördük ki tarihin tıbbı konuşturması önemli imiş ve tarihi doğru anlama ve yorumlamada ciddi faydaları varmış.

Uzun süredir devam ettirdiğimiz bu çalışmamızda, merak edeceğinizi umduğumuz onlarca tarihî sırrın aydınlanmasını sağladık ama bu kitaba sadece bir kısmını yerleştirebildik. Kim bilir, belki de önümüzdeki dönemde bu kitabın devamı olan çalışmalar da sizinle buluşacak. Böylece çok bilinen bir hâdisenin arka planını görmeye başlayabileceğiz. Örneğin, "Bir insan (Yehuda-Hz. İsa) çarmıha gerilince ölür mü?"den, "Topuğundan ok ile vurulan bir kişiye (Achilles) ne olur?"a kadar aydınlatılmayı bekleyen nice soru, bu iki farklı bilimin ortak çalışması ile şimdi daha anlaşılır bir hâle geldi.

Bu çalışmayı yaparken kendimizi cinayet dedektifleri gibi hissettik. Tek tek verileri topla, hâdisenin geçtiği dönemin şartlarını, şahıslarını bir bir incele, şahsa ait bütün bilgiyi bir araya getir, ortaya dökülen bu delillerin ışığında sonuca ulaşmaya çalış... Büyük oranda da tatmin edici cevaplara ulaştık. Bu çalışmada öncelikle hedeflediğimiz konu ile ilgili tarihî verileri bir araya getirdik. Kim bu hâdise için ne söylemiş, hangi konulara dikkat çekmiş, belgeler, hatıratlar, sonraki dönemlerin uzmanları hangi yorumları yapmış dikkatle taradık. Ardından izah edemediğimiz kısımların uzmanlarına ulaşmak için konunun hangi tıp uzmanının alanına girdiğini belirledik. Nihayet problemleri tek tek uzmanları ile yüzleştirdik. Bazen bir konunun çözümü için farklı branşlardan birkaç uzman ile görüşülmesi gerekti. Hatta bu uzmanları bir araya getirip tartıştırmak... Onlar konuştukça ve tıp, çözümsüz hâdiseleri tarihin ışığında yorumladıkça aldığımız keyfi tahmin edemezsiniz. Sizleri bu çalışma ile gerçeğe biraz daha yaklaştırabildi isek kendimizi bahtiyar sayacağız.

Bir tarihçi ve sanat tarihçisi olarak bütün verileri teslim ettiğim ve bu çalışmayı birlikte yürüttüğüm kıymetli araştırmacı Prof. Dr. Muammer Kayatekin'e yürekten teşekkürlerimi sunarım. Çünkü iğne ile kuyu kazmaya benzeyen bu çalışmada mevzuların tıbbî detayları ile ilgili bütün gayret ona aittir. Problemlerin çözümü için gerekli branşları belirlemek, uzmanlarına ulaşmak, onları konuşturmak ve çözüme ulaşmak kolay olmasa gerek. Bazı geceler sabahladığını, bazen gecenin bir yarısında bir

telefon ile tarihî bir detayı öğrenmek için aradığını, sabahın erken bir saati çalan telefonumu açtığımda karşımdaki yorgun ama mutlu sesin:

"Talha, Büyük İskender'i ancak yeni öldürebildim!" nüktesi ile bir konuyu daha bitirmiş olmanın gururlu duruşuna defalarca şahit olduğumu ifade etmek isterim.

Bu çalışma ile gördük ki, farklı branşlardan araştırmacılar bir araya gelmeli imiş... Gelmeli ve yabancı oldukları sahaları ortaya dökerek birbirlerine yardımcı olmalı imiş. Zira böylece, bilimin karanlık noktalarına çok daha rahat ışık tutulabilirmiş.

Bu kitaba ancak 19 problem ve çözümünü sığdırabildik. Hâlbuki elimizde, tarihte cereyan etmiş ve bir kara nokta gibi durup çözülmeyi bekleyen daha nice konu var. Niyetimiz bu çalışmanın devamını getirmek ve geçmişin izah edilemeyen birtakım noktalarını aydınlatmaya çalışmak. Bu konuda gelecek nesillerin tarih algısına faydamız olabilecekse kendimizi bahtiyar sayacağız.

Talha Uğurluel

TEŞEKKÜR

Kaynaklara ulaşmamda çok büyük yardımlarını gördüğüm Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Kütüphanesi'den Uzman Kütüphaneci Abdullah Murat Mete'ye, Uzman Kütüphaneci Deniz Kılınç'a, Kütüphane Görevlisi Pınar Mencik'e, bazı soruların cevaplandırılmasında büyük emekleri geçen Urla Karantina Adası Müdürü Şaban Koçoğlu'na, Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı Dr. Töre Yavuzşen'e, Göz Hastalıkları Uzmanı Dr. Levent Kazancı'ya, Farmakoloji Uzmanı Prof.Dr. Mukaddes Gümüştekin Güneli'ye, Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Uzmanı Prof. Dr. Can Sevinç'e, Adli Tıp Uzmanı Prof.Dr. Erdem Özkara'ya ve Adli Tıp Anabilim Dalı'ndan Araştırma Görevlisi Dr. Cudi Ferat Buran'a, Tıbbi Mikrobiyoloji Uzmanı Doç.Dr. Cem Ergon'a, Ortopedi ve Travmatoloji Uzmanı Prof.Dr. Can Koşay'a, Anatomi Anabilim Dalı'ndan Prof.Dr. Amaç Kiray'a, Fizyoloji Anabilim Dalı'ndan Araştırma Görevlisi Dr. Güven Güvendi'ye, Spor Bilimcisi Öğretim Görevlisi Dr. Hikmet Gümüş'e, mesai arkadaşım ve kitabı ilk olarak okuyarak önerilerde bulunan Fizyoloji Uzmanı Prof. Dr. Osman Açıkgöz'e, kitabı yazarken yanıma gelip, "Baba artık bizimle ilgilen!" diyerek dinlenmemi sağlayan sevgili kızlarım Doğa ve Derin'e, bana her konuda olduğu gibi kitabın yazımında da büyük destek olan eşim Esra Kayatekin'e ve bu kitap projesinin öncüsü "Tarihi sevdiren adam" Talha Uğurluel'e teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. B. Muammer Kayatekin

MİTOLOJİNİN EN BÜYÜK KAHRAMANI ACHILLES NASIL ÖLDÜRÜLDÜ?

Birkaç sene evvel sinemalarda gösterime giren "Truva" filmini çoğunuz hatırlayacaksınız. Senaryosu Homeros'un *İlyada*'sından esinlenerek yazılan bu filmde, Greklerin zalim kralı Agamemnon, karşı sahilin hükümdarı Truva Kralı Priam'ın oğulları Hektor ve Paris'i ağırlamaktadır. Agamemnon'un güzeller güzeli karısı Helen bu ziyarette gönlünü Paris'e kaptıracak ve ikisi kaçarak Truva'ya sığınacaklardır. Agamemnon öcünü almak için büyük bir ordu toplayacak gemilere bindirdiği askerleri ile Yunanistan tarafından Çanakkale'ye gelerek Truva'ya saldıracaktır. Bu son derece muhkem şehir, devasa kale surları ile çevrilidir ve buraya girmek hiç de kolay değildir.

Yunanistan'da bir Achilles Anıtı

Efsanevi kahraman Achilles

Ayrıca Truva Kralı Priam'ın büyük oğlu Hektor önemli bir kahramandır. Bileğini bükmek, değil bir kişi, bir orduyla bile zor görünmektedir. Agamemnon, başarı elde edebilmek için Achilles'in yanlarında savaşa girmesi gerektiğini bilmektedir ve efsanevi kahraman Achilles'i savaşa sokmak için elinden gelen her yola başvuracaktır.

İşte sorumuzda adı geçen Achilles, bu kişidir. Homeros'un destanına göre annesi Thetis, su tanrıçasıdır. Thetis, gelecekte dünyaya getireceği çocuğun bütün tanrılardan daha güçlü olacağını öğrenen diğer tanrılar tarafından, bir ölümlü ile evlenmeye zorlanır ve Peleus ile evlenir. Bu izdivaçtan Achilles dünyaya gelir. Annesi oğluna kimsenin zarar verememesi için onu kutsal ölümsüzlük nehri Styx'da yıkama kararı alır. Ancak bir ölümsüz olarak kendisinin bu suya dokunmaması gerekmektedir. Achilles'in topuklarından birinin arka kısmından tutarak küçük bebeği suya daldırır.

Korfu'da bir Achilles Anıtı

Thetis, oğlu Achilles'i topuğundan tutarak kutsal suya batırıyor

Böylece Achilles ölümsüz hâle gelir. Yalnız tek bir zaafı vardır. Annesi onu suya daldırırken kendi eli değmesin diye ayak topuklarından birinin arkasından tutmuş ve böylece topuk bağı suyun dışında kalmıştır. Geleceğin bu büyük kahramanı ancak buradan alacağı bir darbe ile öldürülebilecektir.

Agamemnon araya soktuğu adamlar vasıtası ile Achilles'i kendi tarafında savaşmaya girmeye ikna eder. Çarpışmanın ilk döneminde Hektor'un başarıları Agamemnon'un bütün direncini kırar. Ancak Achilles'in araya girmesi ile her şey değişir. Hektor ile yaptıkları birebir mücadeleyi Achilles kazanır.

Bir lahide ait yan ayna taşında Achilles tarafından öldürülen Hektor eller üzerinde şehre taşınıyor

Homeros ***İlyada***'da bu durumu anlatırken hadiselerin içine birçok efsane de katmış ve tanrısal güçleri de Hektor ve Achilles taraftarı olarak anlatmıştır. Nihayetinde kadının fendi erkeği yendi

Achilles, Hektor'u öldürüp arabasının arkasına bağlayarak Truva etrafında tur atıyor

Truva Kralı Priam, Achilles'ten oğlu Hektor'un cenazesini istiyor

mukabilinden bir durum olur ve Tanrıça Hera, kocası Zeus'u ikna ederek onun Hektor yerine Achilles'i desteklemesini sağlar. Homeros, Hektor'un öldürülmesini, ölümsüz güçlerin Achilles'un tarafına geçmesine bağlamaktadır. Achilles, öldürdüğü Hektor'un cesedini atlı arabasının arkasına bağlayarak ve defalarca Truva şehri surlarının etrafında dolandırarak Truvalıların gözünü korkutmaya çalışır. O gece Truva Kralı Priam gizlice şehirden çıkarak Achilles'in çadırına gelir ve af dileyerek oğlu Hektor'un cesedini ister.

Hollywood yapımı "Truva" filminde kullanılan, Çanakkale ilimizde sergilenen temsili Truva Atı

Achilles cesedi teslim eder. Bu başarıya rağmen Grek ordulaı Truva'ya giremezler. Bunun üzerine bir oyun kurgulanır. Agamemnon birlikleri, sahte bir çekilme planı gerçekleştirirler. Fakat kıyıda tahta bir at heykeli bırakırlar. Truvalılar bu atın tanrılara adanmış bir hediye olduğunu, dışarıda bırakılmasının uygun olmayacağını düşünürler ve heykeli içeriye alırlar. Aslında bu bir tuzaktır ve atın içerisine Agamemnon'un en seçme askerleri saklanmıştır. Bu askerler gece olduğunda at heykelinin içinden çıkarak sur kapılarını pusuda bekleyen kendi ordularına açarlar.

Agamemnon'un askerleri şehirde büyük bir yağmaya başlarlar. Paris, Helen ile kaçarken Achilles ile karşılaşır. Çok iyi ok atan Paris, Achilles'i tek zayıf yeri olan topuğunun üzerindeki bağ yerinden vurur. Büyük Kahraman Achilles orada ölür. Efsanede geçen bu zayıf noktaya, insan vücudunun en kalın ve en sağlam tendonu olan bu topuk bağına, geleceğin tıp dünyasında "Achilles (Aşil) Tendonu" ismi verilir.

Truva Ören Yeri'nde müzemiz tarafından yaptırılan temsili Truva Atı

Achilles kabartmalı Roma Sikkesi

Soru: Bize "Achilles (Aşil) Tendonu"'ndan ve öneminden bahsedebilir misiniz? Gerçekten bu bağ çok mu hassastır, insanı öldürebilir mi?

Cevap: Bir kas, bir kemikte başlar diğer kemikte sonlanır. Böylece kas kasıldığı zaman ekleme hareket yaptırabilir. Kasların üzerleri bağ dokusu* ile örtülüdür. Bu örtüyü oluşturan yapı, kasların uçlarına doğru gittikçe daralır ve kası kemiğe bağlayarak tendon adını alır.

Baldırın arka bölümündeki kas grubunun (gastroknemius ve soleus kasları) topuk kemiğine birleşmesini sağlayan yapıya Achilles'in öyküsünden esinlenilerek "Aşil Tendonu" adı verilmiştir.

Baldır kaslarının kasılarak kısalması sonucunda "Aşil Tendonu" topuğu yukarı çekerek ayak ucunun öne doğru hareketini sağlar. Parmak ucunda yükselme, sıçrama ve koşma gibi işlevler, sağlam bir "Aşil Tendonu" ile sağlanmaktadır.

Esasında günlük hayatta son derece önemli olan bu bağ, vücudumuzun en güçlü tendonudur. Erkekler yüksek atlama rekorunun 2.45' m. olduğunu

* Bağ dokusu: Hücrelerarası boşlukları dolduran ve dokuları birbirine bağlayan destek dokudur. Dokuları ve organları bir arada tutmayı sağlar. Eklemlerimizdeki bağlar, kası kemiğe bağlayan tendon da bağ dokusundan oluşurlar. Doku yaralanmalarında çoğalarak dokunun tamirini sağlarlar ve nedbe (skar) oluştururlar. Bazı hücreleri sayesinde vücudun zararlı etkenlere karşı savunulmasına katkıda bulunurlar.

Aşil Tendonu kopmuş bir kişiye yapılan operasyon ile tendonun dikilmesi

düşünürsek, dünya rekorunun sahibi Kübalı atlet Javier Sotomayor'u bu yüksekliğe ayağı üzerinde zıplatan kuvvetin "Aşil Tendonu" ile iletildiğinden bu tendonun ne kadar güçlü olduğunu anlayabiliriz. Bu, benzer şekilde atlama, sıçrama ve tabi ki yürürken en çok ihtiyacımız olan tendondur. "Aşil Tendonu", cilde oldukça yakındır ve herhangi bir şekilde kesilmesi sonucunda insan yürüyemez. Bu önemli görevini genellikle aksatmadan yürütür. Ancak 40 yaş üstü erkeklerde ve özellikle eskiden spor yapmış ve sonra bırakmış sporcularda dışardan bir etki olmadan da kopma meydana gelebilmektedir. "Aşil Tendon" yırtığı denen bu olay genellikle spor aktivitesi sırasında, aniden, "sanki birisi arkadan bir taş attı ve çarptı", "bir kamçı sesi duydum" şeklinde ifade edilir ve yere yığılma ile sonuçlanır. Kişinin derhal hastaneye götürülmesi gerekir. Kısmi yırtıklarda alçı tedavisi denense de genellikle cerrahi tedavi gerekir. Hafif bir yaralanma olarak değerlendirilip tedavi edilmemiş veya yetersiz tedavi edilmiş yırtıklara da rastlanılmaktadır. Bu durumlarda kişinin parmak ucunda durma ve yükselme gücü azalır veya bu hareketleri yapamayabilir. "Aşil Tendonu"'na iyi bakmamız için; onu hareketsiz bırakmamak, spor yapmak ve o bölgeye ait bir sorunun erken bulguları olabilecek ağrı, kızarıklık gibi herhangi bir bulguyu ciddiye almak ve doktora gitmek gerekir. Teşhis için radyolojik görüntüleme yöntemleri kullanılmaktadır. Sorumuzun yanıtına gelirsek, zehirli bir okla yaralanmak dışında elbetki "Aşil Tendonu"'ndan yaralanmak ya da tendonun kopması kişiyi öldürmeyecektir.

Mitolojide Achilles'i temsil eden bir heykel
By ketrin1407 (Flickr) [CC-BY-2.0 (), via Wikimedia Commons

İNSAN CESETLERİNDEN ELDE EDİLEN ŞİFA

Mısır gezisine çıktığınızda, piramitleri gezerken yanınıza yaklaşan bir şahsın, üzerindeki elbisenin içinden bir kol, el ya da parmak çıkarıp mumya ister misin dediğine 1950'lere kadar birçok turist şahit olmuştur. Mumya parçalarını satın alanların "Mısır Hatırası" diye bunları evlerine götürüp sergilediklerini sanıyorsanız yanılıyorsunuz.

Mısır'da mumya satıcısı mumyalarıyla

Mumya ticareti yüzyıllar öncesine dayanan bir gelenektir ve süs eşyası amacı ile değil tamamen şifa maksadıyla satılmaktadır.

Ortaçağ Avrupa'sında sıklıkla kullanılan Mumya Tozu

Yıllar önce Danimarka'ya gerçekleştirdiğim bir seyahatte, başkent Kopenhag'ın kuzeyinde Arhus şehrine uğramıştık. Burada bir şehir müzesinden bahsettiler. Danimarka civarındaki eski evler itina ile toplanmış, burada âdeta yaşayan bir Ortaçağ köyü kurulmuştu. Köyde gezen herkes figürandı. Müzeyi gezerken çiftçisinden, demircisine, içinden cenaze çıkmakta olan bir evden, nalbandına, sütçüsüne kadar hayatın içinden her öge canlandırılmıştı. Köy eczanesinin önüne gelince şaşırmıştım. "İlkel Ortaçağ Avrupa'sında eczaneler de var mıydı?" diye düşünmüştüm. Raflardaki ilaçları tararken bir şişeye gözüm ilişmişti. Üzerinde "Mummy Powder" yani mumya tozu yazıyordu. Karşımızdaki ilaç, bir dönem Avrupa'nın en popüler şifa kaynağı idi ve nerede ise yok satmaktaydı.

Eski Mısır firavunları kendilerini önce Tanrıların oğlu, ardından da Tanrı saymış ve cesetlerinin de ölümsüz kalması gerektiğine inanmışlardı. Kaderin cilvesine bakın ki, sonraki yüzyılların insanları da bu tanrılık iddiasında bulunanların cesetlerini, kendi vücut sağlıkları için kullanmış, hatta onları yemekten çekinmemişlerdi. Avrupa tarihine baktığımızda özellikle krallar

Bir Mısır firavunu mumyası

ve soyluların şifa aradıkları en popüler ilaçların başında mumya parçaları ve tozları geldiğini görürüz. İngiltere Kralı II. Charles'ın vefatı öncesinde mumya ve kemik tozları ile şifa aradığını, Fransa Kralı I. Fransuva'nın yanında devamlı mumya parçaları taşıttığını biliyoruz. Listeyi uzatmak mümkün, Danimarka Kralı IV. Christian'dan, İngilizlerin Stuart Kraliyet Ailesi'ne kadar cesetlerden şifa umma geleneği 19. yy'a kadar sürecektir.

Soru: Eski Mısır mumyalarını keşfeden Avrupalılar bu mumyalara ait ceset parçalarını yıllarca ufalayıp ilaç niyetine satıp kullanmışlardır. Mumya tozu ne işe yarar? Yaranın üzerine ekildiğinde yarayı kurutuyormuş, olabilir mi? Kişiyi mumyalarlarken üzerine tuz, katran, reçine vb. şeyler sürüyorlar. Acaba yarayı bunlar mı kurutuyor?

Cevap: Eski zamanlarda, özellikle İran'da ve Ölü Deniz'in (İsrail ile Ürdün arasındaki deniz, Lut Gölü) deniz tabanında "bitumen" (Asfalt) denilen maddeye bolca rastlanırdı. Bu madde ile ilgili eski bir hikâye şöyledir: İranlıların efsanevi hükümdarı Feridun, adamlarıyla ava çıkar. Av esnasında askerlerden biri, bir ceylanı ok ile yaralar. Akşam karanlığı bastığı için yaralı ceylanı göremez. Ceylan can havliyle aksayarak kendini bir mağaranın içine atar. Askerlerden biri ceylanı takip ederek mağaranın önüne gelir. Mağaranın içine sığınan ceylanın mağaranın içindeki su birikintisine girdiğini ve buradan su içtiğini, yaralı bölgelerini bu suda yıkadığını görür. Daha sonra ceylanın ayağa kalktığını yürümeye başladığını izler. Asker bu şaşırtıcı olaya şahit olunca ceylanı yakalayıp Feridun'un huzuruna çıkarır. Başlarından geçen olayı padişaha anlatır. Feridun hemen hekimlerini toplar. Askerden bu olağan dışı olayı bir kere de hekimlere anlatmasını ister. Hekimler hadiseyi dinledikten sonra bu mağaradan bir testi su getirtip şu deneyi yaparlar: Önce bir horozun ayağını kırıp bu sudan bir miktar horoza içirirler ve kırılan bölgeye bu sudan sürerler. Gerçekten horozun kırığının kısa sürede iyileştiğini ve yürümeye başladığını görürler. Feridun bunu görünce son derece memnun olur. Bir ferman yayınlayarak mağaradaki suyun kendi izni olmadan kullanılmamasını emreder ve buraya bir bekçi tayin eder. Yüzlerce yıldır birçok hastalığın tedavisinde kullanılan bu maddenin ismi Topkapı Sarayı Eczanesi'ndeki ecza listesinde de geçmektedir.

"Bitumen"in Farsça terimi olan "mumiya", balmumu anlamına gelen "mum" kelimesinden türemiştir. 10. yy.'da "bitumen" kelimesi için Latincede

"mumia" kullanılmıştır. "Bitumen", doğal olarak meydana gelen asfalttır ve çok eski yıllarda birçok hastalığın tedavisinde kullanılması önerilirdi. Bunlardan bazıları: katarakt, cüzzam, gut, dizanteri, pıhtılaşma bozuklukları, nefes darlığı ve eklem romatizması hastalıklarıdır. Modern tıpta bazı araştırmacılar "bitumen"den elde edilen maddelerin bazı deri hastalıklarında faydalı olduğunu göstermişlerdir. Ortaçağ'ın sonuna kadar bu maddenin kullanımına sık rastlanmaktadır.

İlginçtir ki, bu maddenin görüntüsüne benzeyen bir madde daha vardı. O da mumyalarda bulunurdu. Mumyalamada vucüdun korunmasında "natron" denilen tuzlar ve bitkisel reçineler kullanılmaktaydı. Mumyalarda kullanılan reçine (mür) ve baharatlar yüzyıllar içinde kimyasal değişime maruz kalırlardı ve orijinalindeki kahverengi veya amber renkli görüntüleri simsiyah bir renge

Lut Gölü (Ölü Deniz)

Anadolu'da medfun olan bir İlhanlı Mumyası

bürünürdü. Mumyaların bu görüntüleri "bitumen"e benzerdi. Sonunda çok popüler olan "bitumen"in doğal kaynakları azaldı, bulunması zorlaştı. Eczacılar, doğal olanı bulamayınca, mumyaları öğüterek mumyalaşmış cesetlerde bulunan siyah renkli materyali satmaya başladılar. O dönemin yazarları da "mumia" (bitumen) kelimesi ile Mısır'da mumyalanmış cesetlerde bulunan siyah materyal için aynı terimi kullanınca karışıklık oluştu. En nihayetinde zamanla insanlar, mumyalamakta kullanılan maddenin değil mumyanın kendisinin tıbbi özellikler taşıdığına inanmaya başladı, tıbbi tedavilerde, "mumia" ve "mumya" kelimeleri eş anlamlı hale gelir oldu. Bundan sonrasını tahmin edebilirsiniz. Halkın bu maddeye olan yoğun talebi, doğal kaynakların tükenmesi ve terim karışıklığı Mısır mumyalarını da bu madde için büyük bir kaynak haline getirdi. Avrupa eczanelerinde hızlı bir şekilde çoğu sahte olan "mumia" miktarı arttı ve siyahlaşmış reçine el altından Mısır mezarlarından karşılanmaya başladı. Yağmalanan mumyalar kaynar suya konulup suyun üstündeki köpük alınıp sonra katılaştırmak için soğutulup pazarlanmaktaydı. Yalnız bu bilgilere ek olarak bir noktaya dikkat çekmek gerekir ki, modern kimyasal çalışmalar çok eski mumyalarda nadiren gerçek "bitumen" in kullanıldığını da göstermiştir. Bir süre sonra mumya ticareti artınca Avrupalı eczacılar mumyaların, parmaklarını, ellerini, ayaklarını, bacaklarını hatta tüm mumya vücudunu toplamaya başladılar; bu parçaları öğüterek ilaç olarak onlardan mumya tozu yaptılar. Bu yeni ürüne gösterilen talep, Mısır'da mezar yağmacılığının daha da artmasına sebep oldu. Sonunda yakın zamanda ölmüş olanlar da Mısır'daki mezarlardan alınıp fırınlanarak pazarlandı.

12. yy.'dan 17. yy.'a kadar Avrupa'daki hemen hemen her eczanede mumya tozu bulunmaktaydı ve mumyalardan elde edilen ürünler hastalanan kişiler için orta çağın önemli tedavi unsurlarından biriydi. İlk olarak 12. yy.'da mumyalardan elde edilen mumya tozu ile tedavi amacıyla çay yapılıp içildiği veya yaraların üzerine lapa olarak sürüldüğü

Bitumen (asfalt)

Ambroise Paré

bilinmektedir. Zamanla mumya tozu neredeyse tüm hastalıklar için kullanılan mucize bir toz olarak görülmeye başlanmıştı. Mumya tozundan yapılan alçılar, sıklıkla tümörlerin üzerine sürülürdü. Zaman zaman mumya parçaları, eritilerek hastalara şurup gibi verilir; hastalara mumyalı su ile banyo yaptırılırdı. Modern bilimde elbette ki mumya tozunun kullanım yeri yoktur.

16. yy.'da bu uygulamaya tepkiler geldi. Fransız cerrah Ambrose Pare mumya tozunun tıbbi bir güvenilirliği olmadığı konusunda meslektaşlarını sert bir şekilde uyardı.

17. yy.'da İngiliz Hekim Sir Thomas Browne da bu uygulamaya eleştirisini sundu. Bu uygulama akılcılığın ve bakteriyolojinin* doğuşuyla giderek azaldı. 18. yy. ilaç kataloglarında bu ürün yer alsa bile kullanımı giderek azaldı.

Mumya tozunun etkisinin nereden kaynaklandığına dair şu fikirler ileri sürülmüştür: Mumyalarda bulunan çam ağacı reçinesinden elde edilen terebentin adlı maddenin tedavi edici etkisinin olabileceği söylenmiştir. Bu madde vücuttaki yaralarda, bitlenmede, solunum yolları için buğu olarak uygulamada ayrıca parfüm yapımında da kullanılmıştır. Buna ek mumyalama işleminde kullanılan yapışkan balsam maddeler, özellikle yakın doğuda ilaç yapımında veya parfümeride kullanılan kokulu yapışkan bir reçine türü olan "mür"ün, mumyalama sırasında kullanılan hindistancevizi ailesinden meyvelerin, mumyalarda oluşan kirecin ve margarik asidin tedavi edici etkilerden sorumlu olabileceği ileri sürülmüştür.

1841 tarihli kaynakta mumya tozu içeriği verilmiştir. Elbette ki yapmayı ve kullanmayı kesinlikle düşünmeyiniz.

* Bakteriyoloji: Bakterilerin yapısını, yaşamsal özelliklerini inceleyen bilim dalıdır.

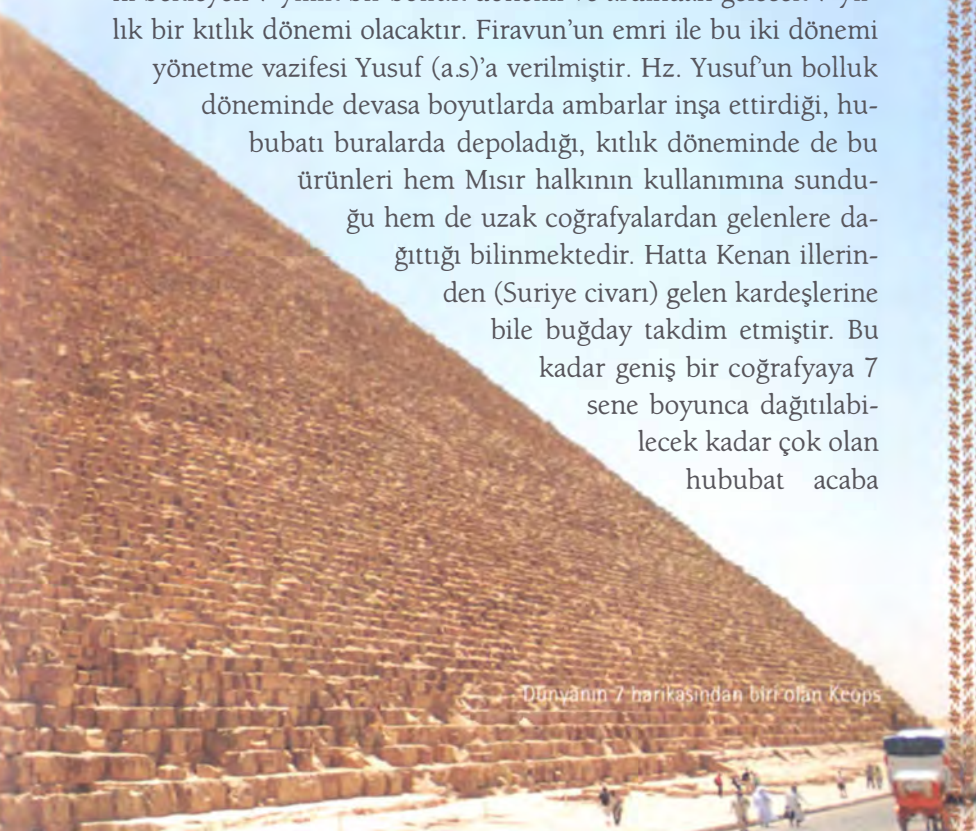
MISIR PİRAMİTLERİ İNSAN GÜCÜYLE Mİ İNŞA EDİLDİ?

Eski Mısır Medeniyeti hâlâ gizemini sürdürmeye devam ediyor. MÖ 3000'lere kadar uzanan bu son derece medeni toplum, ulaştıkları yüksek medeniyet unsurları ile bizleri şaşırtmayı sürdürüyor. Mısırlılar, günümüzden 5000 sene öncesine dayanan yapıları, sanat anlayışları, inançları adına ortaya koydukları gelenek ve törenleri ile çağdaşı olan İlkçağ medeniyetlerinden son derece ileri bir toplumdu. Tıpta, geometride, astronomi ve din biliminde o günler için

ulaşılması güç deneyimlere imza atıyorlardı. Bütün bunların yanında mimaride de büyük ilerleme kat ediyorlardı. Diğer İlkçağ medeniyetlerindeki mimari unsurlar ile kıyaslandığında Mısır Medeniyeti'nin tapınak ve piramitleri çok daha ileri bir teknoloji ve bilimin varlığını göstermektedir.

Yeryüzünde insanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri olan Mısır, iki taraftan çöl, iki taraftan da deniz ile çevrili olup bu kapalı havza içinde hem dış güçlerden korunmasını bilmiş, hem de kendi içinde farklı bir sanat ve bilgi birikimi oluşturmuştur. Elbette ki bu birikimde, bu topraklara uğrayan peygamberlerin ve bilim adamlarının da etkisi büyük olmuştur. İlahi kitapların bizlere anlattığı 7 yıl kıtlık ve 7 yıl bolluk dönemini çoğumuz biliriz. Kuyuya atılan, sonrasında bir kervan tarafından kurtarılarak Mısır'a getirilen, burada köleleştirilen ve hapis yıllarından sonra Firavun'un çetrefilli rüyasını yorarak tutukluluktan kurtulan Yusuf Peygamber, devletin mali işlerinin başına getirilecektir. Kendilerini bekleyen 7 yıllık bir bolluk dönemi ve ardından gelecek 7 yıllık bir kıtlık dönemi olacaktır. Firavun'un emri ile bu iki dönemi yönetme vazifesi Yusuf (a.s)'a verilmiştir. Hz. Yusuf'un bolluk döneminde devasa boyutlarda ambarlar inşa ettirdiği, hububatı buralarda depoladığı, kıtlık döneminde de bu ürünleri hem Mısır halkının kullanımına sunduğu hem de uzak coğrafyalardan gelenlere dağıttığı bilinmektedir. Hatta Kenan illerinden (Suriye civarı) gelen kardeşlerine bile buğday takdim etmiştir. Bu kadar geniş bir coğrafyaya 7 sene boyunca dağıtılabilecek kadar çok olan hububat acaba

Dünyanın 7 harikasından biri olan Keops

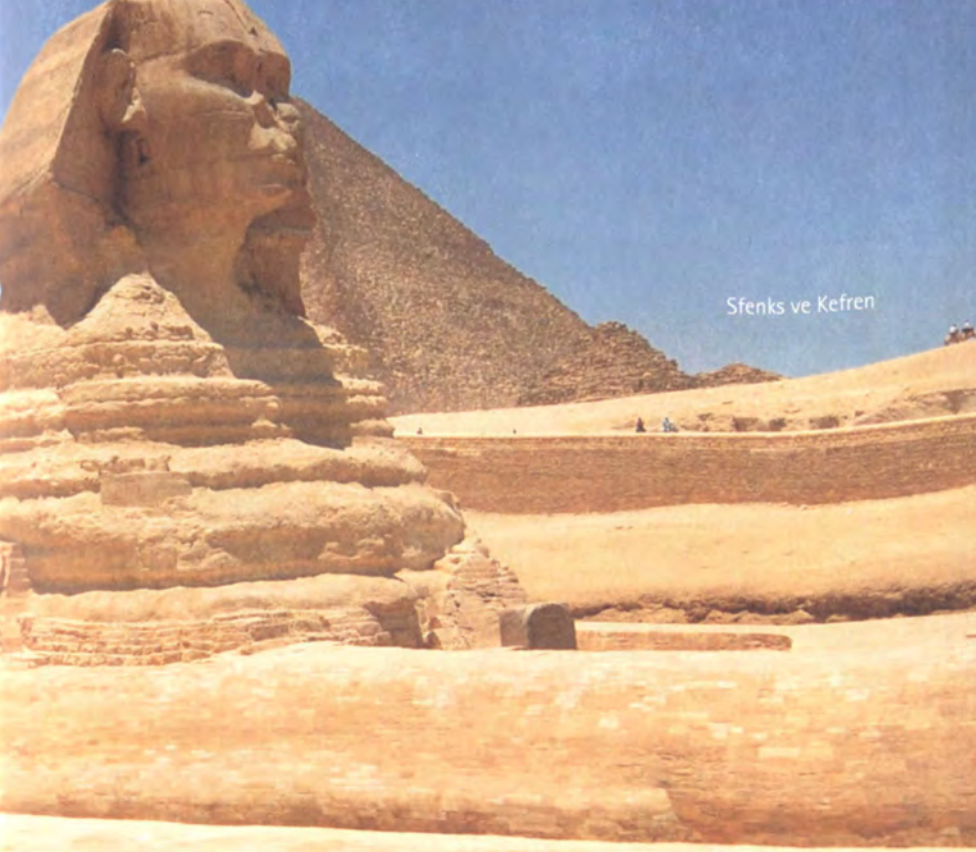
Sakkara Piramidi

Kireç Taşlı Piramit

ne kadar büyük ambarlarda muhafaza edilmişti? Ya da soruyu şöyle soralım. Mısır'da insan eli ile inşa edilmiş devasa yapılar denilince aklınıza ne geliyor? Piramitler dediğinizi duyar gibi oluyorum. Peki eski Osmanlı kaynaklarında piramitler hangi isimle adlandırılıyordu? Cevap: Yusuf Ambarları.

Biz bugün tarih ve arkeolojik bulguların çoğunu yabancıların literatüründen öğrenmeye çalışıyoruz. Hâlbuki o topraklarda bir İngiliz bir asır kaldı ise Osmanlı tam dört asır kalmıştı. Yani, Piramit, Sfenks, Obelisk vb. birçok tabir sonradan sömürgeci yabancılar tarafından verilmiş ve sanki tarihte de bu isimle adlandırılıyormuş gibi kabul edilmiştir.

Sfenks ve Kefren

Yine bu topraklara ve bu topraklarda yükselen yapılara, Avrupai bir gözle değil de bu kültürün ve inancın gözü ile bakarsak Yusuf Peygamber'in yüzyıllar boyunca saatçilerin piri sayıldığını hatırlayabiliriz. Ama kastedilen saat, bugün kolumuza taktığımız saat değildir. O zaman diliminde Mısır'da keşfedilen, güneş saatidir. Piramitlerin yapılarına baktığımızda güneşin hareketleri ile son derece alakalı olduğu görülmektedir. Dünyanın Güneş etrafındaki dönüşünde güneşin ışınlarının düşme açıları ile piramitlerin yönlerindeki paralellik insanı şaşırtmaktadır. Ayrıca pi sayısını bilen Mısırlılar bu yapıları öyle bir inşa etmişlerdir ki bir mühendislik harikası ortaya koymuşlardır. Mesela Gize piramitlerinin, (Keops, Kefren, Mikerinos) her birinin köşesi bir cetvel ile bir diğerine tutturularak bir çizgi üzerinde birleştirilse, ortaya pürüzsüz bir çizgi çıkacaktır. Dünyanın yedi harikasından biri olan

Dehşur Piramidi

ve bugün hâlâ ayakta duran devasa yapısı ile Keops başta olmak üzere bu eserlerin ince matematik hesaplamalar ile inşası kolay bir iş olmasa gerek. Güneş ışınlarının farklı yansımaları piramidal bu yapıların içinde öyle farklı bir atmosfer oluşturmaktaydı ki bir kedi yanlışlıkla piramitlere girse ve çıkamayarak burada ölse bozulup kokuşmuyor, içeride sadece cesedi kuruyup kalıyordu. Piramit içine yerleştirilen hububat kesinlikle güvelenmiyor, ekmek bile küflenmiyordu. Bütün bu harikulade keşifler o günün ilkel insanlarının altından kalkabileceği şeyler miydi? Dünyanın diğer coğrafyalarında insanlar daha demir, bakır çağlarını yaşarken, hatta Kuzey Avrupa kavimleri Neolitik Dönemin ilkelliklerinde savrulurken Mısır bu seviyeye nasıl ulaşmıştı?

İşte bu sorular karşısında işin içinden çıkamayan birçok insan, işin kolayına kaçarak hemen uzaylılar cevabını vermiştir. Piramitleri uzaylılar mı, yoksa o günün insanları mı inşa etmişti? Elektriğin olmadığı, akaryakıt ile çalışan motorların bulunmadığı, yağ ile çalışan vinç sistemlerinin keşfedilmediği günlerde bu taşlar nasıl kesilecek, taşınacak ve yerleştirilecekti? Sadece Keops Piramidi'nde her biri 2 ilâ 15 ton ağırlığında 2 milyon taş bulunmaktaydı. Hem sanat, hem güç, hem teknoloji, hem de bilim gerektiren bu yapıların tamamı o günün insanları tarafından mı inşa edilmişti? İşte sonu gelmez bu tartışmalar 20. yy.'ın ilk yarısına kadar böylece sürüp gitti. O günlerde Gize Bölgesi'nde ilginç bir arkeolojik keşif yaşandı. Bu keşif, 1926'da, arkeologlar tarafından mezarı bulunmuş tek firavun olan Tutankamon kadar heyecan verici idi ama ne hikmetse bu kadar ses getirmedi.

Meydum Piramidi

Çünkü bu keşif insanların çok hoşuna giden ünlü bir komplo teorisini yerle bir ediyordu. Gize Piramitleri yakınlarındaki bir bölgede Eski Mısır toplumuna ait işçiler nekropolü bulundu, yani işçiler mezarlığı. Eski Mısır'da da insanlar bugün Hindistan'da olduğu gibi kesin hatları olan bir kast sistemine sahiptiler. Krallar tanrısaldı ve ancak kendi seviyelerindeki diğer krallar ile birlikte gömülebilirlerdi. Eşleri olan kraliçeler bile kralların yanına gömülemezdi. Bu nedenle gömü yerleri bile ayrı vadilerdedir (Krallar Vadisi-Kraliçeler Vadisi).

Tabi ki o gün için son derece sefil olan halk da soylularla bir arada defnedilemeyecekti. Peki ya köleler? Onların yeri statü olarak en aşağısı olduğu gibi mezarları da öyle olmalı idi. Gerçekten de bu statüdeki insanlar için de bir mezarlık düşünülmüştü. Ve bu işçiler nekropolü o yıllarda bulundu. Dev bir kazı alanı oluşturuldu. Mezarlardan çıkarılan kemik ve kalıntılar tek tek incelendi. Neticede acı gerçek ortaya çıktı. Mezarlıklarda tespit edilen işçilere ait vücutların bütün iskelet sistemleri bozuktu.

Yapılan incelemelerde, buradaki insanların zaten çok da uzun bir ömür süremedikleri ortaya çıkmıştı. Hemen hiçbiri 40 yaşına ulaşamamıştı. Kölelerin durumları da ortada idi. Genelde 15 yaşlarında taş altına sokulup, mercimek lapasına talim ettirilerek hiç

Krallar Vadisi

durmadan çalıştırılırlardı. Olgunluk yaşlarında ise bu ağır çalışma şartları altında can verirlerdi. İlkçağ toplumlarında en kıymetsiz şey insandı. Köle çoktu ve diğer canlılar kadar kıymeti yoktu. Eğer bu söylediklerimin bir sağlamasını yapmak isterseniz Kütahya'nın Çavdarhisar ilçesindeki Antik Roma kentine bir uğrayın. Şehrin ortasındaki borsa alanlarının merkezine diktikleri fiyatlandırma taşında, üç insanın bir merkeple aynı değerde olduğunu vurgulayan yazıyı göreceksiniz. Emin olun kölelerin Mısır'da o kadar bile kıymetleri yoktu.

Soru: Mezarlardan çıkarılan iskelet sistemleri bozulmuş bu zavallı işçilere ait kalıntılar, piramitlerin insan eli ile yapıldığını gösterir mi? Yıllarca devasa taş kütleleri altında çalışan bir kişinin vücudunda, bu tarz bir tahribat meydana gelebilir mi?

Cevap: İskeletimizi oluşturan kemiklerimizin önemli görevleri vardır. Kemikler vücudu yerçekimine karşı destekler. Vücuda uygun hareketi sağlayacak sertliği verir. İç organları korur. Örneğin; göğüs kafesi, akciğerleri ve kalbi; kafatası, beyni ve omurga, omuriliği koruyarak bu görevi sağlar. Kemikler, kalsiyum ve fosfat gibi minerallerin deposudur. Bunlara ek olarak kemik iliğinde kan hücreleri yapılır.

Bir Mısır lahidi

Eski Mısır döneminde piramitler çevresindeki mezarlarda bulunan iskeletlerdeki bozuklukları ele aldığımızda bunların birkaç nedenle olabileceğini düşünebiliriz. Öncelikle bu işçiler piramitleri oluşturan ağır taş bloklarını taşıyorlardı ve bildiğimiz kadarıyla o dönemlerde vinç gibi yardımcı araçlar olmadığından bu taşların insan gücüyle çekilerek veya yüklenilerek taşındığını tahmin

Kefren ve koruyucusu Sfenks

edebiliriz. Bu şekildeki yük taşıma pozisyonlarının bugünkü modern tıbbın verilerine göre bel-omurga sağlığı açısından en olumsuz pozisyonlar olduğunu biliyoruz.

Önemli bir başka neden ise o dönem çalıştırılan işçilerin beslenme yetersizlikleridir. Örneğin, işçilerin ana besin kaynağı olan mercimek lapasındaki kalsiyum oranı, süt ve süt ürünlerindeki kalsiyum oranından düşüktür. Kemik gelişimi ve sağlığı için kalsiyum en önemli maddelerden biridir. Yetersiz beslenme kemikleri zayıflatıp, kırılmaya yatkın hâle getirecektir. Bu durumda omurga kemikleri en çok etkilenen kemiklerdendir. Zayıflamış omurgaya yük bindirilmesi omurga eğriliklerine hatta kırıklarına neden olabilmektedir.

Normal omurga ve kamburlaşmış (kifoz oluşmuş) omurga

By BruceBlaus ownwork [CC-BY-2.0], via Wikimedia Commons

Diğer bir neden ise piramitlerin içinin dehlizler, geçitler ve mağaralar ile dolu olması, buralarda uzun süre çalışan işçilerin güneş ışığından yoksun bir hâlde karanlıkta uzun süre çalışmaları ve buna bağlı olarak kemiklerin zayıflaması olabilir. Çünkü kemik sağlığı açısından güneş çok önemlidir. Besinlerle alınması yanı sıra, güneşin derimize ulaşması ile de vücudumuzda D vitamini üretilir. D vitamini ince bağırsak tarafından kemik yapısı için gerekli olan kalsiyum ve fosforun vücuda emilmesini sağlarken, bunların böbreklerden idrar yoluyla kaybedilmesini de azaltır. Kalsiyum ve fosfor bir araya gelerek kemiğin sertliğini sağlarlar. Böylece kemik yapısını güçlendirirler. D vitamini kemiğin yenilenmesini de artırır. D vitamini eksikliğinin neden olduğu kemikte minerallerin azalması sonucunda kemikler yumuşar ve kolayca kırılabilirler. Sonuç olarak, vücudun uzun süre güneşten yoksun kalması D vitamini miktarını azaltıp kemiklerin zayıflamasına neden olacaktır. Fakat bu işçiler eğer bir

süre de olsa gün içinde güneş ışığı ile karşılaşıyorlarsa bu, nedenlerden biri olmayacaktır.

Mısır'da o günkü şartlarda beslenme bozukluğu ve omurgaya yüksek ağırlıklarla aşırı yüklenme sebebiyle omurga eğriliklerinin oluşmuş olma olasılığı yüksek ihtimaldir.

Günümüzde ağır işleri yapabilecek yardımcı araçlarda yadsınamaz bir gelişme gösterilmiş olmakla beraber yetersiz beslenme ve uygun olmayan çalışma koşulları nedeniyle hâlâ işçiler arasında iskelet sistemi rahatsızlıkları görülmektedir.

Ebu Şir Piramitleri

DÜNYAYA BOYUN EĞDİREN BÜYÜK İSKENDER'İN ANİ ÖLÜMÜNÜN ALTINDA YATAN GERÇEKLER

Büyük İskender dünya tarihinin gördüğü ender liderlerden biri idi. Çok kısa bir süre içinde Balkanlardan Hindistan'a devasa bir toprak parçasını hızlı bir şekilde ele geçirmiş, nice ülkenin güçlü ordularını yenmiş, aşılmaz kalelerini fethetmişti. Bu kadar kısa bir sürede bu büyük başarıları kazanan İskender dünyayı dize getirmişti ama, acaba bu yenilmez adama kim ne zaman hangi şekilde diz çöktürebilecekti? Babası Makedonya Kralı II. Philip, annesi Epir kralının kızı Olimpias idi.

II. Philip

Delphi'de tam üç sene Aristo'dan ders aldı.

Babasının seferleri sırasında devleti idare etmeye başladı. Babasının

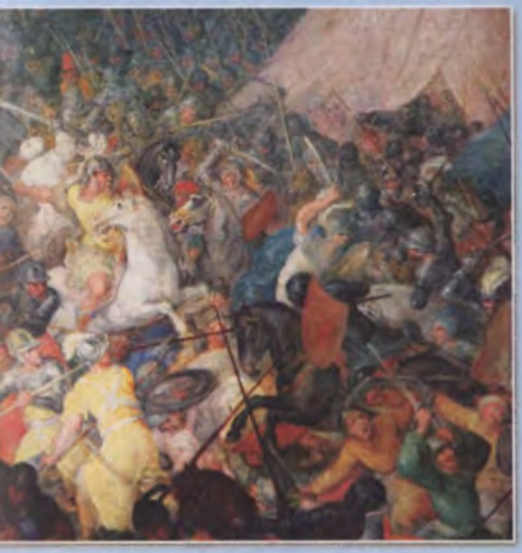

Plato ve Aristo

bir suikast neticesinde öldürülmesinden sonra kral ilan edildi. Meşhur Doğu seferine çıkmazdan önce bölge hâkimiyetini sağlamayı hedefliyordu. Balkanlarda, çevrelerinde bulunan ve bu uzun sefer sırasında kendilerine sıkıntı çıkarabilecek bütün güçleri sindirmesini bildi. Spartalılar dışında Yunan devletlerinin tamamını itaat altına aldı. Aslında bu büyük Doğu seferi İskender'den önce babasının fikri idi. Bu amaçla büyük bir Helen ordusu hazırlanmıştı. Babanın hayal ettiği ve hazırlıklarına başladığı bu seferi oğlu gerçekleştirecekti. Çanakkale Boğazı'nı geçen İskender, Truva ziyareti sonrasında bugün Biga civarında bulunan bölgede (Granikos) Pers Kralı Darius'un ordularını mağlup etti. Buradan güneye inerek Ege kıyıları boyunca ilerledi. Buradaki İyon şehir devletlerine uğrayarak Bodrum'a (Halikarnassos) kadar geldi. Buradan yine kıyı boyunca ilerleyerek Perge'ye ulaştı. Artık Anadolu'nun içlerine geçebilirdi. Yönünü kuzeye çevirerek Friglerin başkenti Gordion'a girdi.

Burada efsanevi Gordion düğümünü kesecek, Ankara üzerinden yüzünü yeniden güneye çevirerek Kapadokya üzerinden Kilikya'ya geçecektir. Artık daha temkinlidir çünkü gelen haberlere

Perge

İsos Savaşı

İskender Luxor'da Amon'un önünde

göre Pers Kralı Darius büyük bir ordu toplayarak bu bölgede konuşlanmıştır. Anadolu'nun Ortadoğu'ya bağlandığı ve bugün Payas Hattı'nda bulunan boğaz hayati önem taşımaktadır. Darius, İskender'i bu boğazdan geçirmemeye kararlıdır. Antik İsos kenti civarında meydana gelen savaşta Pers ordusu büyük bir hezimete uğrar.

Elbette İskender, her gittiği yerde hemen başarı kazanamamıştı. Bazı bölgeler onu ciddi şekilde uğraştırıyordu. Mesela Anadolu'nun güney sahillerinde ilerlerken Toroslar'ın eteklerinde kurulan Termessos kentini uzun kuşatmalara rağmen bir türlü alamayacaktır. Tiros (Sur) şehri on ay, Gazze ise iki ay dayanabilmiştir. İskender, buradan Mısır'a girecek ve burada tanrısal bir kişilik olarak karşılanacaktı. Mısır'ın çifte tacını giymiş ve Eski Mısır tanrılarına kurbanlar kesmişti. Neticede Amon ile görüştüğüne inanılan bir Mısır tanrısı ilan edilmişti.

Pers Kralı I. Kserkses

Yeniden Mezopotamya'ya dönen İskender, burada Darius ile üçüncü savaşını yapacak ve onu bir kez daha yenerek Babil'e girecektir. Ardından Pers Kralı I. Kserkses'in sarayını yaktırır.

Bu Pers kralı daha önce orduları ile Makedonya'ya kadar birçok şehri yaktırmıştı. Yola çıkış amaçlarına ulaşmışlardı. Ezeli düşmanları Perslerden intikamlarını almışlar bütün bir İran coğrafyasını ellerine geçirmişlerdi. Ayrıca Mısır da yönetimlerine tâbi olmuştu. Ancak Büyük İskender bunlarla yetinmeyerek, yürüyüşünü sürdürmüştü. Hemedan üzerinden Hindistan'a doğru ilerleyerek Hindikuş Dağları'nı aşmış ve Sirderya'ya gelmişti. Asya içlerine ilerlerken ele geçirdiği yerlere başta kendi insanlarını tayin eden İskender, sonraları bölge insanlarını da yönetime getirmeye başladı. Ordusuna dışarıdan insan katmamaya dikkat eden büyük kumandan, sonraları kendi birliklerinin yanında ele geçirdiği topraklardan da kişileri yönetime ve orduya almaya başlamıştı. Bu durum yola birlikte çıktığı kendi kumandanları ile arasının açılmasına sebep olmuştu. Hatta bu kumandanlardan bazılarını ihanetle suçlayarak, idam ettirmişti. Hint Okyanusu'na kadar inen İskender'in ordusunda çalkantılar dinmiyordu.

Makedonya'ya gönderdiği yüzlerce Persli genç, eğitimden dönmüş ve orduda üst kademelerde vazife almaya başlamıştı. İskender'in ordusu ayaklandı. Bunun üzerine eski askerlerini törenle Makedonya'ya uğurlayan İskender, tamamen Doğulu askerlerden

oluşan yeni bir ordu kurdu. Babil'e döndükten kısa bir süre sonra içkili bir gecenin sonunda rahatsızlanarak yatağa düştü. Bir daha ayağa kalkamayacağı bu istirahati, tam on iki gün sürdü. Bu sürenin sonunda 32 yaşında iken hayata gözlerini kapadı. Cenazesi kendi kurduğu şehir İskenderiye'ye götürülerek orada defnedildi. Ölürken başında bekleyenler, vefatı sonrası bu büyük mirası kime bırakacağını sormuşlardı. İskender'in cevabı kısa ve netti: "En Güçlünüze".

İskender Hindistan Seferi'nde

Soru: Dünya tarihinin en büyük imparatorluklarından birini kurmuş olan Büyük İskender, şaşılacak bir sürede büyük bir mirasın sahibi olmuştu. Hükümranlığı ve gücü büyüdükçe buna paralel olarak enaniyeti ve benliği de büyümekteydi. Gücüne hayran olanlardan oluşan dostları çoğalırken, yola beraber çıktığı, ona hiçbir şey iken güvenenler de dahil düşmanları da artmaktaydı. Balkanlardan Hint Okyanusu'na kadar neredeyse bütün düşmanlarını sindirmesine rağmen gizli düşmanları da artmıştı. Babil'e dönüşünde, hem de otuz iki gibi genç bir yaşta beklenmedik ölümü akıllara hep sinsi bir suikast ihtimalini getirmiştir. İskender gerçekten bir suikastla mı yoksa bölgeye has başka bir rahatsızlıktan dolayı mı vefat etmiştir?

Cevap: Büyük İskender MÖ. 323'te 32 yaşındayken ölmüştür. Tarih boyunca Büyük İskender (Alexander the Great)'in hastalığı ve ölümü ile ilgili çeşitli tıbbi hipotezler ileri sürülmüştür. Bu konuya 2014 yılı Ocak ayında *Clinical Toxicology* dergisinde yayınlanan Yeni Zelanda Otoga Üniversitesi'nden ve İngiltere Birmingham Üniversitesi'nden araştırmacıların ortak çalışması yeni bir bakış açışı getirmiştir.

Büyük İskender'in izlediği güzergâh

Büyük İskender'in hastalığı ile ilgili söylemler, hastalığının bir davette alkol alımı sonrası karnının sağ üst bölgesinde keskin ağrı ile başladığı, ateşi olduğu, ilerleyen bir güçsüzlük ve konuşma bozukluğu olduğu şeklindedir. Ve hastalık bulgularının ölümüne kadar yani toplamda on iki gün sürdüğüdür.

Büyük İskender'in hastalığı ile ilgili yukarıdaki yayında yer alan olasılıklar şunlardır:

Alkol alımının neden olduğu akut pankreatit (Ani gelişen pankreas iltihabı)

Alkol alımının neden olduğu perfore mide ülseri (Mide ülser alanında delinme)

Alkole bağlı hepatit (Karaciğer iltihabı)

Sıtma

Tifo (Kara humma)

Batı Nil Humması

Kalıtımsal bir hastalık

Eski bir yaralanmanın neden olduğu hastalık

Şimdi bu olasılıkları gözden geçirelim:

Aşırı alkol alımı akut pankreatite neden olabilir. Akut pankreatit, pankreasın ani gelişen iltihabi hastalığıdır. Akut pankreatitte karnın üst bölgesinden kuşak tarzında yanlara ve sırta doğru yayılan ağrı vardır. Buna ek olarak bulantı, kusma, ateş, hâlsizlik, kalp çarpıntısı, terleme, hipotansiyon

İskender'i Herakles olarak gösteren para

(tansiyon düşmesi) görülebilir. Yüksek ateş ve sepsis* gelişir, akabinde organların işlevlerini göremez hâle gelmesi ile ölüm gerçekleşebilir.

Perfore mide ülseri, karnın üst bölgesinde ani ve şiddetli ağrı ile başlar. Karında yaygın duyarlılık ve sertlik vardır. Tıpta bu bulguya tahta karın adı verilir. Karın zarı iltihaplanır, sepsis, yüksek ateş, şok gelişimi ve sonuçta organ yetmezlikleri ile ölüm gelişir. Yukarıda açıklanan öldürücü düzey gelişmiş olan her iki tablo da çok şiddetlidir, Büyük İskender'in karın ağrısı ise yatışabilmektedir.

Alkole bağlı hepatit ise bulantı, kusma, karın ağrısı, ishal, sindirim sistemi, kanaması, karında sıvı toplanması (tıpta bu bulguya asit adı verilir), sarılık ve ansefalit (beyin iltihaplanması) yapabilir. Hastalık alkole bağlı hepatit olsaydı sarılık ve karında sıvı toplanması da beklerdik. Bu bulgulara ait kayıt yok.

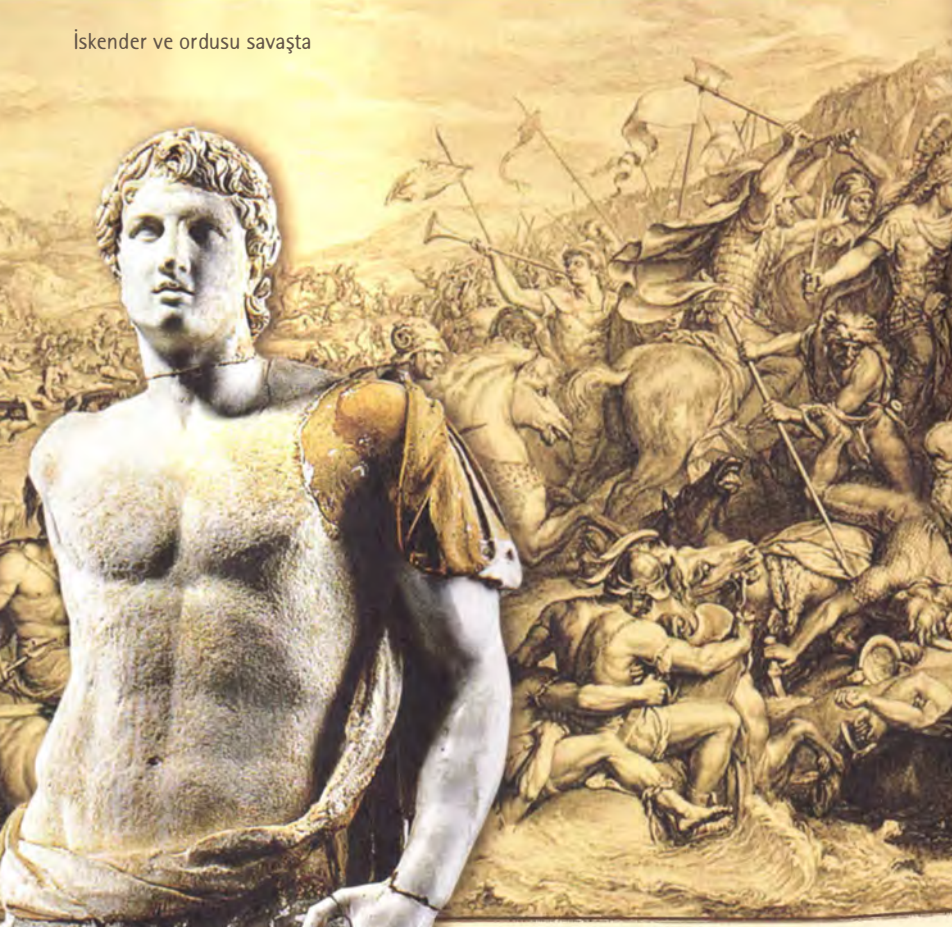
Ayrıca yemek sonrası görülen karnın sağ tarafında şiddetli ağrı, safra yolları hastalıklarından da kaynaklanabilir ve ciddi sonuçlar doğurabilir. Safra yollarının ciddi bir hastalığı olan kolanjiti olasılıklar arasına alırsak, karın ağrısı, ateş, titreme, şuur bulanıklığı bulgularıyla birlikte sarılık beklenirdi.

Babil'deki sağlıksız çevre şartları nedeniyle sıtma, tifo (kara humma) ve Batı Nil Ateşi hastalıkları daha şiddetli görülmüş olabilir. Bu hastalıkları kısaca özetlersek:

Sıtma, anofel cinsi sivrisineklerin ısırması ile bulaşan bir enfeksiyondur. Ateş, titreme, baş ağrısı, karın ağrısı, bulantı, kusma, anemi (kansızlık),

* Sepsis: Enfeksiyona karşı vücudun verdiği büyük tepki ile gelişen ölümcül bir tablodur. Bu durumdaki kişide ateş, üşüme, titreme, hâlsizlik, çarpıntı, nefes alıp vermede hızlanma, kan basıncı düşmesi gelişir ve organlar işlevlerini kaybetmeye başlar.

İskender ve ordusu savaşta

Büyük İskender heykeli

hâlsizlik ve şuur bulanıklığına neden olabilir. En önemli bulgusu nöbetler şeklinde gelen ateştir. Sıtma da bir ölüm nedeni olabilirdi ama askerleri arasında sıtma olduğuna dair bir bilgi yok. Sıtmanın önemli özelliği olan titremeyle yükselen ateş sonrası terleme ataklarına ilişkin bilgi yok.

Tifo (Kara humma) da olasılıklardan biridir. Bu hastalığı Salmonella typhi adlı mikrop yapar. İnsan dışkısıyla bulaşmış su ve gıdalarla yayılır. Kanalizasyonların olmadığı

ve kişisel hijyenin önemsenmediği yerlerde hızla yayılır. Ateş, karın ağrısı, baş ağrısı, deri döküntüsü ve bilinç bulanıklığı yapar. Sindirim sisteminde kanamaya ve bağırsak delinmesine yol açabilir. Büyük İskender'in ve askerlerinin bu hastalığa yakalandığına ait bir bilgi yoktur. Ayrıca bu hastalıkta sindirim sistemi kanaması görülebilirdi. Büyük İskender'de ise ani başlayan karın ağrısı vardı ama sindirim sistemi kanaması yoktu.

Batı Nil Humması'nın etkeni bir virüstür. Sivrisinek ısırıklarıyla bulaşır. Geçmişte uzun yıllar Afrika'da ve Ortadoğu'da özellikle İsrail ve Mısır'ın yer aldığı bölgelerde hastalık yapmıştır. Hastalık ateş, baş ağrısı, eklem ağrıları, kas ağrıları ve deri döküntüleri yapar. Yaşlı, diyabetli ve bağışıklık sistemi zayıf kişilerde daha ağır seyreder. Özellikle yaşlılarda beyin iltihabına neden olabilir. Felce, hareket bozukluklarına ve solunum kaslarını etkileyerek

solunum bozukluklarına yol açarak ölümcül olabilir. Büyük İskender ise genç, sportmen yapıda bir kişidir ve diyabetli değildir. Bu nedenle bu hastalık sebebiyle ölümü güçlü bir ihtimal değildir.

Büyük İskender'in ölüm nedeni eskiden olmuş olan İnternal Karotid Arter (şah damarının dalı) yaralanmasının bir sonucu olarak da düşünülmüştür. Bu tip bir yaralanmada ise boyun ve baş ağrısı ile birlikte körlük beklenmesinden dolayı bu hipotez de zayıftır.

Ölüm sebebi olarak kalıtsal bir hastalık olabileceği düşünülürse de, bu tip hastalıkların nadir görülüyor olması bu olasılığı da zayıflatmaktadır.

Hastalıklara ait ihtimalleri gördük ve büyük İskender'in bir hastalık sonucu öldüğüne dair güçlü bir kanıt bulamadık. Peki Büyük İskender zehirlenmiş olabilir mi? Eğer zehirlendiyse bu zehir ne olabilir?

Büyük İskender'in katıldığı bir davette şarap içtiği ve hastalığının alkol alımı sonrası karnın sağ üst bölümünde keskin bir ağrı ile başladığı, bunu müteakiben ilerleyen bir güçsüzlük ve konuşma bozukluğu meydana geldiği söylenmektedir. Ölümünden önce on iki gün büyük ızdırap çekmiştir. Ve ölümüne kadar şuuru açıktır. Bu bilgiler bize zehirlenme ihtimalinin daha olası olduğunu göstermektedir. Şimdi olası zehirlere bir göz atalım:

Striknin, Hindistan'da yetişen Strychnos nus-vomica adlı ağacın tohumlarından elde edilir. O dönemde hazır bulunan bir zehirdi. Tadı acıdır. Şarabın içine karıştırılıp verilmesi mümkündür. Genellikle verildikten 3-5 saat içinde öldürür. Dozu azaltılarak verilerek belki de uzun sürede Büyük İskender'in

Büyük İskender'in imparatorluğu

İskender lahidinden detay

ölmesinin sağlanmış olduğu düşünülebilir. Striknin alan kişinin kaslarında, seğirmeler görülür, kasları sertleşir, yürüme zorlaşır, tıpta opistotonus hâli denilen bir kasılma şekli görülür. Bu tip kasılmada sırt geriye doğru bir yay gibi kasılır ve bilinç açıktır. Solunum kasları felce uğrar, solunum ve kalp durması ile ölüm gerçekleşebilir. Bu zehrin oluşturduğu bulgular Büyük İskender'in bulgularıyla tam olarak örtüşmemektedir.

Büyük İskender'in büstü

Büyük İskender'in ölümüne sebep olabilecek bir diğer zehir arseniktir. Arsenik bir maden olup, hem böcek öldürücü olarak hem de endüstride (cam, seramik vb.) kullanılabilmektedir. Arsenik, solunum, sindirim ve deri yoluyla alınabilir. İçki içine katıldığında, tadı, kokusu ve rengi anlaşılmaz. Alındığında etkisi dakikalar içinde ortaya çıkabilir. İlk önce yemek borusu ve mide bölgesinde yanma, aşırı susama hissi olur. Sonra bunlara bulantı, kusma, karın ağrısı, şiddetli ishal ve bazen kanlı ishal eklenir. Bağırsak delinmesi oluşabilir. Ciddi sıvı kaybı, ansefalopati, koma, kalp ve solunum durması ile zehir birkaç saatle birkaç gün arasındaki bir sürede öldürür.

Büyük İskender'i öldüren veratrum zehiri bitkisi

By H. Zell (Own work) [GFDL (http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html) or CC-BY-SA-3.0 (http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)], via Wikimedia Commons

Hâlbuki Büyük İskender hastalığına on iki gün dayanmıştır.

Bir başka zehir ise Veratrum Album'dur (beyaz çöpleme).

Avrupa'nın ve Batı Asya'nın nemli yüksek dağlarında bulunan bir bitkidir. Alındıktan sonra 30 dakika ila 4 saat arasındaki sürede zehirlenmenin etkisi başlar. Etkilerinin on beş güne kadar uzadığı görülmüştür. Veratrum Album alınmasından sonra ani başlayan karın ağrısı, ağızda yanma hissi, bulantı, kusmaya neden olur. Baş dönmesi ve bulanık görmenin ardından, kalp atışlarında yavaşlama (tıpta bu bulguya bradikardi denir), hipotansiyon (tansiyon düşüklüğü) ve şiddetli kas güçsüzlüğü gelişir. Daha sonra bu bulgulara terleme, uyuşukluk, solunum güçlüğü, kalpte ritim bozukluğu eklenir. Kişi hareket edemez ve iletişim kuramaz hâle gelir. En sonunda Koma hâli gelişebilir.

İddialara göre Büyük İskender bir davette şarap içtikten sonra şikâyetleri başlamıştır. İlk önce ani ve keskin bir karın ağrısı olmuştur. Çektiği ızdıraba dayanamayarak dördüncü

İskender lahidi

gün intihar etmek niyetiyle Fırat nehrine doğru sürünerek ilerlediği söylenmektedir. Diğer günler daha da kötüleşmiş, hipotansiyon ve bradikardi ile birlikte kas güçsüzlüğü artmış ve hareket edemez duruma gelmiştir. On birinci güne gelindiğinde hâlen şuuru yerindedir fakat uzun ve yeterli bir iletişim kuramamaktadır. Veratrum Album zehirlenmelerinde de bulgular benzer bir seyir gösterir ve ölüme yakın son saatlere kadar kişinin şuuru açıktır. Büyük İskender zehirlendiyse zehrin tanıdık bir suikastçı tarafından şüphe uyandırmadan verilmiş olması mantıklı görülmektedir. Büyük İskender'in hastalığının Arabistan'ı işgal etmeyi planlamasının hemen arefesinde, o dönemin tanınmış bir kişisi tarafından verilen davette başladığı söylenmektedir. Büyük İskender'e bu davette şarap ikram edilmiştir. Veratrum Album'un tadı acıdır fakat şarapla tatlanmaktadır. Bu bilgiler Büyük İskender'in zehirlenmiş olabileceği ve bu zehrin Veratrum Album olabileceğini kuvvetlendirmektedir.

Bizler üzerinden 2000 yıldan fazla geçmiş olan bu olaydaki kesin gerçeği herhâlde hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz.

Büyük İskender'in cenaze töreni

TARİHTE İŞKENCE YÖNTEMLERİ NELERDİ?
GÖZE NASIL MİL ÇEKİLİRDİ?

İnsanın yaratılışından bu yana, insanın insan ile imtihanı hep süregelmiştir. Kabil'in Habil'i öldürmesinden itibaren cinayetlerin ve işkencelerin ne yazık ki ardı arkası kesilmemiştir.

Güçlü olan zayıf olana, zalim olan mazlum olana baskı yapmayı, kendi kuralları doğrultusunda hasmına işkence etmeyi ve onu sindirmeyi her zaman kendisine vazife olarak görmüştür. İnsanlık tarihi, insanın insana uyguladığı baskı ve işkence sahneleri ile doludur.

Hz. Habil'in Şam Kasyun Dağı'ndaki kabri

Abidos Ramses Tapınağı duvarında, Hitit askerlerinin kesilen elleri

Mısır'da, Yukarı Mısır bölgesindeki Firavun I. Seti ve II. Ramses tapınaklarının duvarlarında, bir Mısırlı, yanındaki yüzlerce koparılmış el ile poz vermiş gibi durmaktadır. Bu eller, Kadeş Savaşı sırasında Mısırlı askerlerin öldürdükleri Hitit askerlerinden kopardıkları ellerdir. Bu eller, Mısırlı askerler tarafından, savaşta ne kadar çalıştıklarının birer ispatı olarak yanlarında saklanır ve savaş sonunda kumandanlarına sunulurdu.

Aztekler, her yıl kutlama dönemlerinde, piramidal binalarının üzerine çıkardıkları kölelerinin kalplerini oracıkta söker ve bu kalpleri tanrılarına sunmak üzere bu yapıların üzerinden aşağıya bırakırlardı.

Cahiliye Dönemi'nde Mekkeli müşrikler, güçlerinin yettiği ilk Müslümanlara nice işkenceler uygulardı. Müslümanlar, kızgın kumlarda, güneş altında saatlerce yatırılır, vücutlarına ateşte kızdırılmış demir basılır, bazen de karınları üzerine ağır taşlar konulurdu. (Bilal Habeşi Hz. gibi)

Antik Yunan'da, pirinç boğa adında bir işkence aleti icat edilmişti. Suçlu kabul edilen kişi bu metal boğanın içine hapsedilir ve boğa heykeli alttan ısıtılmaya başlanırdı. Bu metal boğa heykeli

ateşten kıpkırmızı olana kadar ısıtma devam ederdi. Boğanın kafasının içine, dışarıya açılan bir takım boru düzenekleri konmuştu. İçeride can havliyle haykıran kişilerin sesleri, bu borulardan öfkeli bir boğanın böğürtüleri gibi çıkardı. İşkence ve infazın bitiminde boğanın kilitli kapağı açılırdı. İçerideki kurbana ait kavrulmuş vücuttan geriye sadece pırıl pırıl parıldayan kemikler kalırdı. Bu kemiklerden kolye vb. süs eşyaları yapıldığı olurdu.

İlk Müslümanlar gibi ilk Hristiyanlar da nice işkenceden paylarını almışlardı. Bugün Denizli Hyerapolis'te medfun bulunan 6. Havari Philipus'dan, Roma'da yatan Petrus'a kadar birçok Havari ve inanan kişi, dönemin putperestleri tarafından yapılan ağır işkenceler altında can vermişlerdi. Hatta ilk Hristiyanlar, yukarıda anlattığımız bu pirinç boğa işkencesine de tabi tutulmuşlardı. Aziz Eustace, karısı ve çocuklarıyla birlikte İmparator Hadrian tarafından bu işkence metodu ile öldürülürken, Bergama piskoposu olan Anadolu'nun ilk Hristiyan şehidi Aziz Antipas'ın hayatına, Roma İmparatoru Domitian tarafından aynı şekilde son verilmiştir.

İmparator Hadrianus

Paganların Hristiyanlara karşı gerçekleştirdiği işkenceler, Hristiyanlığın güçlenmesinden sonra bu kez Hristiyanlar tarafından putperestler üzerinde yapılmaya başlanmıştı. 4. yy.'da İskenderiye Kütüphanesi'nin başında bulunan erken dönemin en önemli filozoflarından ve bir bilim kadını olan Hypatia, Hristiyanlar tarafından bu yeni dine girmediği için taşlanarak öldürülmüştü. Dine karşı tavrı olduğuna inanılanlar genelde el ve ayakları kesilerek cezalandırılırlardı. Sonradan bu uygulama tek ele düşmüştür.

Engizisyon mahkemelerinin insan vücutlarını keserek yaptıkları işkenceler

Hristiyan Roma'da bir gün evvel önünde secde edilen bir imparator bir gün sonra tahttan indirilerek günlerce işkenceye tabi tutulabilirdi. Romalıların kendi kaynaklarında anlatıldığı üzere, İstanbul'da (Konstantinapolis) tahtından olan bir imparator günlerce işkenceye tâbi tutulmuştur. Önce gözlerine mil çekilmiş, ardından tamamen soyularak çıplak sokaklarda dolaştırılmış, sabahlara kadar süren birçok işkence metodundan sonra halkın meydana (Sultanahmet Meydanı-Hipodrom) toplandığı bir gün herkesin içinde kendisine yine birçok işkence uygulandıktan sonra hâlâ ölmediği anlaşılmış ve sonunda, ayaklarından başı aşağıya doğru bağlanan eski imparatorun yaşamına, ağzından bir kılıç sokularak son verilmiştir.

Latincede kıvırmak, bükmek anlamına gelen "torture" (işkence), Ortaçağ döneminde Avrupa'da büyük yaygınlaşma göstermiştir. Bu yaygınlaşmada Hristiyanlığı yayma taassubunun ve kilisenin tahakkümünün büyük

Giyotin Bıçağı

Vücudu germe ve su içirerek şişirme işkenceleri

etkisi olmuştur. Engizisyonun doğuşu ile işkence yöntemlerinde ve aletlerinde büyük bir yaygınlaşma görülmüştür. Kırbaçlamak, derisini yüzmek, boyunlarına taş bağlayıp asmak, burun ve ağzından vücuduna su vermek, kerpetenle parmaklarını kırmak, haşerat dolu kafeslere kapatmak, ayaklarına tuz sürüp keçiye yalatmak, vücudu askıya alıp çark sistemleri ile gererek eklem aralarını uzatmak ve daha neler.

İşkence denilince İspanyol Engizisyonu'nu unutmamak lazımdır. Endülüs Devleti'ne son verdikten sonra tam üç asır boyunca insanların gizli niyetlerine vakıf olabilme adına (gizli Müslümanlar ya da Yahudiler üzerinde) nice işkence yöntemi uygulanmıştır.

1066'da inşa edilen Londra Kulesi, II. Henry döneminde işkence yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Buradaki sorgu odalarında üzeri binlerce çivi ile donatılmış sorgulama koltukları bulunmaktaydı. Kurban buraya sıkı sıkıya bağlanır, vücudunu her bir hareket ettirişinde ucu son derece sivri bu çiviler kurbanın vücuduna batardı. İnsanlar bu

Boynu, elleri ve ayakları sabitleme

Yıllarca cadı yakıştırması ile binlerce insan işkenceye uğramıştı

koltuklarda bazen haftalarca oturtularak ızdırap içinde can verirlerdi. Ayrıca yine aynı yerde presleme yöntemi ile kafa kırma işkencesi de meşhurdu.

19. yy'ın başlarına kadar Almanya ve Fransa'da kullanılan göğüs sökücüler daha çok kadınlar için uygulanırdı. Saçı biraz kızıl, burnu biraz kambur her bir kişi, Avrupa insanı gözünde potansiyel cadı muamelesi görürdü.

İtalyanların "culla di Giuda", Almanların "Judaswiege" ve Fransızların "la veille" olarak adlandırdığı kazığa oturtma yönteminde, kişi, belinden bir kemerle bacakları açık kalacak şekilde tavana

Avrupa'da en yaygın işkencelerden biri de insanları canlı canlı yakma idi

bağlanır ve ucu sivri mızrak gibi bir cisme oturtulurdu. Üzerine ağırlık bağlanan kişi, bu şekilde günlerce askıda kalırdı.

Nürnberg Bakiresi adı verilen ve tabuta benzeyen insan şeklindeki iki kapaklı kabın içinde ise binlerce çivi olup içine kapatılan kişinin acı çekerek yavaş yavaş ölmesi sağlanırdı. 1975 yılına kadar İspanya'da kullanılmaya devam eden ve "Garrotte" adı verilen boyun bağında, boynun arka kısmında omuriliğe baskı yapan bir aparat olup işkenceye tabi tutulan kişiye dayanılmaz bir ızdırap verirdi.

Ortaçağ Avrupa'sında insanların vücut uzuvlarını testere ile kesmek de son derece meşhurdu. Hatta bu dayanılmaz manzaralar, gravür ya da ahşap sanatına da yansımış ve bu tarz işkence sahneleri günümüze kadar ulaşmıştır.

İşkence metotları içinde teşhir, çok önemli idi. Şehir içinde çıplak dolaştırma, son derece komik ya da aşağılayıcı maskeler

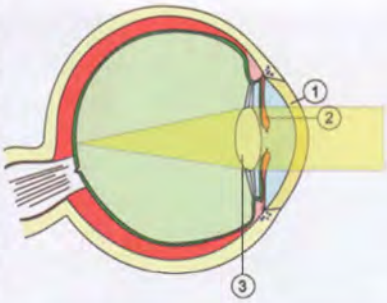
giydirerek meydanlarda sergileme yaygın olarak kullanılırdı. Suçluların bağlanarak teşhir edildiği bu halkalar, bugün Avrupa'nın son derece modern şehirlerinin meydanlarında hâlâ korunmaya devam etmektedir.

Avrupa Tarihi'nde yüz karası işkence metotlarının uygulandığı en önemli zamanlardan biri de, Protestanların sindirilmeye çalışıldığı dönemdir. Kutsal Roma Germen İmparatoru Şarlken (V. Karl), Luther ve bağlılarını yıldırmak için akıl almaz işkence ve imha yöntemleri uygulamıştır. Nice insan sadece Protestanlığa inandıkları ve papanın tasallutunu reddettikleri için meydanlarda yakılma, diri diri gömülme vb. birçok işkenceye maruz kalmışlardır. Bugün Avrupa'nın birçok şehrinde işkence geçmişlerine ait alet ve metotların sergilendiği işkence müzeleri mevcuttur. Belçika'nın Gent şehrinde bulunan Gent Şatosu bunun en etkileyici örneklerinden biridir.

Gelelim sorumuzun ikinci kısmına: İşkence tarihine bakıldığında ele geçirilen bir lider, tahttan indirilen bir kral, öncelikli olarak gözlerine mil çekilerek bir hücreye kapatılırdı. Mesela Malazgirt Meydan Muharebesi sonrası esir düşen Roma İmparatoru Romanos Diogenes, Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından son derece iyi karşılanmış, hatta yine Selçuklu askerlerinin korumasında başkentine kadar uğurlanmıştı. Fakat Romanos Diogenes'i teslim alan kendi adamları O'nu İstanbul'daki Anemas Zindanları'na hapsetmiş, ilk iş olarak da gözlerine mil çekmişlerdir.

Soru: Tarihte yaygın olarak uygulanan göze mil çekme ameliyesi nasıl gerçekleşmekteydi? Bu metot ile yapılan şey sadece göz kapağını alt deriye yapıştırmak mı, yoksa gözü dağlayarak gözü akıtmak mı idi? Göze mil çekme hadisesi ile gerçekte ne amaçlanıyordu?

Cevap: Gözümüzün dış bölgesinin ortasında yuvarlak bir mercek görevi gören kornea adı verilen saydam doku bulunmaktadır.

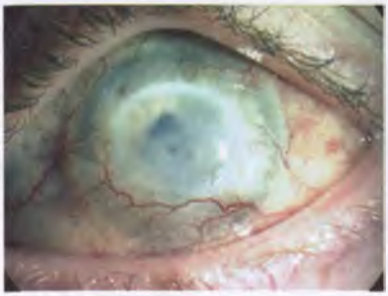

By Talos, colorized by Jahiv (deutsche Version hone Farben (siehe unten)) [GFDL or cc-by-sa-3.0], via Wikipedia Commons

Göze ait bu şemada 1 korneayı, 2 irisi, 3 lensi temsil etmektedir. Sarı renkle şematize edilmiş olan ışık önce kornea adlı saydam tabakayı, sonra lens denilen merceği geçmiş ve gözün arkasında görüntünün oluşacağı retina adlı tabakaya ulaşmıştır

Mil çekmek demek kornea adı verilen bu canlı merceğe sıcak demirle dokunmaktır. Sıcak demirle bu yapıya dokunmak burada yanık oluşmasına sebep olur. Yanığın sonucunda vücut bu yanık yerini iyileştirmek için çalışır, fakat bu iyileşme sürecinde kornea yenilenemez ve yapı tahrip olur, bunun yerine yara iyileşmesi sonucu skar (nedbe) dokusu* adını alan yeni bir doku gelir ve bu bölgeyi kaplar.

Böylece mercek kaybedilir ve kaçınılmaz olarak körlük meydana gelir.

By Seiber, G.A., and Daniels, J.T., http://www.stembook.org, [CC-BY-3.0], via Wikimedia Commons

Gözde skar

Tarihte göze mil çekmenin yaygın olmasının sebebi, gözden düşen bir idareci ya da kralın bir an önce devreden çıkarılma arzudur. Çünkü tahttan indirilen kişinin düşmanları bu kişinin yerine her ne kadar yeni bir kral seçseler de durumdan emin değillerdir. Yani her an karşı tarafın tersi bir hamle yapıp darbeyi tersine çevirebilme ihtimali vardır. Tabii bu durumda da devrik hükümdar yeniden başa geçecek ve kendisini alaşağı edenlerden bunun acısını fena çıkaracaktır. Bu nedenle kendisine darbe yapılan bir hükümdar öyle bir hâle getirilmelidir ki, bir daha kimse kendisine ümit bağlayamamalıdır. Öldürmek, sonuçları ağır bir neticedir çünkü karşı tarafın insanlarını bir araya getirebilecek bir hınç ve kine sebep olabilir. Yaralama ve işkence gibi durumlar ise kişiyi hayatta bırakacağı için devrik hükümdar, onu tahttan indirenler için potansiyel bir tehlike oluşturmaya devam edecektir.

* Doku: İnsanın temel yapısal birimi hücredir. İnsan trilyonlarca hücreden oluşur. Aynı kökenden gelen benzer hücre toplulukları dokuları oluşturur (Kas dokusu, yağ dokusu gibi). Dokular bir araya gelerek organları (Karaciğer, mide, böbrek gibi) organlar da bir araya gelerek sistemleri (Dolaşım sistemi, sindirim sistemi, boşaltım sistemi gibi), sistemlerin de hepsi birlikte insanı oluşturur.
Skar (Nedbe) dokusu: Yara iyileşmesi sonucu oluşan bir dokudur ve iz bırakır.

Bu nedenle yönetimden uzaklaştırılan bir kişinin bir daha yönetime dönmesini önlemenin en etkili yolu, gözünü görmez hâle getirmektir. Bir daha gözleri göremeyecek bir kişiyi, hiç kimse başında idareci olarak görmek istemeyecektir.

By Philipp Franko Zeitz (Own work) [CC-BY-SA-3.0], via Wikimedia Commons

Keratoplasti

Peki günümüzde mil çekmek uygulanmıyor. Ama bunu benzer bir durum var mıdır?

Günümüzde buna benzer bir durum olmakla birlikte artık tedavi edilme şansı mevcuttur. Benzer durumun günümüzde karşılığı kimyasallarla gözün yaralanmasıdır. Bunun en bilinen ve sık rastlanılan örneği kostik (çamaşır suları) ile yaralanmadır. Bu kimyasal madde ile gözün teması mil çekmedeki gibi gözde yanık etkisini oluşturur. Organ nakli yapılarak bu sorun düzeltilebilmektedir. Böyle bir durumun tedavisi için biraz ayrıntıya girersek; kimyasalla gözün teması sonrası göz 1-2 saat su ile yıkanıyor. Sonrasında ilaç tedavisi (kortikositeroid ve antibiyotik) başlanıyor. Daha sonrada göze kök hücre ekilmesi ve kornea nakli (keratoplasti) uygulanıyor.

İNSAN ÇARMIHA GERİLEREK ÖLDÜRÜLEBİLİR Mİ?

Kur'ân-ı Kerim'in en uzun ikinci suresi olan Âl-i İmran Suresi ismini, Hz. İsa'nın dedesi, Hz. Meryem'in babası İmran'dan almıştır. O günlerde Hz. Zekeriya'nın müjdesini verdiği Mesih (Hz. İsa), Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelerek 30 yaşlarında tebliğ faaliyetlerine başlamıştır.

Hz İsa'nın tebliğ vazifesini icra ettiği zamanlarda, Filistin topraklarında Yahudiler yaşamakta olup, Roma İmparatorluğu idaresi altında vasal bir devletçik durumundaydılar. Kudüs en önemli şehirleri idi ve Babillilerin yıktıkları Süleyman Mabedi'nin yerinde Kral Herod'un inşa ettirdiği ikinci mabet yer almaktaydı.

Hz. Süleyman Mabedi'nin yerine Herod'un inşa ettirdiği II. Mabed

Yahudiler, Hz. Musa'nın şeriatını bir hayli değiştirmişler ve kendilerince oluşturdukları bir takım akidelerle fırkalar hâlinde birbirlerinden ayrılmışlardı. Bu yüzden de sık sık birbirlerine düşüyor ve bu durum bir hayli kargaşaya sebep oluyordu. Romalıların tek istediği şeyse, bu toprakların sorunsuz bir şekilde yönetilmesi idi.

Hz. İsa, başta Kudüs olmak üzere çevre şehirlerde geziyor, insanları doğruya ve güzele davet ediyordu. Zaman zaman mucizeler de gösteriyordu. Ama dostu kadar düşmanı da vardı. Özellikle Yahudi din adamları Hz. İsa'nın ileride kendi konumlarına zarar vereceğini düşünmekteydiler. Yahudiliğe sonradan dahil edilmiş birtakım batıl inançların, Hz. İsa tarafından dile getirilmesi onları son derece rahatsız ediyordu. Ancak karşısında hiçbiri konuşamıyordu. Çünkü gerçek Tevrat'ı aralarında en iyi bilen kişi Hz. İsa idi ve onlarla konuşurken hiç kendi kelamı ile konuşmuyor, tüm cümlelerini Tevrat'tan seçiyordu.

Hz. İsa'nın etrafında birtakım bağlıları da oluşmaya başlamıştı. Havariler dediğimiz bu kişiler onun peşinden ayrılmıyor, seyahatlerinde kendisine eşlik etmeye çalışıyorlardı. Hz. İsa bazen Kudüs sokaklarında ya da mabedin revakları altında, insanları irşat etmeye çalışırken görülüyor, bazen de Zeytin Dağı'nda ağaçların altında ya da kuytu bir köşedeki mağaranın içinde havarilerine bir şeyler anlatıyordu.

İlk ikonayı simgeleyen mendildeki Hz. İsa resmi

Hz. İsa'nın havarileri ile sohbet ettiği mağara

Çevresindeki kin ve nefret her geçen gün artmaktaydı, ta ki havarilerinden birisi kendisine ihanet edene kadar. On İki Havari'sinden biri olan Yahuda, belli bir ücret mukabilinde Yahudi hahamlara Hz. İsa'nın yakalanabileceği yeri ifşa etmişti. Peki Yahudi hahambaşılar Hz. İsa'yı ne ile itham edip tutuklatacaklardı. Peygamberlik iddia ediyor deseler, Romalıların umurunda bile olmayacaktı. "İsterseniz hepiniz peygamberliğinizi ilan edin!" diyeceklerdi. Çünkü Romalıların böyle bir derdi yoktu. Romalıları ilgilendiren şey, toplumun düzenli olması ve kargaşadan uzak bir yönetime sahip olmaktı. Bahane kısa sürede bulundu. Hz. İsa için "krallık iddiasında bulunuyor!" diyeceklerdi. Böylece Romalılar, Hz. İsa'yı kendileri için potansiyel bir tehlike olarak görecek ve kendi elleri ile cezalandıracaklardı. Zaten çarmıh cezası verilirken başına dikenli bir taç

takmaları da ona atılan krallık istiyor iftirasının bir neticesi idi.

Hz. İsa sandıkları Yahuda'nın başına giydirilen Dikenli Taç

Hz. İsa çarmıha gerildiği gün, havarileri ile birlikte Zeytin Dağı'ndaydı. Dağın aşağılarında bulunan Getsemani Bahçesi'ne gelmişlerdi ki, Yahuda'nın bilgilendirmesi üzerine buraya gelen Romalı askerler Hz. İsa'yı yakalamak istediler. Yahuda: "Ben kime sarılırsam biliniz ki o kişi Hz. İsa'dır" demişti. Gerçekten de bahçede bulundukları bir anda Yahuda kalktı ve Hz. İsa'ya sarıldı. İşte Kur'ân'ın ifadeleri ile birden Hz. İsa ile suretleri değişti. Romalılar yaka paça Hz. İsa sandıkları Yahuda'yı yakalayarak bugün Aslanlı Kapı'nın iç kısmında kalan ve şu an yerinde bir manastırın bulunduğu mevkiye götürdüler. O günlerde Filistin Bölgesi'nin Roma Eyalet Valisi Pontius Plate'nin konutu orada bulunmaktaydı. Hz. İsa sanılan Yahuda, valinin önünde yargılandı ve onun halk önünde teşhirine karar verildi. Teşhir ve çarmıha germe eski bir cezalandırma geleneği idi. Bu gelenekte, üzerindeki elbiseleri çıkarılan kişi bir çarşafa sarılmış olarak halk arasından geçirilir, sokaklarda ilerlenirken insanlar tarafından tahkir edilir, kötülenir, bazen üzerine sıcak su ya da çöp dökülür ve nihayetinde şehrin muhkem bir yerine çıkarılarak bağlanır ve bir müddet burada kalması sağlanırdı. Ancak

Yahuda'nın yakalandığı yer

Bir Roma valisi

Romalıları kışkırtanların Hz. İsa sandıkları Yahuda'yı sadece teşhir etmek değil, öldürmek gibi bir arzuları da vardı: Hz. İsa, teşhirin ardından bir direğe bağlanmalı ve haç formundaki bu direğin kollarına avuçlarından çivilenmeli idi.

O gün Yahuda ile birlikte iki adi hırsız da teşhir cezasına çarptırılmış, onlar da aynı sokaklardan (Via Dolorosa-Çile Yolu) Golgota Tepesi'ne doğru yürütülmüşlerdi. Mel Gibson'un 2004 yapımı "Tutku: Hz. İsa'nın Çilesi" adlı filmi bu son günü bütün teferruatı ile anlatmaktadır. Son akşam yemeğinden başlayarak, Hz. İsa'nın yakalanması, bağlanması, sorgulanması, Roma Valisi Pilate'nin onu kurtarmak için kıvranışları ve uzun bir şehir içi rampasından tepeye doğru yürütülüşü sahne sahne canlandırılmıştır.

Via Dolorasa'da 7. Durak

Hristiyanlara göre Hz. İsa'nın, Müslümanlara göre ise hainlik yapan Yahuda'nın yürütüldüğü bu yol, günümüzde Hristiyanlar tarafından önemsenmekte her pazar günü bu yolda yürünerek o talihsiz gün hatırlanmaya çalışılmaktadır. Çile yolu denilen bu güzergah üzerinde 14 tane durak olup bu duraklar o gün yürütülen zatın başına gelen hadiseler ile birebir ilgilidir. Duraklar, Kudüs'ün Müslüman

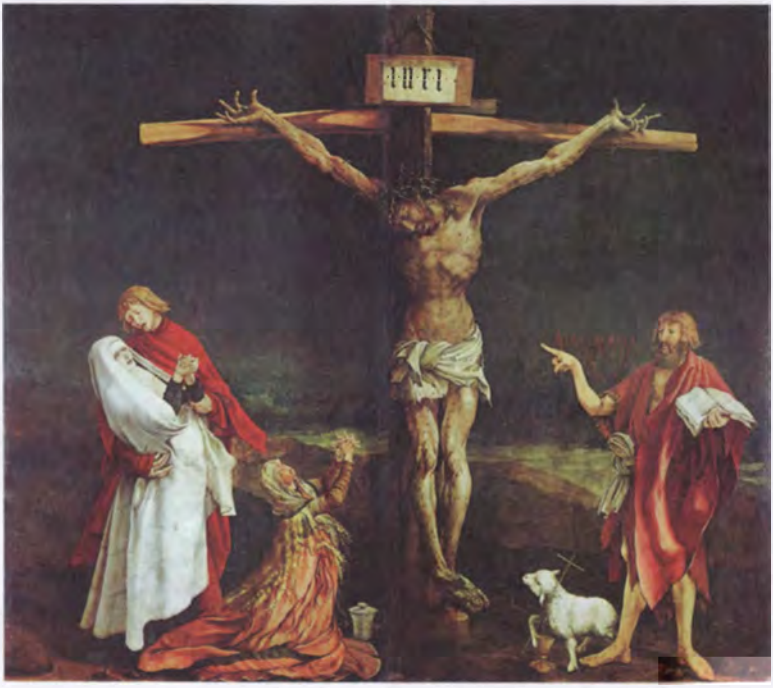
Via Dolorasa'da 8. Durak

Via Dolorasa'da 6. Durak

bölgesindeki bir manastırın avlusundan başlar ve Golgota Tepesi'ndeki Kıyamet Kilisesi içinde son bulur.

Özellikle şehir merkezinden tepeye doğru dikleşen yolda yürütülen Yahuda'nın, üzerine çarmıh tahtasının yüklenilişi, üç kez düşüşü, bir kadının alnındaki kanı silişi, kadınların ağlama sahneleri vb. gibi her bir davranışına ayrı bir anlam yüklenmiştir. Son duraklar, tepenin üzerindeki teşhir ve defin sürecini anlatır. Son olarak Yahuda, tepenin üzerinde bulunan haç formundaki iki parçadan oluşan tahtaya boyun bel ve ayaklarından bağlanmış, ayak ve avuçlarından çivilenerek çarmıha gerilmiştir. Tarihler, çarmıha gerilen zatın kısa bir süre içerisinde vefat ettiğini oradaki yakınları tarafından aynı mekânda yıkanıp bir mağara mezara defnedildiğini anlatırlar.

Hristiyan kaynaklara göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilişini tasvir eden bir tablo

Soru: Hristiyanlar Hz. İsa için, çarmıha gerildi ve burada bu durumda iken öldü diyorlar. Bir insan sadece avuçları ve ayak bileklerinden çivilenmek sureti ile ölebilir mi?

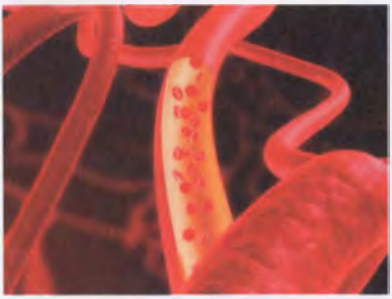
Cevap: Ellerin sırtı ve avuç içi bölgesiyle, ayak sırtı ve ayak tabanı bölgesinde küçük boyutlu damarlar bulunur. Bu bölgelerin çivi ile yaralanması, kişiyi kan kaybından öldürecek miktarda bir kanamaya yol açmaz. Ayrıca bu noktalarda kanama başlar başlamaz insan vücudunda kanamayı durdurma mekanizmaları devreye girecektir. Böyle bir durumda çivi çakılmaya başladığı anda, darbenin ilk etkisiyle o bölgedeki kan damarları refleks* olarak kasılacaklar ve oradaki kan akımını azaltacaklardır. Bu da oraya giden kan miktarını azaltarak, daha az kan kaybedilmesini sağlayacaktır.

İkinci olarak yaralanmış bölgeye trombosit (kan pulcukları)** adı verilen kan hücreleri toplanıp yaralı damar bölgesini kapatacaklardır. Bundan sonra

* Refleks: Aniden, beynimizden emir almadan otomatik olarak bir uyarıya karşı vücudun bir bölgesinin verdiği yanıt.

** Trombosit: Kemik iliğinde yapılan ana bir hücreden ayrılarak kana geçer. Hasarlı damar bölgelerini kapatarak kanamanın durdurulmasını sağlar.

kan pıhtılaşmasının ileri safhaları devreye girip kanamayı durduracaktır ve böylece kan kaybı ile kişinin hayatı tehlikeye girmeyecektir. Fakat kişi bu şekilde uzun süre bırakılır, su ve yiyecek verilmezse hayati bir tehlike oluşabilir. İnsan açlığa uzun süre dayanabilir, ama susuzluğa uzun süre dayanamaz. Açlık durumunda vücudumuzda bulunan yedek enerji depoları bize yaşamımızı sürdürecek kadar uzun süre enerji sağlayabilir. Özellikle çok hareket etmiyorsak enerji ihtiyacımız da az olacaktır. Fakat susuzluğa dayanmak çok zordur çünkü vücudumuzda birçok yaşamsal olay suyun varlığıyla gerçekleşir. Vücudu oluşturan trilyonlarca hücre, su sayesinde canlılığını devam ettirir. Hücreler yaşamlarını sürdürebilmek için almaları gereken maddeleri hücrelerin arasında yer alan hücreler arası sıvıdan alırlar ve kendi oluşturdukları atık maddeleri de bu sıvıya verirler.

Damarlarda dolaşan kan

Damarlarımızda dolaşan kan, vücudumuzun bütün bölgelerine hücrelerin beslenmesi için gerekli maddeleri ve oksijeni taşır, bunları hücreler arası sıvıya verir, hücreler de bunları alıp kullanırlar. Hücrelerden hücreler arası sıvıya geçen atık maddeleri ve karbondioksiti yine kan damarları toplar ve kalbe geri götürür. Kısacası hayati önemi olan su, vücuda sağlanamazsa hücreler yaşayamaz. Hücrelerin ölümü organların da ölümüne yol açar. Organların ölümü de nihayetinde insanın ölümüne neden olur. Çarmıha gerilmiş kişi, sıcak havada ve güneş altında ise o zaman su kaybı çok daha fazla olacaktır. Böyle bir durumda susuzluktan ölme riski daha büyüktür. Çarmıh hadisesinin cereyan ettiği Golgota (kurukafa) tepesi Kudüs şehrinin en yüksek bölgesidir. Güneşli

İkona kırıcılık hareketini betimleyen bir minyatür

Golgota Tepesi'nde çarmıha gerilme cezasının verildiği yer

günlerde yüksek yerler çok daha çabuk ısınmakta ve güneş altında durmak dayanılmaz hâle gelmektedir. Ağaçlardan yoksun bu çıplak tepe, bu anlamda kurak bir yerdir. Zaten konum olarak Filistin toprakları da hem yaz hem kış mevsimlerinde, iklimin sıcak geçtiği bölgelerdir.

Peki susuz kalan kişiye neler olur? Öncelikle ağzı kurumaya başlar, susuzluk hissi oluşur, gözyaşı ve derinin gerginliği azalır. Sıvı miktarı azaldığından kan basıncı da azalmaya başlar; vücutta kan dolaşımının sağlanması ve oksijenin yeterince hücrelere taşınabilmesi için kalp ve solunum sistemi daha hızlı çalışır. Terleme azalır ve bu da vücutta ısı kaybını azaltarak vücut sıcaklığını artırır. Kişi uykuya meyilli ve bitkin bir hâle gelir. Baş ağrısı, baş dönmesi olabilir. Kişi bilincini yitirebilir. Sıvı elektrolit dengesinin bozulması kalbin çalışmasını da bozar. Böbrek kan akımının azalması da böbrek yetmezliğine neden olur. İdrar oluşumu azalır ve böbrekler artık vücuttan toksinleri temizleyemez. Enfeksiyonlar gelişir. Susuzluk düzeltilmezse kişinin durumu daha da ağırlaşır ve ölür.

Çarmıha gerilme işlemi hava sıcaklığının yüksek olduğu bir yerde yapılırsa kişiyi öldürecek bir diğer neden sıcak çarpmasıdır. Vücut sıcaklığı kritik sıcaklığın üstüne, 41-42 santigrat dereceye çıktığında kişide sıcak çarpması görülebilir. Vücutta sıcaklık çok yükseldiğinde sıcaklığı düzenleyen mekanizmalar bozulur ve ateş düşürülemez hale gelir. Buna ek olarak, yüksek sıcaklıkta hücrelerin içindeki kimyasal tepkimeler hızlanır, bu da daha fazla ısı oluşmasına sebep olur.

Yüksek sıcaklığın vücut dokularına özellikle beyine büyük ölçüde hasar verici etkisi vardır. Böyle bir durumda kişide baş dönmesi, baş ağrısı, karın ağrısı, bulantı, kusma gibi bulgulara rastlanır. Olay devam ederse bilinç kaybolur ve sonunda ölüm gerçekleşir. Sıcak çarpmasının tedavisinde vücut sıcaklığı mümkün olduğu kadar hızla düşürülmelidir. Bunun için hastanın giysileri çıkarılmalıdır. Soğuk su banyosu, tüm vücut yüzeyine su püskürtme, vücudu ıslak süngerle silme, vücuda kuvvetli bir vantilatörle hava gönderme tedavi yöntemleri arasında sayılabilir.

Çarmıha gerilmiş kişi, sıcak çarpması ve susuzluktan ölmeyecek kadar bir süre çarmıhta kaldıysa fakat işlem paslı, kirli çivilerle yapıldıysa kişiyi bekleyen diğer bir risk de tetanostur.

Tetanos, üç bin yıl önce Mısırda tanımlanmıştır. Hipokrat, hastalığı şu şekilde tanımlar: "Yaralanma sonrası spazmlarla (kasılmalarla) seyreden

Kıyamet Kilisesi'ndeki duvar ikonasında çarmıh, yıkanma ve defin sahneleri

öldürücü bir hastalık." Tetanosun sebebi, Clostridium tetani adlı bir bakteridir. Yaygın olarak toprakta evcil hayvanların bağırsaklarında ve dışkılarında bulunur. Bu mikrop, derideki bir yaradan vücuda girer ve burada üreyen mikrobun çıkardığı toksinler (zehirler) vücuda yayılır. Bu mikrobun iki gün ile iki ay arasında değişen bir kuluçka dönemi vardır. Hastalık başlayınca toksin sinirleri etkileyerek kasların aşırı uyarılmasını sağlar. Önce yüz ve çiğneme kasları tutulur, çene kilitlenmesi gerçekleşir, yutma güçlüğü başlar ve daha sonra diğer kaslar da bu durumdan etkilenmeye başlar. Gövde ve ense kaslarının sürekli kasılı kalması sonucunda baş geriye kayar, gövde yay biçiminde öne doğru çıkar. Bu sırada bilinç yerindedir ve kasılmalar ağrılıdır. Bunlara ek olarak ateş yükselmesi ve kalp atışlarında hızlanma görülebilir. Kasılmalar esnasında kişinin kemikleri dahi kırılabilir. Solunum kasları ve soluk borusunun kasılmasıyla hasta nefessiz kalıp, morarır. Bu hastalığın en önemli ölüm nedeni de hastanın nefessiz kalmasıdır. Günümüzde aşıyla bu hastalıktan korunma sağlanabilmektedir. Tarihte cereyan eden bu hadisede, çarmıha gerilen kişi aynı günün akşamında hayatını kaybettiğine göre böyle bir durum olduğu düşünülemez ancak geçmişte çarmıhta günlerce hatta kuvvetli bünyeli nice insanların aylarca bu şekilde acı içinde bırakıldıkları görülmüştür. Çarmıha gerilen kişiye yapılan işkence ve asılı kalmanın, insanın dolaşım-solunum sistemine yapacağı olumsuz etkilerle ölüme sebep olabileceği ihtimalini de belirtmek gereklidir. Özellikle ciddi düzeyde işkenceye maruz kalmak vücudun kanama pıhtılaşma dengesini bozarak ölüme neden olabilmektedir. İncelediğimiz olayın Nisan ayının başında gerçekleştiği ve o bölgede bu zaman diliminde havanın çok sıcak olmadığı bilindiğinden ve vakanın aynı gün içinde ölmüş olmasından dolayı bu hadise için güneş çarpması, açlık, susuzluk, tetanos gibi ihtimallerden ölümü eleyebilir, ölüm nedeni olarak işkenceyi ön plana çıkarabiliriz. .

KİŞİ ONURLANDIRILARAK NASIL ÖLDÜRÜLÜR?

Tarihe baktığımızda suçlulara çeşitli şekillerde uygulanan infaz yöntemleri görülecektir. Kişilere verilen cezalar, toplumdaki sosyal statülerine, işledikleri suçların derecesine, cezayı verenin o anki psikolojisine, toplumun o suçluya ya da suça verdiği tepkiye göre değişebilmekte idi. Ölüm cezaları insanlık tarihi kadar eski olup bu konuda nice yöntem icat edilmişti. Kimi infaz yöntemleri kişinin hayatını kısa sürede sonlandırırken bazı yöntemler uzun süre can çekişmesine sebep olabiliyordu.

Anadolu'nun fethi döneminde Romalılarca yakılarak öldürülen ilk Türk-İslam öncülerinin Konya Musalla Mezarlığı'nda bulunan kabirleri (Cennet Çukuru)

Yırtıcı hayvanlara parçalatılan insanlar

Tarihin farklı dönemlerinde farklı medeniyetlerde uygulanan hukuk kurallarında cezalar bazen kısas, bazen de cezaya dayalı idi. Hamurabi Kanunları'nda gördüğümüz kısas ağırlıklı cezalarda, bir kişinin ölümüne sebep olan kişi muhakkak aynı ceza ile cezalandırılıyordu. Hâlbuki sonraki yüzyıllarda farklı toplumlarda bu ceza, kan parası adı altında kısas dışındaki sistemlerle de çözülmeye çalışılmıştı.

Hukuksal sistemlerin var olduğu toplumlarda ölüm cezaları, caydırıcı hüviyetini korumuş; eğer bu cezayı hak eden bir kişi varsa da cezası uygun şartlarda yerine getirilmiştir. Ancak keyfî hareketin yaygın olduğu kişiye dayalı yönetim sistemlerinde, bu ölüm cezaları fazlaca abartılmıştır. Toplumun gözünü korkutmak, yönetimin gücünü pekiştirmek adına bu cezalar açık alanlarda herkesin gözü önünde uygulanmıştır. Basit ve kısa ölüm cezaları yerine, teferruatlı, uzun süren ve böylece seyircilerin kalbinde korku ve dehşet izleri bırakan infazlar planlanmıştır. Bu tarz yöntemleri kullanan diktatörlerin tarihte sergiledikleri bu vahşet, günümüzde sinema dünyasında bir takım cinayet filmlerine de konu olmaktadır. Zekice ölüm ve infazların işlendiği "Testere" (Saw) serisi, "Son Durak" (Final Destination) serileri bu infaz dolu filmlere örnektir.

Vücudu gererek uygulanan işkence

Vücuda ağırlık bağlama ve darbelerle kemikleri kırma

Geçmişte, kafa kesme, ip ile boğarak idam etme gibi yöntemlerle insan hayatına son verildiği gibi; suçluyu diri diri gömme, ateşte yakma, vücut uzuvlarını keserek hayatına son verme, vahşi hayvanların önüne atma gibi daha vahşi yöntemler de uygulanmıştır. Bunların dışında zihinlerde, insan öldürme öyle büyütülmüş, öyle bir hâl almıştır ki, bu işlem bir sanat dalı gibi dallanıp budaklanarak bir ilim hâline gelmiştir.

Kol ve bacakları ayrı ayrı birkaç ata bağlayıp vücudu parçalama, kazığa oturtma, dev bir baltayı bir ip ile bağlanan kişinin üzerinde sallayarak vücudu parçalama, bir topun içine yerleştirerek barut ile ateşleme, bir tekerleğe bağlayarak uçurumdan aşağıya yuvarlama, su ya da cıva gibi maddeleri zorla içirme, taşlayarak öldürme vb. daha birçok infaz yöntemi sıralanabilir.

Babil Kralı Buhtunnasır, Danyal (as)'ı içinde aslanların olduğu bir kuyuya atmıştır.

İlk Müslüman şehit kadın Hz. Sümeyye el ve ayaklarından yere bağlanarak gerdirilme

Tarsus'taki Danyel (a.s.) kabri

yöntemi ile şehit edilmiştir. İlk Hristiyan müminler halka linç ettirilmiş, Engizisyon mahkemeleri kararı ile on binlerce insan canlı canlı ateşlerde yakılmıştır. Osmanlı toplumunda vatana ihanet edenler kafası kesilerek, eğer saltanat sülalesinden geliyorsa boğdurularak cezalandırılmıştır. Avrupa'da sonradan giyotin infazı yaygınlaşmış ama urgan ile idam geleneği birçok toplumda görülmüştür. Türkiye'de en son bir başbakanımız (Adnan Menderes) ip kullanılarak idam edilmiştir.

Adnan Menderes'in idamı

Vücuda elektrik vererek öldürmenin yaygın olduğu günümüzde, özellikle Amerika'da daha çok ilaç verilerek idam cezası uygulanmaktadır. Tarihte bu kadar çok infaz yöntemi varken ne hikmetse kişiye zehir içirerek idam pek uygulanmamıştır. Bu metodun en bilinen örneği Sokrates'in mahkeme kararı neticesinde baldıran zehri içirilerek idam edilmesidir.

Sorumuzun konusu olan Roma İmparatorluğu'na bakacak olursak, yukarıda saydığımız infaz yöntemlerinin hemen hepsi

Sokrat Baldıran zehiri içirilerek idam ediliyor

hatta çok daha fazlası Roma'da da bolca uygulanmıştır. Çok uluslu, büyük orduları olan ve şiddete dayalı bir yayılma politikası güden Roma'da korku ve sindirme metotları elbette ki son derece yaygındı. Bu infaz metotları kişilerin konum ve durumlarına göre değişmekteydi. Bu sosyal statüye göre idamlar Roma temalı filmlere bile yansımıştır.

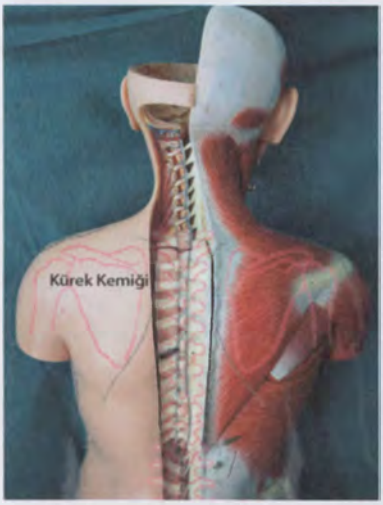
Soru: Gladyatör filminde de gördüğümüz gibi, bir kişiyi onurlu bir şekilde öldürmenin yolu iki kürek kemiğinin arasına kılıç sokmaktan geçiyordu. Bu tarz bir infazın tıbbi açıklaması nedir?

Cevap: Bir kişi onurlu öldürülecekse herhâlde öncelikle kişinin acı çekmemesini, can çekişmeden ölmesini sağlamak gereklidir. İnsanların, toplumun gözü önünde, uzun süreli can çekişmeler neticesinde öldürüldüğü bir dönemde kısa sürede acı çekmeden canını alma ameliyesi o dönem için uygun bir infaz şekli sayılabilir.

İtalya Roma'daki Colessium (Arena)

Maket üzerinde omurganın görüntüsü

Bir Roma askeri

Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Şimdi bir elinizi ensenize koyun. Sonra iki kürek kemiği arasına doğru ilerletin. Dokunduğunuz yapı omurgadır.

Omurga, omur adı verilen kemiklerin bir araya gelmesinden oluşmuştur. Kafatasımızın bitiminden başlar ve kuyruk sokumumuzda sonlanır. Omurganın içinde beynin devamı kabul edilen omurilik bulunur.

Omurga, hayati öneme sahip olan omurilik için koruyucu görev üstlenmektedir. Omuriliğin her iki yanından çıkan sinirler vücudumuzun birçok noktasına dağılır. Bu sinirler kaslarımızın kasılmasını sağlarken yani hareketle ilgili uyarıları verirken, duyular ile ilgili bilgileri de alır. Omurilik beyinden gelen komutları uzuvlarımıza iletir. Bu şekilde parmaklarımızı, kol ve bacaklarımızı hareket ettirebiliriz. Ayrıca, vücut yüzeyimizden gelen bilgilerin beyne götürülmesini de bu sinirler sağlar. Bu sinirler sayesinde bir yere dokunduğumuzda sıcağı, soğuğu hissedebiliriz. Herhangi bir yaralanma esnasında ağrı hissimizi de sinirler yoluyla algılarız. Eğer ağrıyı hisseden sinirlerimiz çalışmazsa ağrıyı hissedemeyiz. Omurilik kılıçla yaralanma gibi büyük bir hasar gördüğünde beyinle vücut dokuları arasındaki iletişim birden kaybolur. Bu olaya tıpta spinal şok denmektedir. Yaralanmanın olduğu bölgenin alt tarafındaki bütün sinirsel işlevlerde tam bir kayıp vardır. Kişi âdeta anestezi olmuştur. Yaralanma

bölgesinin alt tarafındaki bölgelerde duyular kaybolur, kişi ağrı hissetmez ve uzuvlarını da hareket ettiremez.

Kılıcın vücuda girişiyle iç organlarda ölümcül yaralanmalar olur. Özellikle kalbin ve aort gibi bir ana damarın kılıçla yaralanması ölümcül kan kaybına yol açar.

Günümüzde bu tip infaz elbette yoktur, ama benzer yaralanmalar görülebilmektedir. Omurilik yaralanmalarının en yaygın sebebi trafik kazalarıdır. Bu tip yaralanma ağır değilse hastalar yaşar, sinirsel bağlantının kaybolduğu yerlerde ise felç gelişir. Beyin ve sinir cerrahları, nöroloji, fizik tedavi ve rehabilitasyon hekimleri, fizyoterapistler ve biyomekanikçiler bu hastalarda tedavi süresini kısaltmak için yoğun bir çaba göstermektedirler.

By BruceBlaus (Own work) [CC-BY-3.0], via Wikimedia Commons

Omurganın içinden geçen omuriliğe ait sinir dalları

İNSANLAR SAVAŞ MEYDANLARINDA NEDEN "SU" DİYE İNLERDİ?

Eski devirlerde savaşlar genelde göğüs göğüse geçerdi. Kullanılan silahlar genelde yakın döğüş silahları olup, uzaktan atılan oklardan sonra ordular birbirlerine girer, mızrak ve kılıçlarla kıyasıya bir mücadele başlardı. Bu mücadelede her iki taraf da birbirine üstün gelmeye çalışır, bu aşamada birçok kişi yaralanır hatta oracıkta hayatını kaybedenler olurdu. Geniş meydanlarda gerçekleşen bu yakın mücadele savaşları sonunda bir taraf galip gelir; yenik tarafın hâlâ hayatta olan askerleri yenilginin kaçınılmaz olduğunu görünce çekilmeye, hatta kaçmaya yeltenirlerdi. Savaşın bitiminde, hadisenin cereyan ettiği meydan, cesetler, yaralılar, ortalığa dağılan silahlarla dolup taşardı. Savaşın ardında, yaralanmış atlar, parçalanmış arabalar, kan gölüne dönmüş ortamlar kalırdı. Galip gelen tarafın yorgun askerleri, vicdanlarının yüceliğine göre bu son derece

Varna Meydan Muharebesi

acı manzara içerisinde yardım eli uzatılmayı bekleyen mazlumlara farklı muameleler gösterirlerdi. Bunlar arasında sadece kendi yaralılarını toplayıp, kalanları yırtıcı kuşlara teslim edenler olduğu gibi, karşı tarafın yaralılarını oracıkta öldürenler de olurdu. Ancak öyle yüce gönüllüler vardı ki, düşman esirlerine bile kendi askerlerine gösterdikleri şefkat ve merhameti göstermekteydiler.

Eski dönemlerde meydan savaşları bittiğinde, gökyüzünü yüzlerce yırtıcı kuş kaplar, sanki tabiat bağrındaki bu çirkin manzarayı bir an önce temizlemek istermişçesine Yaratıcı'nın yeryüzündeki temizleme sistemleri devreye girerdi. Savaş meydanlarında en dikkat çeken şeylerden biri de kolu, bacağı doğranmış yaralı gazilerin, "Su, suu" diye yürekleri yakan inlemeleriydi. Bu manzara, ilkçağdan ortaçağa, yeniçağdan yakın çağın dünya savaşlarına kadar hiçbir savaşta değişmeyen karelerden biri idi.

Tarihler 637 yılını göstermekteydi. Hz. Ömer İslam Devleti'nin başına geçeli daha üç sene olmuştu. Hz. Ebubekir döneminde peygamberlik iddiasında bulunan yalancı başkaldıranlarla uğraşan İslam orduları şimdi dünyanın iki süper gücü Roma ve Sasani Devleti'ni zorluyordu. Müslümanlar, Doğu Roma İmparatorluğu

üzerine yürümüşler ve Ecnadin Savaşı kazanılmıştı. Devamında bugün Ürdün topraklarında bulunan Antik Pella kenti yakınlarındaki Fehl Savaşı da Müslümanların lehine sonuçlanmıştı.

İmparator Herakliyus son derece tedirgindi. Anadolu'da dev bir ordu toplamış, Kafkaslar'dan birlikler getirtmişti. Güçlü bir darbe ile İslam ordularını geldikleri yere göndermeyi planlıyordu. Müslümanlar, yaklaşık 120 bin kişilik ordusu ile bugün Suriye'nin güneyinde, Ürdün ile sınır bölgesinde bulunan Yermük'e kadar gelmişlerdi. Hz. Ömer'in tayin ettiği orduların başında ise Ebu Ubeyde bin Cerrah, Amr bin As, İkrime bin Ebu Cehil, Muaz bin Cebel, Şurahbil bin Hasene vb. çok kıymetli komutanlar vardı. Halid bin Velid ise, o günlerde Irak'ta büyük bir zafer kazanmış, Hz. Ömer'in emri ile o da Yermük'e yönlendirilmişti. Bütün İslam birliklerinin komutası Halid bin Velid'de toplandı. Merkezî bir hücum planı hazırlayan Halid bin Velid, düşmana karşı amansız bir saldırı harekâtına girişti. Böylece, Roma ordusunun dörtte biri kadar olmayan birlikler bir anda düşman güçlerini darmadağın ettiler. Kısa sürede savaşın seyri Müslümanlardan yana dönmüş,

Fehl Savaşı'nın gerçekleştiği Pella şehri civarı

Roma orduları büyük bir hezimete uğramıştı. Yarı dağlık Yermük Vadisi tam bir karmaşa içinde idi: Yaralılar, ölüler, parçalanmış silahlar, sakatlanmış atlar...

Savaş meydanlarında genelde son anlarını yaşayan ağır yaralılar susar ve, "su, su" yakarışları her yerden duyulurdu. Bir sahabe, eline aldığı bir su ibriği ile bu acıklı manzara içinde geziyor, bağrı yanan bir yaralı arıyordu. Derken kulağına beklediği ses ulaştı. Bir kişi derinden bir inleyiş ile su istiyordu. Baktı bu kişi Haris bin Hişam'dı, ona doğru koştu. Elindeki su ibriğini ağzına doğru yaklaştırdı. Hararetten çatlamış dudaklarına tam suyu damlatacaktı ki az ilerden ikinci bir su sesi duyuldu. Bu sesin sahibi yıllar önce İslam'ın ilk dönemlerinde Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e yapmadığını bırakmayan Mekke'nin liderlerinden Ebu Cehil'in oğlu İkrime idi. Mekke'nin fethi sonrasında gönlünü İslam'a vermiş bu yiğit adam, dağlar gibi endamı ile yerlerde yatıyordu. Onun inlemesini duyan Haris ağzını kapattı ve orayı işaret etti. Suyu ona götür diyordu. Elinde su ibriği, yardım etmeyi arzu eden sahabe oraya doğru ilerledi. Hz. İkrime'nin ağzına ibriği tam yaklaştırmıştı

Yermük Savaşı'nın cereyan ettiği Yermük Vadisi

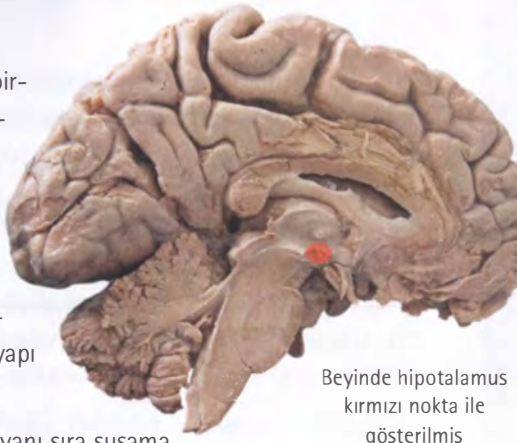
ki bu kez bir başka cenahtan bir su inlemesi daha duyuldu. Sesin sahibi, Süheyl bin Amr idi. Gelin hadisenin devamını yaralılara su taşıyarak Allah'ın rızasını kazanmak isteyen bu sahabenin ağzından dinleyelim:

"Önümdeki yaralı kahraman ağzını kilitlemiş gözleri ile orayı gösteriyor, suyu o sesin sahibine vermemi istiyordu. Çaresiz oraya doğru koştum. Süheyl'in yanına geldiğimde vefat etmiş olduğunu gördüm. Hz. İkrime'ye vereyim bari, diyerek onun yanına geldim, baktım o da vefat etmişti, bari ilkine yetiştireyim dedim yanına geldiğimde Haris bin Hişam'ın da vefat etmiş olduğunu gördüm. Hepsi o sıcak günde, hararet içinde dilleri dudakları kavrulurken arkadaşlarını kendilerine tercih etmişlerdi. Elimde su ibriği ile öylece kalakaldım."

Soru: Savaş meydanlarında birçok yaralının su diye inleyerek öldüğü bilinmektedir. Yaralılar neden bu kadar susuyorlardı?

Cevap: Vücudumuzda sıvı miktarı azaldığı zaman kişi susadığının farkına varır. Bu farkındalığı sağlayan beyinde bulunan bir yapı olan hipotalamustur

Beyinde hipotalamus kırmızı nokta ile gösterilmiş

Hipotalamus, birçok görevinin yanı sıra susama ve acıkma hislerinin de merkezidir. Hipotalamusta vücut sıvılarının katı sıvı oranını hassas bir şekilde kontrol eden hücreler bulunmaktadır. Eğer bir insan susuz kalır veya su kaybederse hipotalamustaki bu hücreler uyarılarak hem susama hissi oluştururlar, hem de böbreklerde idrar oluşumunu azaltarak vücuttan su atılmasını önlerler. Böylece vücudu susuzluktan kurtarmaya

Estergon Kalesi'nden Tuna Nehri manzarası

çalışırlar. Vücudumuzdaki kanın %55'i sudan oluşur. Savaş meydanlarındaki yaralılar, kan kaybıyla birlikte su da kaybettiklerinden dolayı kısa sürede bunu hipotalamus algılamakta ve vücutta susuzluk hissi oluşmaktadır. Eğer bir yaralının kan kaybı çok fazla ise susuzluk hissi de çok yoğun hissedilecektir, su diye bağırması da bundandır. Su içilir içilmez boğazımızdaki ve sindirim sistemimizin üst bölgesindeki algılayıcılar (bunlara reseptör denmektedir) bu bilgiyi hipotalamusa iletirler ve kısa süreli bir rahatlama olur. Fakat vücuttaki su kaybı önlenemez ya da vücuda yeterli miktarda sıvı alınmazsa kısa süre sonra susuzluk hissi tekrar başlayacaktır.

Tarihte birbirleri ile mücadele edenlerin su ile imtihanı sadece savaş meydanlarında değil, kale kuşatmalarında da kendisini göstermiştir. Çünkü bir kaleyi kuşatan grup, içerdekileri teslime zorlamak için öncelikle dışarıdan gelen suyu kesmekte ve içeridekileri susuz bırakarak onları teslim olmaya zorlamaya çalışmaktadır. Tarihimizde cereyan eden nice kale kuşatmalarından birinde bu susuzluk meselesi tam bir trajediye dönmüş ve o günlerde kalede bulunan ünlü bir Osmanlı tarihçisinin kaleminden günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Hadise, Estergon Kalesi'nde geçmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın fethettiği bu kale ne yazık ki III. Murat döneminde güçlü bir Haçlı ordusu tarafından kuşatılmış ve kuşatma üç ayını doldurduğu halde İstanbul'dan herhangi bir yardım ulaşamamıştır. Sokulluzâde Lala Mehmed Paşa, o günlerde Budin Beylerbeyi'dir ve Estergon Kalesi'nde bulunmaktadır. Düşmanın 80 bin kişilik gücüne rağmen kalede sadece birkaç bin kişidirler ve bu sayının yarısına yakını da kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Kalede bulunan ünlü Osmanlı tarihçilerimizden Macar asıllı İbrahim Peçevi, bu çok zor geçen üç ayın bütün ayrıntılarını bize detayları ile anlatmaktadır.

Bir gün Estergon'a yolunuz düşerse bu devasa kalenin hemen dibinden tüm haşmeti ile Tuna Nehri'nin geçtiğini göreceksiniz. Bu olayda, bir deniz gibi akan Tuna'nın kaleyle olan bütün bağlantıları kesilerek içeridekilerin su sıkıntısı nedeniyle teslim olmaları istenmektedir. İçerideki Lala Mehmed Paşa ve ekibi ise bu duruma azimle direnmektedir. Ama üç ay geçmiştir. Daha ne kadar direnebileceklerdir. Nihayetinde susuzluk hat safhaya çıkmıştır. İbrahim Peçevi, durumun vahametini kitabında şu cümlelerle anlatmaktadır:

"Kolu bacağı doğranmış yaralı gaziler, suyu kesilmiş kuyuların serin mermerlerini yalayarak susuzluklarını gidermeye çalışıyorlardı."

Nihayetinde Lala Mehmed Paşa Estergon'u teslime karar verir. Kale vire ile teslim edilecektir. Yani bu, içerideki insanlarımla ve silahlarımla çıkıyorum, boş kale sizin olsun, demektir. Kale düşmana bırakılır ve boynu bükük paşa İstanbul'a döner. Aradan yıllar geçer. Devir Osmanlı Padişahı I. Ahmed dönemidir. Lala Mehmed Paşa da artık Sadrazamdır. Divan'da: "Kendi elimle verdiğim kaleyi kendi elimle geri almak isterim" der. Bu arzusu kabul görür ve bugün Eyüp'te Sokullu Medresesi'nin bahçesinde yatan Lala Mehmed Paşa orduları ile Estergon'u yeniden fetheder.

Eyüp'teki Lala Mehmed Paşa'nın kabri

DÜNYA TARİHİNDE EN ÇOK KORKULAN HASTALIK: ÇİÇEK

Çiçek hastalığının yeryüzünde ilk kez MÖ 6800 ile 1600 yılları arasında görüldüğü sanılmaktadır. Kanıtlanmış ilk çiçek bulgusu günümüzden 3000 sene öncesine ait bir Mısır mumyasında görülmüştür.

Daha sonraki dönemlerde bulunan bulgular Çin ve Hindistan'a aittir. 4. yy.'da Çin'de, 7. yy.'da Hindistan'da çiçek hastalığı görülmeye başlanmıştır. Çin'den Japonya'ya geçen hastalık, 8. yy.'da Güneybatı Avrupa ile Afrika'ya kadar uzanmıştır. Ortaçağ boyunca Avrupa'da sıklıkla görülen hastalık, kitlesel ölümlere sebep olmuştur.

Dünyada çiçek hastalığı izlerinin tespit edildiği ilk kişi Mısır Firavunu V. Ramses

1520'lerde Amerika kıtasına taşınan hastalık o günlerde Kızılderililer tarafından bilinmemektedir. Beyazlar tarafından yeni kıtaya taşınan çiçek hastalığı, bu kıtanın insanlarına ölüm getirmiştir. Hatta İnka İmparatoru Huayna Capac 1527'de çiçekten ölmüştür.

Avrupalıların Amerika'ya taşıdıkları çiçek sebebiyle toplu ölümler görülen Kızılderililer

1700'lerin sonunda Avrupalılar eliyle Avusturalya'ya taşınan çiçek, orada da yıkımlara sebep olmuştur. O günlerde Rusya'da doğan her yedi çocuktan biri ölmektedir. Bu hastalık geldiği zaman zengin fakir ayırımı gözetmeksizin herkesin canını almıştır. Örneğin VIII. Henry çiçekten yataklara düşmüş son anda kurtulabilmiştir.

Ama ailesinden birçok kişi kurtulamayarak can vermişlerdir. XV. Louis'in büyükannesi ve babası illetin kurbanları olmuştur. Bu hastalığa çocukken yakalanıp üzerinde çiçek izleriyle atlatanlar da vardır. Mesela ünlü müzisyenler Mozart ve Beethoven

Yeni Kıta Amerika'da
Kızılderili-beyaz ilişkileri

İngiltere Kralı VIII. Henri

çocukluklarında çiçeğe yakalanmış, vücutlarında oluşan birkaç iz ile hastalığı atlatabilmişlerdir.

Tarihte çiçeğe yakalanan Amerikan devlet başkanları da vardır. Bunlara örnek olarak George Washington ve Abraham Lincoln'ü gösterebiliriz. ABD başkanlarından Andrew Jackson ve kardeşi Robert de Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında bu hastalığa yakalanmış; Robert vefat ederken Andrew kurtulmuş ve ileride ABD'nin 7. başkanı olmuştur.

Bu anlattıklarım Avrupa ve Asya tarihine ait örnekler. Tabii İslam tarihi ve bilimine baktığımızda durumun hiç de böyle olmadığı görülmektedir. MS. 900'lerde yaşamış olan ünlü araştırmacı ve hekim Râzi, Suçiçeği üzerine araştırmalar yaparak, normal çiçek illetinden farklarını ortaya koymuştur. Eserlerinden *Kitabe'l-Cüder el- Hasbe*, 1556 Latinceye, ardından Fransızcaya çevrilmiştir.

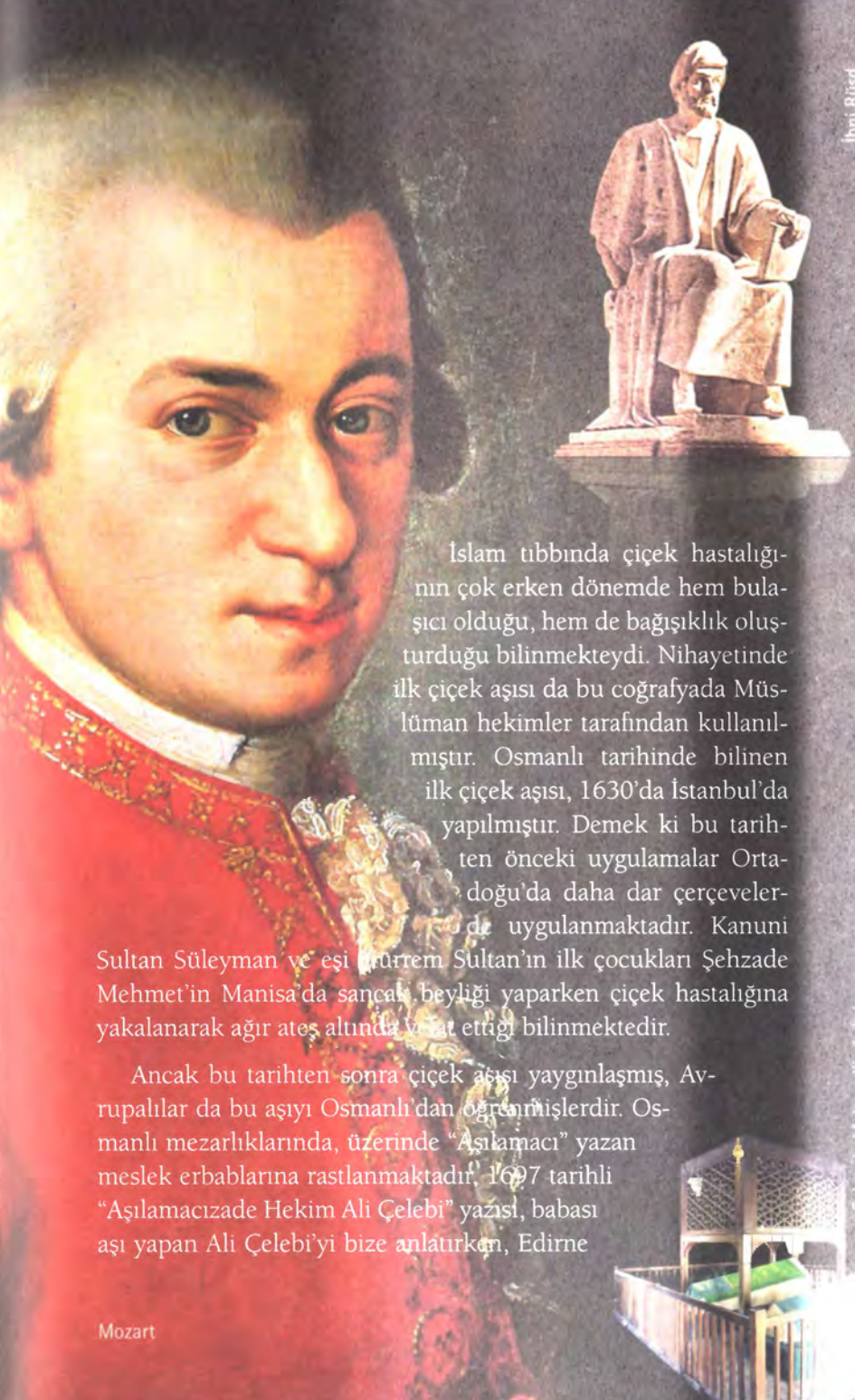

ABD başkanlarından Andrew Jackson

Râzi'nin dışında İbn al-Cassar, İbni Zühr, Ali İbni Abbas gibi hekimler eserlerinde çiçekten bahsetmiş olup bu çalışmalar sonradan Yunanca ve Latinceye de çevrilmiştir. İbni Sina çiçek hastalığının tarifini yapıp mevsimlerle münasebetine değinmiş; İbni Rüşd, çiçeğin insan bünyesinde bağışıklık meydana getirebileceğini yazmıştır.

er-Razi

İbni Rüşd

İslam tıbbında çiçek hastalığının çok erken dönemde hem bulaşıcı olduğu, hem de bağışıklık oluşturduğu bilinmekteydi. Nihayetinde ilk çiçek aşısı da bu coğrafyada Müslüman hekimler tarafından kullanılmıştır. Osmanlı tarihinde bilinen ilk çiçek aşısı, 1630'da İstanbul'da yapılmıştır. Demek ki bu tarihten önceki uygulamalar Ortadoğu'da daha dar çerçevelerde uygulanmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman ve eşi Hürrem Sultan'ın ilk çocukları Şehzade Mehmet'in Manisa'da sancak beyliği yaparken çiçek hastalığına yakalanarak ağır ateş altında vefat ettiği bilinmektedir.

Ancak bu tarihten sonra çiçek aşısı yaygınlaşmış, Avrupalılar da bu aşıyı Osmanlı'dan öğrenmişlerdir. Osmanlı mezarlıklarında, üzerinde "Aşılamacı" yazan meslek erbablarına rastlanmaktadır. 1697 tarihli "Aşılamacızade Hekim Ali Çelebi" yazısı, babası aşı yapan Ali Çelebi'yi bize anlatırken, Edirne

Şehzade Mehmed'in kabri

Mozart

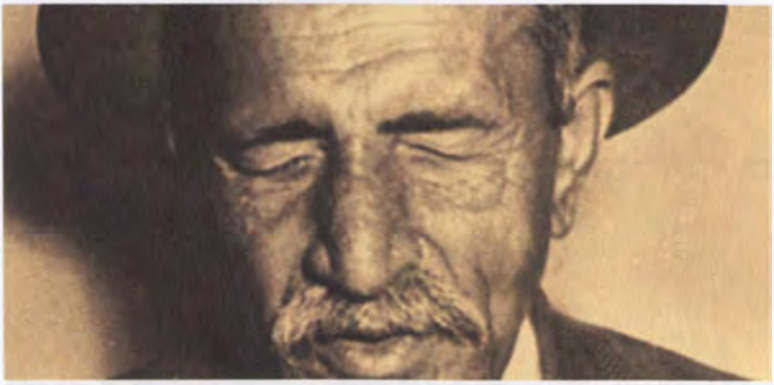
araştırmaları ile meşhur Dr. Rıfat Osman, 1631 yılında, aşıcı bir kadının Edirne kadısına yazdığı bir hükümden bahsetmektedir. 17. yy.'da İngiliz büyükelçisinin karısı Lady Montague, Padişah IV. Mehmed döneminde Edirne'de kaldığı dönemde sarayda kadınların çiçek aşısı yaptıklarını anlatmaktadır. Hatta İngiltere'deki arkadaşlarına bu konuyu yazmış, kendi oğlunu da aşılattığından bahsetmiştir. Lady Montague'nun çiçek konusunda bu kadar hassas olmasının sebebi kendi çocukluğunda çiçek hastalığına yakalanması ve iyileşmesine rağmen yüzünde bu hastalığa ait izlerin kalmasıdır.

Lady Montague

Gerçekten de bu hastalık öldürücü olduğu kadar vücutta hasar da bırakabilmektedir. Yüzde bıraktığı iz, insanın simasını bozabilir. Tarihte insan tanımlamalarında en meşhur anlatımlar arasında "yüzünde çiçek bozuğu var" tabiri meşhurdur.

Çiçek hastalığı bazen yüzde o kadar yoğun meydana gelirdi ki gözün kör olmasına bile sebep olabilirdi. Meşhur âşıklarımızdan Aşık Veysel, çocukluğunda geçirdiği çiçek hastalığı dolayısı ile iki gözünü de kaybetmiştir.

Aşık Veysel

Soru: Tarihte çiçek hastalığından ölümler çok oluyordu. Çiçek nasıl bir hastalıktır. O günlerde öldürürken bu gün neden o kadar zararlı değildir?

Cevap: Çiçek hastalığı virüslerle oluşan, irinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan, ateşli, ağır, bulaşıcı ve öldürücü bir hastalıktır. Hastalığın döküntülerinin çiçeğe benzemesinden dolayı çiçek hastalığı adını almıştır.

Eski tarihlerden beri hastalığın varlığı Mısır ve Çin mumyalarındaki çiçek hastalığına ait izlerden anlaşılmaktadır. Bu hastalık şu an dünyada görülmemektedir. 1967 yılında WHO (Dünya Sağlık Örgütü)'nun yoğunlaştırdığı aşılama kampanyası sonrasında hastalık azalmış, dünyada son doğal yolla oluşan çiçek hastalığı 1977 yılında bir Afrika ülkesi olan Somali'de görülmüştür. Bu tarihten sonra İngiltere'de bir laboratuvarda iki laboratuvar görevlisinde hastalık son kez görülmüştür. 1980 yılında Dünya Sağlık Örgütü dünyanın çiçek mikrobundan arındığını ilan etmiş ve çiçek aşısını aşı programından çıkarmıştır.

By Otis Historical Archives of "National Museum of Health & Medicine" (OTIS Archive 1) [CC-BY-2.0], via Wikimedia Commons

Çiçek hastalığındaki lezyonlar

Çiçek, vücutta döküntü yapan öldürücü bir hastalıktır. Bu hastalığı iki virüs yapar: Variola major ve Variola minor. En tehlikelisi Variola major'dur. Solunum yolu

Çiçekten kırılan Kızılderililer

damlacıklarını havayla almakla, derideki lezyonlara dokunmakla, hastanın tükürüğü ile, aynı elbise ve eşyaları kullanmakla hastalık bulaşır. Hastalığın kuluçka dönemi ortalama 10-14 gündür. Başlangıcı diğer viral hastalıklar gibidir, ancak daha yavaş ilerler: Ateş, baş ağrısı, sırt ağrısı, kusma ve hâlsizlik görülür. Ağız, dil ve damakta yoğun olan lezyonlar ortaya çıkar ve bunlar patlayarak içindeki virüsü tükürüğe bulaştırır. Virüs cilt hücrelerine saldırır, alın bölgesinden başlayarak tüm vücuda yayılan lezyonlar oluşturur. Bu lezyonlar daha sonra izler bırakır. Çiçek hastalığına yakalananlarda ölüm oranı çok yüksektir (%30-80 arası). Bu hastalık beyin iltihabı, pıhtılaşma bozuklukları ve ağır kanamalara sebep olarak hastayı öldürür. Bu hastalığın ağır şekline yakalananların kurtulma şansı çok azdır. Bu yüzden Kanuni'nin Hürrem Sultan'dan olan oğlu Mehmed'in ölümü de beklenen bir durumdur. Bu hastalığın günümüzde hâlen kesin tedavisi yoktur; hastalara sadece vücudu destekleyecek tedaviler verilir. Bu hastalar bulaştırma riski nedeniyle karantinaya alınmalıdır. Hastalıktan korunma aşı ile olur. Aşının etkisi yıllar içinde azalsa da hastalığa yakalanıldığında öldürücü etkinin oluşmasından insanları koruma süresi yaklaşık otuz yıldır. Günümüzde hastalık olmadığı için, aşı sadece bulaşma riski olan laboratuvar çalışanlarına önerilmektedir. Bu hastalığın günümüzdeki en büyük sorunu laboratuvarlarda oluşabilecek

kazalardır. Bu nedenle yalnızca birkaç laboratuvarın bu virüsü stoklamasına izin verilmektedir. Çiçek virüsü, Dünya Sağlık Örgütü'nün bilgisi dahilinde dünyada sadece iki merkezde bulunmaktadır. Bu merkezler Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'dadır. 11 Eylül terör olayları sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde postacıların hedef alındığı şarbon saldırıları üzerine, dünyada biyolojik savaş ve biyolojik terör konuları ciddiyetle gündeme gelmiştir. Çiçek gibi tehlikeli bir virüsün kötü niyetli kişilerin eline geçmesi çok riskli bir durumdur. Biyolojik teröre karşı bütün dünya ülkelerinin hazırlıklarını önceden yapmaları gereklidir.

SUİKAST MI, ECEL Mİ?

FATİH SULTAN MEHMED'İN YILLARDIR ÇÖZÜLEMEYEN ÖLÜM SIRRI NEDİR?

Birçok kişiye göre Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı Devleti'nin bir numarasıdır. Roma İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinapolis'i (İstanbul) alarak kendisini Roma'nın imparatoru ilan etmiştir. Karadeniz'in kuzeyine göz dikerek Kırım'ı almış, Trabzon Rum İmparatorluğu ile "Doğu'nun Timuru" denilen Uzun Hasan'ı yenerek Akkoyunlu Devleti'ne son vermişti. Bosna-Hersek, Eflak-Boğdan ve Mora'yı ele geçirerek meşhur kanunnâmesini ilan etmiştir. Denizciliğe önem veren bu büyük lider Ege adalarını

30 bin Bosnalı'nın Fatih'in huzurunda İslâmiyeti kabul ettikleri yer ve buraya inşa edilen Fatih Mescidi

ve Adriyatik adalarını ele geçirmiş, o günün Hristiyan dünyasının merkezi ve Roma'nın kapısı sayılan İtalya'nın topuğu Otranto'yu da alarak Katolik Avrupa'ya bir nefes kadar yaklaşmıştır.

Fatih'in İstanbul'a girişini gösteren bir tablo

O günün dünya coğrafyasına şöyle bir göz atacak olursak, İspanya hâlâ Müslüman'dı ve Endülüs Emevî Devleti de yaşamaya devam ediyordu. Hindistan'da Babür Türk İslam Devleti tüm haşmetiyle ayakta idi ve Osmanlı'dan destek görüyordu. Mısır'dan Adana'ya kadar bütün bir Ortadoğu bir başka Türk-İslam Devleti olan Memlukların elindeydi. Karadeniz'in kuzeyinde Altınordu Devleti vardı. Fatih Sultan Mehmed, 30 yıllık saltanatında Osmanlı'nın ayağına çelme takacak birçok gaileyi çözmüştür. Hristiyanlığın Ortodoks Merkezi İstanbul'u almış ve sonrasında gözünü Katoliklerin merkezi Roma'ya dikmiştir.

Tabi ki Fatih'in her işi yolunda gitmiyordu. Gedik Ahmed Paşa eli ile Otranto'yu fethederken, aynı yıl Mesih Paşa'yı Rodos üzerine göndermiş ama ordu Rodos'u almayı başaramamıştı. Memluklular ile su yolları problemi büyüyor, Dulkadiroğulları Beyliği üzerinden Memluk-Osmanlı hesaplaşması tırmanıyordu. Memluklar Maraş'ı ve Elbistan'ı işgal edince Fatih, Alaaüddevle Bozkurt Bey'i desteklemiş ve ordularını yardıma göndermişti. Fatih, Avrupa yolunda ilerlerken önünde engel olan Macaristan'ı bertaraf etmek için Belgrad'ı almak istemiş ama uzayan kuşatma ve Avrupa Haçlı zihniyetinin organize olması üzerine burayı da ele geçirememiştir. Birçok engelin kilidi Roma idi ve bu kilit bir an önce kırılmalıydı.

İstanbul Kuşatması'nı gösteren temsilî bir çizim

27 Nisan 1481 günü İstanbul'dan yola çıkıldı. Padişah'ın ilk başlarda büyük bir sıkıntısı yoktu. Yıllardır müptela olduğu gut hastalığı kendisine zaman zaman ızdırap veriyordu ama bu, sefere çıkmasına engel bir durum teşkil etmiyordu. Ancak Üsküdar'a geçildiğinde durumu kötüleşmeye başlamıştı. Burada birkaç gün istirahat ettikten sonra Gebze Hünkâr (Tekfur) Çayırı'na geldi. Ordu burada tam teşekküllü bir şekilde hazırlanacak ve buradan asıl hedefe hareket başlayacaktı. Ancak Fatih'in durumu her geçen gün daha da ağırlaşıyordu. Doktoru Lari Abdülhamid Çelebi bu duruma çare bulamayınca, eski tabiplerinden Yakup Paşa çağrıldı. Başhekim Yakup Paşa, Lari'nin uyguladığı tedaviyi yerinde bulmamıştı. Bu nedenle, bu tedavi üzerine kendisinin uygulayacağı tedavinin maksat hasıl etmeyeceğini düşünüyordu. Ama diğer hekimlerin de çaresiz kalması üzerine kaynaklarda adı şarab-ı fariğ olarak geçen ilacını Fatih'e içirdi. Fakat bu ilaç tesir göstermemiş ve Fatih bir süre komada kaldıktan sonra o günün ikindi vaktinde vefat etmiştir.

Fatih'in vefat süreci hem o günün, hem de sonraki dönemlerin yazarları tarafından ele alınmıştır. Günümüzde de birçok uzman, bu anlatılanlar ışığında bir sonuca varmaya çalışmaktadır. Biz bu çalışmamızda hem Fatih döneminde bu konuyu ele alanların, hem de sonraki yüzyıllarda konu üzerine yorum yapanların anlatımlarını aktaracağız. Bütün bu aktarımlar ışığında Fatih'in durumunu göz önüne alarak hadiseye bir de tıp penceresinden bakmaya çalışacağız.

Fatih'in vefatı ile ilgili elimizdeki en önemli kaynaklardan biri Aşıkpaşazâde'nin tarihinde geçen manzum bir anlatımdır.

Tabibler şerbeti kim verdi Han'a
O Han içti şarabı kana kana

Ciğerin doğradı şerbet o Han'ın
Hemin-dem zari etti yana yana

Dedi niçün bana kıydı tabipler
Boyadılar ciğeri canı kana

İsabet etmedi tabip şarabı
Tımarları kamu vardı ziyana

Tabibler Han'a çok taksirlik etti
Budur doğru kavil düşme gümâna

Dua et Aşıkî bu Han hakkında
Ki nur-ı rahmete canı boyâna

Burada geçen ifadeler birçok araştırmacı tarafından farklı yorumlanmıştır. Öztuna ve Babinger gibi kişiler bu ifadelere bakarak Fatih'in kesinlikle zehirlendiğini ifade ederken, Şehabettin

Ali Kuşçu, Fatih Sultan Mehmed'e son eserini takdim ederken

Tekindağ gibi araştırmacılarımız zehirlenme iddialarını reddederek Fatih'in eceli ile vefat ettiğini savunmaktadırlar.

Dönemin birçok tarihçisi Fatih'in nikris (gut) hastalığına değinmektedir. Bazıları gutun ilerlemesi üzerine öldüğünü söylemektedirler. Zira padişah, 1464 yılından beri bu rahatsızlığı çekmektedir.

Tarihçi Kemalpaşazâde de anlatımlarında bu rahatsızlıktan da bahsetmiştir:

"Amma dest-i takdir pençe-i tedbirin bozmuş ve ayak zahmetiyle huzurun uçurmuştu; ol sebepten uzak yere azm idemezdi. Nikris zahmeti ki atalarından intikal (genetik) bir hastalıktı. Son demlerinde kendisini ciddi olarak rahatsız kılmağa başlamıştı."

Fatih'in ölümünü ele alanlar gut illetine müptela olsa da onun sefere çıktığında sağlıklı olduğunda hemfikirdirler. Üsküdar'a geçerken rahatsızlığı baş göstermiş ve Üsküdar'dan Gebze Hünkâr Çayırı'na ancak araba ile gidebilmiştir.

Edirne'de döktürülen toplar Fatih ve ordusu tarafından İstanbul'a getiriliyor

Fatih'in tarihçisi Tursun Bey hadiseyi şöyle anlatır:

"Karşıya göçmek ve denizi geçmek esnasında eski marazın depreşmesi sebebi ile incinip ansızın bir ah çekti. Otağ-ı Hümayûn'a geldi. Tekfur Çayırı adı verilen yere kuruldu. Padişahın bünyesinin zayıflığı dini bütün kavi Müslümanlarda olduğu gibi ona vaktinin geldiğini hatırlattı. Bunca zamandır hükümdarlığını, olgunlukla, yiğitlikle ve cebren hâkim kılmış olan Sultan'ı, Allah'ın takdiri kaderinden ayrı kılmayıp; dünya malını ve saltanatını bırakarak, mübarek ruhu Allah'a kavuştu."

İsterseniz biraz da Avrupalıların yazdıklarına kulak verelim. Fatih'in son seferinin Mısır üzerine olduğunu düşünen Romen tarihçi Nicolae Jorga bakın hükümdarın rahatsızlığını nasıl anlatıyor:

"1464 yılından beri Sultan Mehmed o kadar zayıf düşmüştü ki ata binmek bile kendisine büyük acılar veriyordu. Ayrıca

Fatih'in Bosna'nın başkenti Sarajevo'ya giriş yaptıkları şehir kapısı

savaşlardan kaynaklanan yorgunluklardan dolayı nikris hastalığına yakalanmıştı. 1465 yılında dinlenip, hiçbir sefere bizzat çıkmamasının nedeni de buydu. 1466 yılında öldüğü dedikodusu yayıldı. Ancak bunun (sonradan) sultanın bir savaş hilesi olabileceği de iddia edildi. 1468 yılında yine hasta olduğu söylenmişti. 1475 yılında nikris hastalığı o kadar acı vermeye başlamıştı ki Boğdan'a yapılacak seferi yarıda kesmek zorunda kalmıştı. Mısır seferi sırasında yeni ve güçlü bir krizle karşılaşınca 3 Mayıs 1481 tarihinde Anadolu topraklarında Hünkâr Çayırı'nda hayata veda etti."

Ünlü tarihçi ve Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi de benzer şeyler söylemiştir. Sefer öncesinde padişahın hafif rahatsızlıklarının olduğunu, ancak Hünkâr Çayırı'na gelmesi ile ağrılarının arttığını ifade etmiştir. Fatih'in son günlerini şu cümlelerle anlatmaktadır:

"Yaşamdan kalan son ve kısa an içinde kandildeki yağ tükenmek üzere iken, kelime-i şehadet getirmekle zamanını geçiriyordu. Böylece Allah'ın hoşnutluğuna ulaşmak umudunda olup, cihan saltanatından göz yumup değeri ölçülemeyen o tatlı can kuşu, illiyîn makamlarını seyre dalmış, kutluluk bahçelerinde kanat açmakla irci'î (bana dön) fermanına uymuş böylelikle de devlet-i güneşi sönüp batmıştı."

Fatih Sultan Mehmed'in bir minyatürü

Seferde bizzat bulunanlardan Neşrî'ye kulak verelim şimdi de:

"Kendilerinde nikris zahmeti vardı. Gebze'ye yakın yerde Maltepe'sine kondu. Derler ki İstanbul'dan çıkalı hasta arabasına binip sefer etmeğin ecnebi

kimse ahvaline vakıf değildi. İkindi vaktinde ruh kuşu melek misalten kafesinden ayrılıp darüsselama erişti."

Fatih Sultan Mehmed'in vefat ettiği Hünkâr Çayırı'ndaki Osmanlı çeşmesi

Meşhur tarihçilerden İdris-i Bitlisî son dönemleri için: "Bazı hastalıkları vücudu ülkesinde karşılıklı olarak ortaya çıkıp devam etti. Müzmin ilaçların maddeleri âzâ-yı reisesinin derinliklerinde şiddet buldu. Yüce himmeti ve gayretiyle hastalık ve tabii kuvvetinin zaafa uğramasını amacına ulaşmada bir mani olarak görmüyordu. İstanbul'dan bir merhale mesafede bulunan Gebze kasabasına inerken eklem ağrıları ve eskiden var olan nikris rahatsızlığı yeniden şiddetlenerek ecel yağmacısı Sultan'ın ömür ülkesine hücum etti. Bütün hekim ve tabiplerin tedavileri bir netice vermediği gibi, âdeta mizacındaki fesadın maddelerini kuvvetlendiriyordu. Kaza ve kader karşısında Sultan'ın sıhhatini koruma tedbiri ve hastalığı defetme çareleri hekimlerin elinden alınmış ve yapacakları bir şey kalmamıştı."

Görüldüğü üzere yerli ve yabancı birçok kişi benzer ifadeler kullanmaktadır. Sefer öncesindeki rahatsızlıkları, sefer başlangıcında aniden ağırlaşması, Hünkâr Çayırı'na gelindiğinde artık yataktan kalkamaz hâle gelişi defaatle ifade edilmiştir. Ancak hâlâ akılları kemiren sır çözülebilmiş değildir. Bu ani ağırlaşmanın sebebi nedir? Nikris (gut) ilerlediği safhalarda insanı böyle bir anda yatağa düşürebilmekte midir yoksa bu bir suikast mıdır?

Fatih'in sadece Venedikliler tarafından defalarca zehirlenmeye çalışıldığı malumdur. Hünkâr Çayırı'na gelmesi ile başlayan şiddetli karın ağrıları acaba ne anlama gelmektedir? Franz Babinger,

Hekim Lari'nin verdiği ilacın Fatih'in bağırsaklarını tıkadığını söylemektedir. Başhekim [Yusuf] Yakup Paşa, Lari'nin tedavisinin bir fayda etmediğini görmüş ve açıkçası müdahale etmeye çekinmiştir. Bazılarının ifade ettiği gibi Fatih, doktorları tarafından mı zehirlenmiştir? Bazıları, bu işin doktorlardan biri tarafından yapıldığına o kadar emindir ki, acaba Lari mi yoksa Yakup Paşa mı yaptı noktasına gelmişlerdir. Lari'yi Memluk sultanının; Yakup Paşa'yı da Venediklilerin kandırdığı ve büyük meblağlar karşılığında satın aldığını ifade etmektedirler. Vefat sonrasında doktorlara dokunulmaması o günlerde böyle bir ihtimali kimsenin düşünmediğini gösterir. İstanbul'a dönüldükten sonra Yakup Paşa'nın sadrazam ile birlikte yeniçerilerce katli ise Bayezid- Cem Sultan çekişmesi ile alakalıdır.

Doktorları dışında üçüncü bir şahsın Fatih'i zehirlediğini ima edenler de olmuştur. Hatta bu zehrin hemen değil de bir süre sonra nüksettiğinden bahsedilmektedir. Bu zehrin siyanür olabileceği de ifade edilmiştir. Ancak padişahın sarayda yediği her şey çeşnicibaşları tarafından öncelikli olarak kontrol edilmektedir. Ani ölüme sebebiyet verecek bir zehir bu durumda işe yaramayacaktır. Çeşnicibaşları sıklıkla değişmektedir. Aynı yemeği yiyen

Fatih'in vefat yeri olan Hünkâr Çayırı'ndaki namazgâh

Fatih Sultan Mehmed vefat ettiğinde üzerinde bulunan ve cenazesinden çıkarılmak için kol yerleri kesilen kaftanı

sabit tek kişi hünkârdır. Vücutta birikme yapan böyle bir zehir mevcut mudur?

Fatih'in vefat gününe dönecek olursak, hekimler çaresizdir. Padişah'ın ağrılarının artması üzerine tahlil amacı ile ayağından kan alınır. Ağrıları daha da artar. Önceki hekimin uygulamaları hem netice vermemiş, hem de sonraki müdahaleleri etkisiz kılacak bir durum arz etmektedir. Sonradan tedaviye müdahil olan Yakup Paşa istemese de Aşıkpaşazade'nin "şarab-ı fariğ" dediği ilacı kullanmak zorunda kalır. Taşköprülüzâde'nin ifadelerinden bu şurubun hastayı kay ettirerek (kusturmak suretiyle) iyileştirdiği bilinmektedir. Zorunlu hâllerde kullanılan bu ilaç istenmese de denenmiştir. Ancak fayda etmemiş, büyük sultan birkaç saat içinde vefat etmiştir. Tarihler 3 Mayıs 1481'i göstermektedir. Bir ikindi vakti ruhunu Rahman'a teslim eden Sultan 49 yaşındadır.

Soru: Yukarıda farklı ağızlardan anlatılan bütün bu bilgilerin ışığında Fatih Sultan Mehmed'in vefatı için neler söylenebilir?

Cevap: Birçok Osmanlı sultanında olduğu gibi Fatih Sultan Mehmed'de de gut hastalığı mevcuttu. Kalıtsal olması nedeniyle Fatih Sultan Mehmed'de bu hastalığın görülmesi beklenen bir durumdur. Ayrıca şeker hastalığı (diyabetes mellitus) olan kişilerin gut hastalığına yakalanma olasılığı daha fazladır. Fatih Sultan Mehmed'de şeker hastalığı da bulunmaktadır.

Gut hastalığına kanda ürik asit adlı bir maddenin artması neden olur. Ürik asit keskin kristaller şeklini alıp eklemlerde depolanır ve iltihaba neden olur. Hastalık öncelikle eklemlerde görülse de yıllarca süren etkileri ile diğer organlarda da sorunlar oluşturur. Örneğin, kristaller böbrekte taş oluşumuna da sebep olurlar. Bu kristaller böbreklere de çökerek geçici böbrek yetmezliklerine neden olabilir. Tıpta buna ürat nefropatisi adı verilir. İlerleyen yıllarda ise hastada kronik böbrek yetmezliği gelişerek ölümcül sonuçlar doğurabilir. Ayrıca gutu olanlarda şeker hastalığı, kalp ve beyin damarlarında ateroskleroz (damar sertliği), kan yağlarında yükseklik (hiperlipidemi) sağlıklı kişilere nazaran daha fazla görülmektedir. Yıllarca hastalığı sürmüş ve tedavi edilmemiş kişilerde ise böbrek yetmezliği ve damarsal sorunlar görülür. Kalbi besleyen koroner damarlarda ve beyin damarlarında oluşan bozukluklar sonucu veya böbrek yetmezliğinden kişi kaybedilebilir. Gut, şeker hastalığı ile birlikte olduğunda kişide ciddi kardiyovasküler (kalp-damar) hastalıklarına yol açarak ölüme neden olabilir.

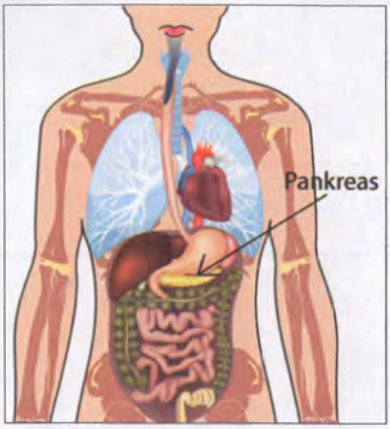

Fatih Sultan Mehmed

Fatih Sultan Mehmed'deki şeker hastalığından (diyabetes mellitus) bahsedecek olursak, bu hastalıkta insülin hormonunun salgılanmasında veya vücuda etkisinde bir kusur vardır. Bazen her ikisinde de kusur olabilir. Bu hormon sayesinde birçok hücremiz şekeri bir enerji kaynağı olarak kullanabilmektedir. Bu hastalıkta, hücrelerimiz yeterince şekeri kullanamamakta böylece kanda şeker miktarı yükselmektedir (hiperglisemi).

Yıllar içinde kandaki şeker yüksekliği insan vücudunun birçok organında hasara yol açmaktadır. Bu hasarlar arasında gözlerdeki retinopati, kan damarlarındaki ateroskleroz, böbreklerdeki nefropati ve sinirlerdeki nöropati

sayılabilir. Kan damarlarındaki daralmalar, birçok dokunun kanla beslenmesini bozmaktadır. Şeker hastalığı ile yaşamayı öğrenememiş, yaşam tarzını buna göre değiştirememiş ve tedavisini aksatmış kişilerin ilerleyen dönemde organlarında ölümcül sonuçlar doğurabilecek ciddi işlev bozuklukları ortaya çıkabilir. Kan şeker düzeyi kontrol altına alınmamış bireyleri bekleyen hayati bir risk daha vardır: Diyabetik ketoasidoz. Bu hastalıkta vücut için gerekli enerji şekerden yeterince sağlanamadığından vücuda enerji sağlanabilmesi için aşırı yağ yakımı olur.

Kan şekerimizi düzenleyen hormonların salgılandığı organ pankreas

Bu işlem sonucunda kanda vücut için zararlı olan, keton cisimleri olarak isimlendirilen maddeler birikmeye başlar. Hem kanda artmış şekeri hem de keton cisimlerini atmak için böbrekler yoluyla sıvı kaybı olur. Kan hacmi azalır, bu da kan basıncının düşmesine neden olur. Atardamarlardaki kan basıncı düşüklüğü beyin kan akımını da düşürecektir. Beyin kansızlığa dayanamayan bir organdır. Keton cisimlerinin neden olduğu kanda asit miktarında artış (asidoz) beyin işlevlerini bozacaktır. Sonuçta vaka komaya girer ve kaybedilir. Bu hastalarda sık idrara çıkma, çok su içme, kilo kaybı, kusma, karın ağrısı, hızlı ve derin nefes alma, kalp çarpıntısı, sıvı kaybına bağlı ciltte kuruluk gibi bulgulara rastlanmaktadır.

Günümüzde kan şekeri düzeyi resimde görüldüğü gibi kolaylıkla takip edilebilmektedir

Bundan beş yüz yıl önce ne gutun ne de şeker hastalığının tedavisi olmadığına göre Fatih Sultan Mehmed'in bu hastalıkların organlarına yaptığı olumsuz etkiler sebebiyle ölmüş olması en ciddi ihtimaldir.

Çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre Fatih Sultan Mehmed'in ağırlaşması üzerine doktorların çağrıldığı, kendisine ilaç tedavisi uygulandığı, bu

Topkapı Sarayı'nın Fatih tarafından yaptırılan Babü's-selam'a ait kapı kanatları

uygulamalardan bir süre sonra da öldüğü bilinmektedir. Bu bilgi Fatih Sultan Mehmed'in acaba zehirlendi mi sorusunu gündeme getirmiştir. Burada karşımıza iki olasılık çıkmaktadır:

Bunlardan birincisi hekimlerin iyi niyetle hastayı iyileştirmek için hazırladıkları ilacın oluşturduğu ciddi yan etkinin ölüme sebep olmasıdır. İlaç normal dozda verilmiş bile olsa eğer kişinin böbrek, karaciğer gibi organlarında işlev bozukluğu varsa vücuttan zor atılacağından ilacın zehirleyici etkileri ortaya çıkabilir. İlaç kutularının içinde yer alan prospektüsü (kısa ürün bilgisi) okursanız, birçok prospektüste böbrek, karaciğer gibi organlarına ait hastalığı olanlarda ilaçların ciddi yan etkileri olabileceği ve bu yüzden doktor kontrolünde dikkatlice kullanılması gerektiği yazmaktadır.

İlaçlardan istenilen şey, etkilemesi istenilen organa yararlı olması ve diğer organlara zararlı etkisinin olmamasıdır. Bunun için günümüzde bir ilaç

keşfedilip hastaların kullanımına sunulmadan önce titiz bir araştırma safhasından geçmektedir. Bulunan bir ilacın öncelikle laboratuvarlarda hücre düzeyinde etkileri incelenir. Bu aşamadan sonra deney hayvanlarında en sonunda da insanlar üzerinde denenir ve insanlarda ciddi tehlike oluşturmayacak en uygun doz bulunmaya çalışılır. Bu çalışmalar yıllarca sürer ve bu aşamalardan sonra ilaçlar piyasaya sürülür. Bu titiz çalışmalara rağmen günümüzde bile ilaçların ciddi, hatta ölümcül yan etkileri görülebilmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in uzun yıllar süren hastalıkları onun organlarını ilaçlara karşı aşırı duyarlı hâle getirmiş olabilir. O dönemde bir ilacın hazırlanışının ve uygulanışının günümüzle kıyas edilemeyecek derecede güvenilirlikten uzak olduğu da unutulmamalıdır.

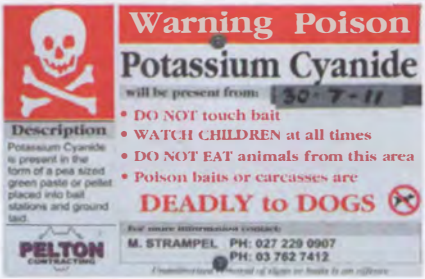
Sonuçta bu vakada, doktorlar hastayı iyileştirmek niyetiyle ilaç hazırlamış olabilirler. Fakat hastada yer alan ciddi organ sorunları nedeniyle ilaçlar yarar vermek yerine ölümcül bir sonuca yol açmış olabilir.

Verilen ilaçtan dolayı ölüm ikinci bir olasılığı akla getirmektedir: Kasten zehirleme... Bu zehrin siyanür olabileceğini konusunda görüşler vardır. Siyanür, son derece toksik bir maddedir. Sıvı şekline genellikle "hidrosiyanik asit" ya da "prussik asit" denir. Gaz formuna ise hidrojen siyanür (HCN) denir ve bu renksiz, acı bademi andıran kokulu bir gazdır. Sıvı formu "Scheele asidi" olarak da isimlendirilmektedir. Sıvı siyanür de gaz hâli gibi renksizdir. Bununla birlikte, sodyum ve potasyum eklenmesi ile oluşturulan siyanür tuzları, beyaz renkli katı maddelerdir ve siyanür içeren maddeler içerisinde kendisine en sık rastlanılanlarıdır. Siyanür hem sentetik elde edilebilir hem de doğada bulunur. Siyanür, sanayide birçok alanda kullanılmaktadır. Sentetik lastik ve bazı kimyasal maddelerin üretimi, gübre, fare ve böcek ilaçları üretimi kullanım alanlarıdır. Ayrıca fotoğrafçılık, metalürji ve laboratuvar tekniği alanlarında, dericilikte sertleştirmede siyanürden yararlanılmaktadır.

Fatih'in Belgrad Kuşatması

By Andy king50 (Own work) [CC-BY-SA-3.0], via Wikimedia Commons

Siyanür zehirinin bulunduğunu belirten bir uyarı levhası

Siyanürün önemli bir kaynağı, çeşitli meyvelerin (başta kayısı çekirdeği olmak üzere daha az sıklıkla şeftali, kiraz, erik, elma vb) tohumlarında veya çekirdeklerinde bulunan, "Amigdalin" adlı bir maddedir. Acı bademde bol bulunur.

Siyanür, bir hücre zehiridir. Hücre içindeki oksijenin hücrede kullanılmasını engeller ve hücre içi solunumu bozar, kısa sürede etki gösterir ve hızlı ölümlere yol açar. Bu nedenle siyanürü azar azar vererek öldürmek beklenmez. Siyanür alımlarında tipik olarak acı badem kokusu duyulmakla birlikte bazen hissedilmediği de olur. Solunum yoluyla alındığı zaman çok çabuk etki gösterir ve bir dakika içinde ölüme sebep olur. Özellikle hidrojen siyanür ağızdan alındığında ise emilimi az olduğu için daha geç etki göstermektedir, zehirlenme bulguları dakikalar sonra başlar, ölüm ise saatler sonra gerçekleşir. İlk zehirlenme bulgusu hızlı ve derin soluk almadır. Sonrasında bulantı, kusma, baş ağrısı, baş dönmesi, kan basıncında düşme, sarhoşluk hissi ve solunum güçlüğü ve ardından ölüm gerçekleşir. Azar azar verilerek zamanla öldürebilecek zehirler, organik fosfatlar denilen tarım ilaçları veya kurşun gibi ağır metallerdir.

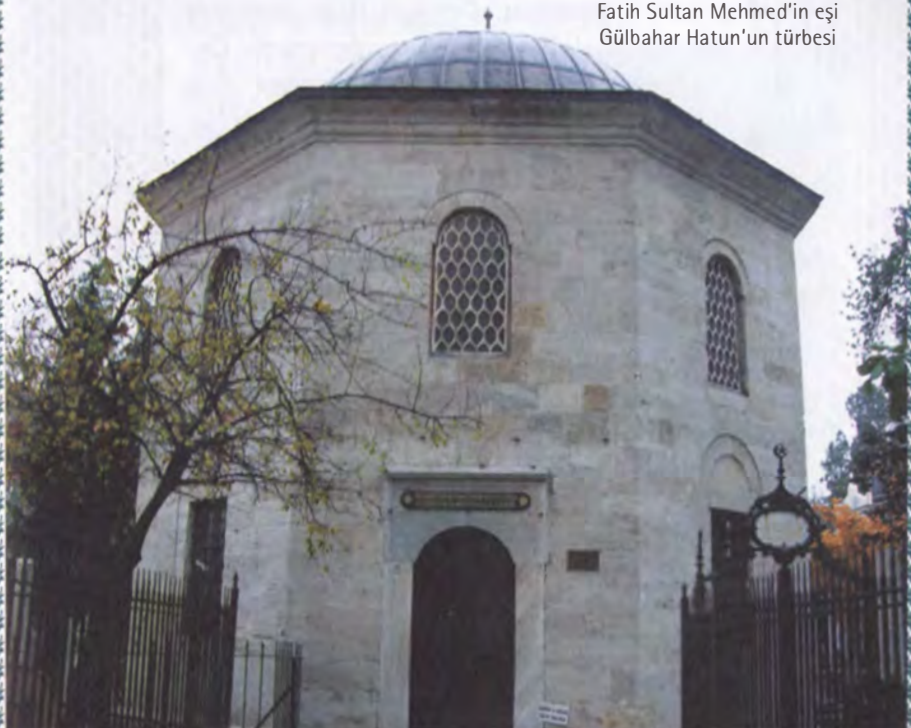
Fatih Camii kıble duvarı önündeki Fatih Sultan Mehmed Han Türbesi

Fatih Sultan Mehmed'in sandukası ve sarığı

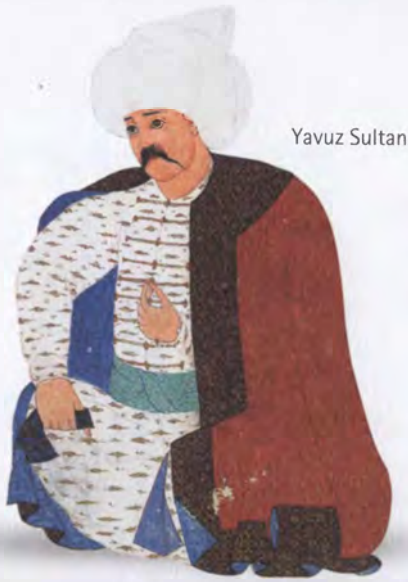
Fatih Sultan Mehmed eğer siyanür ile zehirlendiyse yukarıdaki bilgiler bu işlemin azar azar verme yöntemiyle değil tek seferde yapılan bir işlemle olduğunu göstermektedir.

Fatih Sultan Mehmed'in eşi
Gülbahar Hatun'un türbesi

YAVUZ SULTAN SELİM'İN ÖLÜM SEBEBİ NEDİR?

Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim, şehzadelik yıllarında Osmanlı'nın merkeze en uzak sancaklarından biri olan Trabzon'da vazife yapmıştır. Devletin doğu sınırında bulunması dolayısıyla komşu devletlerin Osmanlı üzerindeki siyasetlerini yakından takip edebilmiştir. Safeviler ve Memluklulara ait

Yavuz Sultan Selim

izlenimlerini mektup yolu ile babasına iletmeye çalışmış ama bu mektuplar vezirler tarafından Sultan II. Bayezid'e ulaştırılmamıştır. Trabzon'dan deniz yolu ile Trakya'ya geçen Yavuz Selim, babası ile görüşmeyi başarmış ve devleti bekleyen badireler hakkında bilgi vermiştir. Yeniçerilerin de küçük şehzadeden yana tavır koyması sebebiyle Bayezid Han, tahtı oğlu Yavuz Selim'e bırakmıştır.

Sultan II. Bayezid ile oğlu Selim'in savaşını tasvir eden bir minyatür

Başa geçen padişahın ufku çok geniştir, planları cihanı kapsamaktadır. Hem Doğu hem de Batı için bir takım planlar kurgulamaktadır. Ama öncelikli işi Safeviler olacaktır. Şiî akideyi siyaset yolu ile yaymayı planlayan ve bu amaçla Anadolu Türkmen Aleviliğini de etkilemeye çalışan Şah İsmail'e karşı Çaldıran Seferi'ne çıkar ve seferden başarı ile döner.

II. Bayezid

Sultanın diğer hedefi de Memluk Devleti'dir. Sınırları Kahire'den Adana'ya kadar uzanan Memluklular artık asli vazifelerini yerine getiremez hâle gelmişlerdir. Portekizliler Kızıldeniz'e sızmış, Avrupalılar Haçlı siyaseti ile Akdeniz'de egemenliklerini arttırmaya başlamışlardı. Ayrıca Memluklular son dönemlerinde Müslümanlara karşı Hristiyan işbirlikçiler edinmeye başlamışlardır. Yavuz Sultan Selim

Osmanlı ve Safevi askerlerinin karşılaşmasını tasvir eden bir minyatür

Şah İsmail

Memlukluların Osmanlı'ya karşı yapmış oldukları ittifakları ortadan kaldırmak ve Hicaz topraklarını da Osmanlı himayesi altına almak maksadıyla Mısır Seferi'ne çıkmış, Mercidabık ve Ridaniye savaşları ile Memluk Devleti'ne son vermiştir.

Doğu Seferi sırasında Orta Asya haritaları çizdiren padişah, Kuzey Afrika üzerinden Endülüs'e geçmeyi, Balkanlar üzerinden de İstanbul'a gelmeyi bile planlamaktadır. Son derece mütevazı ama konu din ve devlet olunca celalli birisi olan padişah, ayrıca ilim ehlidir ve sanatkârdır. Aynen dedesi Fatih Sultan Mehmet gibi çıktığı seferlerin hedef ülkesini herkesten saklayan padişah, yine nihayeti meçhul bir sefere çıkmaya hazırlanmaktadır. Ama bu kez Doğu'ya değil Batı'ya doğru hareket edecektir.

İstanbul'dan hareket edileceği günlerde padişahın sırtında bir çıban baş göstermiş, ona sıkıntı vermeye başlamıştır. Hemen sefer öncesinde çıbanı sıktıran padişah, bu illetten kurtulmayı umarken sırtındaki ağrılar daha çok artmıştır. Hekimlere göstermek yerine sıktırması elbette ki bu çıbanı büyütmüş ve yaranın ziyadeleşmesine sebep olmuştur. Yola çıkılmıştır çıkılmasına ancak padişahın durumu iyi değildir. Hekimler çıbana bakmış, onu pansuman etmiş ve birtakım ilaçlarla onu söndürmeye çalışmışlardır ama nafile... Çıbanın vücutta

Çevgan eşliğinde polo

سیران شد و حال خود دگردید

Yavuz Selim'in cülus töreni

oluşturduğu hararet artık neredeyse bütün vücudu sarar hâle gelmiştir. Padişah bu durumunda bile asker içine çıkmış, orduya direktifler vermekten geri durmamıştır. Bir süre sonra at üzerinde ilerlemesi iyice müşkülleşmiş ve konaklama zarureti hâsıl olmuştur. Bugün Çorlu yakınlarında, Muratlı Düztepe Mevkii'nde otağ kurulmuştur. Padişah çadırda istirahate alınmıştır. Yavuz Sultan Selim buradan bir daha çıkamayacaktır. Seferdedir ve öyle bir durumdadır ki, ne bir adım ileriye gitmeye ne de İstanbul'a dönmeye takati kalmıştır.

Hasan Can, durumun kritikliğinin farkındadır ve padişahın başından bir nebze bile ayrılmamaktadır. Kan ter içindeki padişah nedimine dönerek:

"Hasan Can bu ne hâldir?" diye sorar, Hasan Can üzgün bir şekilde:

"Allah ile olma zamanıdır Hünkârım!" cevabını verir. Sıkıntılı durumdaki padişah sanki yattığı yerden kükrercesine:

"Ya sen şimdiye kadar bizi kiminle bilirdin!" diyecektir. Vefatının yakın olduğunu anlayan büyük sultan, nediminden kendisine Yasin Suresi'ni okumasını ister. Sonuna kadar dinler. Bittiğinde ikinci kez okumasını ister ve kendisi de tekrar ederken "Selâmün kavlen min Rabbi'r-Rahim" ayetinin tilaveti sırasında ruhunu Rahman'a teslim edecektir.

Yavuz Sultan Selim'in rahatsızlığına ve ölümüne neden olan hastalığı yıllarca insanların kafalarını meşgul etmiştir. Dağ gibi bir insan, nice ülkeyi fetheden, döneminin iki büyük devletini

dize getiren ve dünya haritaları çizdirerek cihan padişahı olma planları yapan böyle büyük bir şahsiyet, çıbana yenik mi düşmüştür? Bu çıban o günlerde bilinen illetlerin dışında bir rahatsızlık mıdır?

Bir Safevi askeri

Soru: Yavuz Sultan Selim için sırtında Şirpençe (Aslan Pençesi) çıbanı ya da Şark Çıbanı çıktığı, bunu hamamda sıktırdığı ve sonrasında da yüksek ateşten öldüğü anlatılır. İnsan çıbandan ölür mü? Bu rahatsızlık gizli bir kanser olabilir mi? Çıban sıktırmak kanı zehirler mi?

Cevap: Kaynaklarda Yavuz Sultan Selim'in ölüm nedeni olarak sırtındaki bir çıban veya kanser ileri sürülmektedir. Şimdi bizi doğru teşhise götürecek bilgileri vermeye başlayalım:

Öncelikle çıbanların nasıl oluştuğunu ve tiplerini açıklayalım: Çıban (Fronkül), bakterilerin neden olduğu, deride oluşan ağrılı, şiş apseye verilen isimdir. Normalde kendi derimiz üzerinde bulunan veya dışarıdan gelen mikropların derinin içerisine girmesiyle deride bir enfeksiyon oluşur. Mikroplar ya ter bezlerinin ağızlarından ya kıl köklerinden ya da iğne batması, kesik, sıyrık gibi nedenlerle deride açılmış bir giriş kapısından içeri girerler ve burada bir iltihaba neden olurlar. Bu tip enfeksiyonları en çok yapan mikroplar stafilokoklardır. Derideki follikülit, fronkül, kan çıbanı (karbonkül), arpacık gibi enfeksiyonlar bu mikropların yukarıda açıklanan mekanizma ile yaptıkları enfeksiyonlardır. Bunlardan follikülit kıl köklerinin iltihabıdır. Fronkül, kıl köklerinin sınırlarını bir miktar aşmış ve deri altı yağ dokusuna yayılmış iltihap durumudur. İnsanların göz kapaklarında oluşan arpacıklar küçük fronküllere birer örnektir. Karbonkül ise birden çok kıl kökünü tutan ve yağ bezlerini de içine alan sıklıkla ense, sırt ve kalça bölgelerinde görülen birbirleriyle

[CC-SA-3.0] via http://skindisorders3.wikispaces.com

Deride bir karbonkül

bağlantılı birden çok fronkülün oluşturduğu çıbanlardır.

Fronkül ve karbonküle en çok neden olan bakteri Staphylococcus aureus'tur.

Bu tip çıbanların tehlikesi, içerdikleri mikrobun kana yayılma özelliği olmasıdır. Bu yüzden karbonküllerin antibiyotiklerle tedavisi gereklidir. Deriye yerleşmiş bu mikropların kana geçip çoğalmaları ve organlara yayılmalarıyla kişide ateş, üşüme, titreme, hâlsizlik gibi şikâyetler başlar, kalp atımı ve nefes alıp verme hızlanır, organlar işlevlerini kaybetmeye başlar, kan basıncı düşer. Bu tabloya sepsis adı verilir. Mikrobun kana yayılması ile oluşan bu ağır durum tedavi edilmezse ölümcüldür. Bu durumdaki bir hastanın günümüzde bile tedavisi zor ve ölüm olasılığı yüksektir. İnsan vücudunda mikropların kana geçmesini sağlayan bazı hazırlayıcı durumlar vardır. Diyabeti (şeker hastalığı) olanlarda, bağışıklık sistemi bozuklukları olan hastalarda ve kortizon ilacı tedavisi gören kişilerde mikrobun kana geçip yayılması daha kolay olmaktadır.

Diğer olası deri hastalıklarını incelediğimizde bunlardan en tehlikelisinin şarbon (Antraks) olduğunu görürüz. Şarbon, ot yiyen hayvanların hastalığıdır ve hasta hayvanlardan insanlara geçer. Özellikle hayvancılıkla uğraşanlarda görülür. Bu hastalığı yapan bakterinin adı Bacillus Anthracis'tir. Bu bakteri deride, akciğer ve sindirim sisteminde de hastalık yapabilir. Deri şarbonunda derideki çizik, kesik gibi yerlerden mikrop girer. Kana geçip sepsis ve menenjit yaparak öldürücü olabilir. Derideki yerleşim yeri genellikle yüz, boyun, eller ve kollar gibi vücudun açık yerleridir. Deri şarbonu günümüzde pansuman ve antibiyotiklerle tedavi edilebilir. Ayrıca şarbon çok tehlikeli bir biyolojik silahtır.

Bir başka çıban türü olan "Şark Çıbanı", Leishmania Tropica adlı parazit (Asalak) tarafından oluşturulur. Bu parazit tatarcık sinekleriyle taşınır. Kuluçka süresi iki haftadan başlar aylarca sürebilir. Tatarcığın ısırmasının ardından kaşıntıyla görülen Şark Çıbanı zamanla büyük bir yaraya dönüşür. Yara birkaç aydan bir yılı aşkın bir süreye kadar uzun bir zaman diliminde iz

Osmanlı hamamı

bırakarak iyileşir. Yerleşim yerleri daha çok el ve yüz bölgesinde olmak üzere, el bileği, göz kapakları, alın ve bacaklarda da görülebilir. Parazit öldürücü ilaçlarla tedavi edilebilir.

Bir deri kanseri olan bazal hücreli kanser (bazosellüler karsinom) de deride çıbana benzer bir görüntü oluşturabilir. Bu kanser türü deride en çok görülen kanserdir; fakat çok yavaş seyirlidir ve vücudun uzak bölgelerine çok nadiren yayılır ve öldürücülüğü de nadirdir. Bu kanser %80 oranında yüz, baş ve boyun bölgesinde görülür, güneş ışınlarının etkisinde kalmayan vücut kısımlarında görülmesi nadirdir. Çünkü oluşumunda güneş ışınlarına fazla maruz kalma önemli bir sebeptir. Daha çok 60 yaşın üzerindeki insanlarda görülür. Birincil tedavi yöntemi cerrahidir.

Şu ana kadar bu vakada olası ölüm nedenlerini sıraladık, şimdi teşhisimize katkı sağlayacak eski yıllardan önemli bir bilgi verelim:

Beşinci Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu'nun 25. yıldönümüne rastlayan 12 Nisan 1956'da başlamış ve 17 Nisan'da sona ermiştir. Bu kongrede sunulan tebliğlerden biri Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu'na aittir. Ünlü bir tıp etiği ve tarihçisi olan Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu (1914-1977), tıp tarihi ve etiği üzerine çok sayıda makale ve kitap yazmıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı'na da başkanlık yapmıştır. O kongrede Dr. Şehsuvaroğlu'nun sunduğu çalışmada Yavuz Sultan Selim'in ölümü hakkında verdiği bilgileri aşağıda aynen aktarıyorum:

> Yavuz Sultan Selim'in vefatına yakinen şahit olan baş musahip Hasan Can'ın anlattıkları oğlu müverrih Hoca Sadettin Efendi tarafından tespit edilmiştir ki çok mühimdir. Buna göre tafsilatı uzun uzun anlatıldığı ve herkesçe de malum olduğu veçhile, 15 Şaban 926'da Yavuz'un sırtında sert bir çıban vardır. Etrafı kızarmıştır. Fakat Yavuz cerrahlara gitmeyerek ertesi sabah hamamda tellağına sıktırmış ve bunun üzerine çıban azmıştır.
>
> Buna rağmen 20 Şaban'da Edirne'ye hareket eden Yavuz Sultan Selim ıstırabının artması hasebiyle ancak Çorlu'ya kadar gidebilmiş ve orada büsbütün ağırlaşarak Uğraş veya Karıştıran köyünde yatağa düşmüş ve yapılan her türlü tedaviye rağmen 2 ay kadar sonra 9 Şevval gecesi (22 Eylül 1520) vefat etmiştir. Hatta bu vesile ile hekimbaşı Ahi Çelebi'ye nazmen yazılmış bir hitabı dahi vardır;
>
> "Bize derman ider sanırdım Ahi
>
> Olasiye tabibmiş o dahi."
>
> Ufak bir çıbanın böyle kolayca azmasını ve yaranın aylarca kapanmamasını biz diyabete bağlıyoruz. Görüşümüze göre Yavuz'da da büyük babası Fatih Sultan Mehmet gibi diyabet vardır.

Fatih Sultan Mehmed

İşte Dr. Şehsuvaroğlu 1956 yılında bu değerli bilgileri bizlere aktarmıştır. Prof. Dr. Münir Atalar ise bir makalesinde Yavuz Sultan Selim'in 22 Eylül 1520'de Çorlu'nun Sırt köyünde vefat ettiğini bildirmiştir.

Bütün bu bilgileri değerlendirdiğimizde şu sonuca varabiliriz:

Bir deri kanseri olan bazal hücreli kanserin sırtta nadir görülmesi ve ortaya çıktıktan çok uzun yıllar sonra ölümcül olacağı için o ihtimali eleyebiliriz.

Şark çıbanının da deride yerlerinin daha çok el ve yüz bölgesi olması ve çok uzun süreli bir hastalık olması, aylarca hatta bazen bir yılı aşkın bir süre sonra iyileşmesi nedeniyle bu ihtimali de eliyoruz.

Şarbon hastalığının derideki yerleşim yeri olarak daha çok yüz, boyun, eller ve kollarda oluşması ve özellikle hayvancılıkla uğraşan insanlarda görülme özelliği bu hastalık ihtimalini de uzaklaştırmaktadır.

Fatih Sultan Mehmed'in diyabet hastalığının olması, torunu Yavuz Sultan Selim'de de bu hastalığın olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çünkü diyabette genetik geçişin olduğu bilinmektedir. Enerjimizi sağlayan şekeri diyabetli insan hücreleri yeterince kullanamazlar, böylece şeker hem vücutta birikir hem de şeker hastalığı olanlar vücudun bu temel enerji kaynağından tam olarak faydalanamazlar. Diyabet bağışıklık sistemini zayıflatarak mikroplarla savaşı güçleştirir, ayrıca kandaki yüksek şeker seviyesi zamanla damarların daralmasına sebep olur. Damarlar daralınca dokuların kanla beslenmesi bozulur, böylece diyabetli kişilerin yaraları sağlıklı kişilere göre çok daha zor iyileşir. Diyabet hastalığı, karbonkül gibi tehlikeli bir çıbandan mikrobun kana geçmesini kolaylaştıran bir faktördür. Ayrıca bu vakada çıbanın temiz bir şekilde cerrahi kurallar ile açılmayıp sıkılması mikrobun yayılmasını daha da artırmıştır. Büyük bir ihtimalle Yavuz Sultan Selim'in ölümüne neden olan hastalık karbonkül dediğimiz bir çıban, mikrop ise Staphylococcus aureus'tur. Günümüzde hem diyabet hem de çıbanlar rahatlıkla tedavi edilebilmektedir. Toplumda diyabetli oranı çok yüksektir, fakat insanlar diyabetle yaşamayı öğrendikçe bu hastalığın tehlikeleri en aza inmektedir.

KRALLAR VE SULTANLARIN HASTALIĞI: GUT

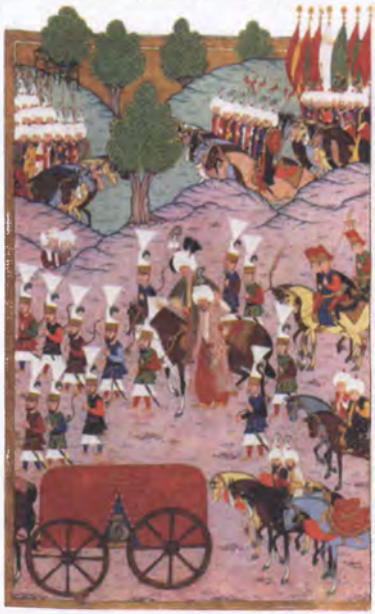
Bir hastalık düşünün ki tarih boyunca insanlara nice sıkıntılar çektirmiş; tabir yerinde ise insanları süründürmüş ve bir türlü tedavi edilememiş. Hiçbir zaman salgın şeklinde yayılmamış; fakir, yoksul, ihtiyaç sahibi insanlarda görülmemiş; toplumun alt tabakaları ile hiçbir zaman işi olmamış. Pençesini devamlı varlıklı, statü sahibi, bolluk ve zenginlik içinde yaşayanlara geçirmiş. En şöhretli askerler, en şatafatlı liderler, en güçlü krallar onun adını bile duymak istememiş. Zira hiçbir zaman tedavisi söz konusu olmamış. Nice kahin, âlim, doktor ve ilaç uzmanı onun verdiği ağrılar karşısında aciz kalmış. Toplumun zirvesini tutan, hiçbir ordu, hiçbir zorlama karşısında eğilmeyen nice baş onun önünde eğilmiş, bükülmeyen dizler onunla bükülüp beller iki büklüm hâle gelmiş. Nice dimdik vücut yerlerde sürünmüş. İşte tarih boyunca ordular,

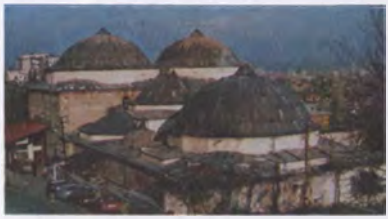
devletler ve aşılmaz nice badireler karşısında ayakta kalabilen birçok kral, sultan ve komutanı bu hâle getiren güç gut hastalığı idi. Bu hastalığı ilginç kılan şey, tarihte görülen diğer birçok illetten farklı olmasıdır. Çünkü birçok hastalık, fakir ve pis ortamlar, yetersiz beslenen vücutlarda filizlenirken bu hastalık aksine son derece iyi beslenen vücutlarda, kaliteli sofralar etrafında toplananlarda ve varoşlarda değil saraylarda ortaya çıkıyordu. İşin acı yanı tedavisi de yoktu. Yani zenginlik ve debdebe bu hastalığa çözüm değildi. Bu nedenle kudretli insanlar adını duymaktan bile titrer hâle gelmişlerdi.

Kral Ferdinand

Gut hastalığının sıklıkla görüldüğü hanedanlardan birisi de Osmanlı Hanedanı idi. Irsi olan bu rahatsızlık, birçok Osmanlı sultanında nüksetmişti. Mesela Kanuni Sultan Süleyman bir gut hastası idi. Eklem yerlerinde meydana gelen dayanılmaz ağrılar, önünde dünyaların eğildiği bu sultanı iki büklüm hâle getirebiliyordu. Uzun seferler, çadırda geçen haftalar ve aylar, at sırtında alınması gereken uzun mesafeler bu tarz bir hastayı adeta

Sultan Süleyman, Zigetvar Seferi'nde Sokullu Mehmed Paşa yardımı ile ata bindirilirken

Rüstem Paşa'nın Mimar Sinan'a yaptırdığı Hamam-ı Cedid

delirtebiliyordu. Ağrının etkisi ile kıpırdayamayan bir hastanın aylar sürecek Macaristan, İran seferlerine çıkması akıl alır gibi değildi ama bu adanmışlık onları bu seferlerden geri bırakmıyordu.

Bir gün yolunuz Bursa'ya düşerse, Kültürpark-Çekirge hattında Kükürtlü kaplıcalarının altında, Karamustafa Paşa Hamamı'nın yanında çift kubbeli, gayet gösterişli bir hamam yapısı göreceksiniz. Günümüzde de Hamam-ı Cedid adı ile adlandırılan bu yapıya girdiğinizde soğukluk bölümünün tam karşısında sizi bir portre karşılayacak, Kanuni Sultan Süleyman. Önce şaşıracak, bir cihan sultanının resminin bir hamam yapısı içinde, hem de baş köşede ne işi var diyeceksiniz. Ancak görevlilere sorduğunuz zaman hikmetini anlayacaksınız.

Sultan Süleyman, gut ağrılarının dayanılmaz hâle geldiği bir zamanda Bursa'dan geçmektedir. O günlerde bir hayli köhne olan bu kaplıca suyunun kendisine iyi geleceği tavsiye olunur. O da bir ümit bu suda şifa arar. Gerçekten de su, ağrılarına iyi gelmiş, sızılarını biraz olsun dindirmiştir. Bu memnuniyetini Sadrazamı ve damadı Rüstem Paşa'ya açar: "Bu hamamın suyu bana pek iyi geldi." der. Damadı da kayınpederine bir jest yapar ve hamamı yeniden yaptırır. 1555 yılında Mimar Sinan'a yaptırılan bu hamama, o günlerde yeni inşaat olması dolayısı ile Yeni Hamam (Hamam-ı Cedid) denir. Üzerinden beş asır geçtiği hâlde biz bugün bu hamama hâlâ "Yeni Hamam" demeye devam ediyoruz. Bu hamam, binası ile birlikte Mimar Sinan'ın Bursa'daki ilk ve tek eseri de vücuda gelmiş olacaktır. Demek ki bir gut ağrısı meğer nelere kadirmiş demekten insan kendisini alamıyor bu manzara karşısında.

Gut ağrılarından muzdarip bir başka sultan da IV. Murad Han'dır. Osmanlı Tarihi'nin bu son derece güçlü, kuvvetli, endamlı padişahının bir eklem ağrısı ile iki büklüm olabileceği kimin aklına gelirdi ki. Son derece azmış Yeniçeri Ocağı'nı sindiren, tüm elebaşlarını idam ettirerek ipleri yeniden elinde toplamasını bilen, devlet ile işi olmayan saray kadrolarının yönetime müdahalesine engel olan, hatta uzun zamandır seferlere çıkmayan

Bursa Hamam-ı Cedid'in tabelası

Osmanlı padişahlarının aksine iki kez İstanbul'dan İran'a kadar giden bu sultan şimdi acılar içerisinde kıvranmaktadır. Zira gut ağrıları dayanılmaz bir hâl almıştır. Osmanlı padişahları içinde bu illete en çok müptela olan kişi şüphesiz Sultan IV. Murad'dır. 150 kg. gelen iki ayrı kişiyi iki eli ile kemerlerinden kavrayıp havaya kaldırarak taşıyabilen, lobut denilen dev meşe kütüklerini bir tahta parçası gibi uzaklara fırlatabilen bu insan, gut yüzünden yerlerde sürünmektedir. Ağrı geldiğinde dört dönmekte, ne yapacağını bilememektedir.

Soru: Birçok Osmanlı padişahında bulunan gut hastalığını biraz anlatır mısınız? Çok et yemekten meydana geliyor deniliyor? Gut, fazla protein tüketmekten mi meydana gelir? Gut hastalığı genetik geçişli midir? Gut hastalığı olan kişilerde fazla protein almakla hastalık tetiklenir mi? Günümüzde bile gut hastalığının net bir tedavisinin olmadığı söyleniyor. Bu doğru mudur? O zamanlarda gut ağrılarına karşı afyondan mamul ağrı kesici hapların padişahlara yutturulduğu anlatılıyor. Ne dersiniz?

IV. Murad'ın Enderunluları izlemek için kullandığı bahçe tahtı ve lobud ile gerçekleştirdiği rekorun kaydedildiği kitâbesi

Cevap: Gut hastalığı, Hipokrat tarafından "Kralların hastalığı" olarak isimlendirilmiştir. Osman Gazi'den başlamak üzere Osmanlı sultanlarının büyük bir kısmında da gut hastalığı

Hipokrat heykeli

olduğu bilinmektedir. Ayrıca bu hastalık tarihte "zengin adamın hastalığı" olarak bilinir.

Dünya savaşları sırasında bu hastalık azalmış, refah ve bolluk dönemlerinde ise artmıştır. Gut hastalığının ortaya çıkmasında genetik faktörler etkilidir. Bu hastalığın erkeklerde görülme sıklığı kadınlardan kat kat daha fazladır. Eğer bir kişinin kalp hastalığı, yüksek tansiyonu, şeker hastalığı varsa veya kan yağları normalden yüksekse bu kişilerin gut hastalığına yakalanma olasılığı daha fazladır. Gut hastalığının %90'ının, tam kusurun ne olduğu bilinmediği ve ailevi geçiş gösteren tipi oluşturur (İdiyopatik primer gut). Gut hastalığına yakalanmayı kolaylaştıran diğer bazı etkenler de şunlardır: erkek olmak, şişmanlık, et ve sakatat, deniz mahsulleri, alkol, balda bulunan ve meyve şekeri olan früktozlu yiyecek ve içecekleri fazla tüketmek, yüksek gelir düzeyine sahip ve 40 yaşın üzerinde olmak. Bu saydığımız özelliklerden birkaçına sahip olunması ve ailesel yatkınlık da varsa bu hastalığa yakalanmak daha kolay olur.

Devlet adamları yer sofrasında

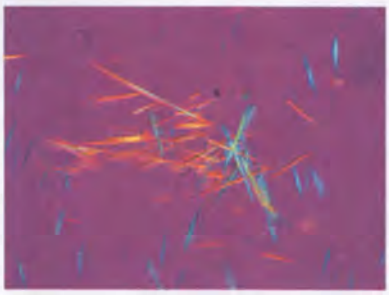
Gut, genel olarak insan metabolizmasındaki* bir sorun nedeniyle oluşan bir eklem hastalığıdır. Bu hastalığa kanda artan ürik asit (hiperürisemi) neden olur. Ürik asit, vücudumuzda pürinler** denilen maddelerin parçalanmasıyla oluşur. Bu hastalıkta ya pürinlerin vücutta yapımı artmıştır ya da pürinden oluşan

* Metabolizma: Vücudumuzda maddelerin yapılması ve yıkılması işlemlerinin tümüne birden verilen ad.

** Pürin: Hücre çekirdeğindeki genetik materyal olan DNA'nın yapısında bulunan bir maddedir.

ürik asidin böbrekler yoluyla idrarla atılması azalmıştır. Her iki durumda da kanda ürik asit miktarı yükselir ve belli bir miktarı geçtiği zaman hastalık belirtileri ortaya çıkar.

Ürik asit eklem ve tendonlarda iki ucu iğne ucu gibi keskin kristaller şeklini alarak depolanır ve iltihaba neden olur.

Ürik asit kristalleri

By Bobigalindo (Own work) CC-BY-SA-3.5-2.0-1.0 via Wikimedia Commons

Hastaların neredeyse yarısında ayak başparmağı eklemi etkilenir; eklem kızarık, şişkin ve ağrılıdır. Topuklar, dizler ve daha az olarak da bilek ve parmaklar etkilenen bölgeler arasındadır. Eklem ağrısı çok şiddetlidir ve genelde gece başlar; bunun nedeni vücut sıcaklığının geceleyin biraz daha düşük olmasıdır. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Geceleri vücudumuz uykuya hazırlanmaya başlar. Böylece geceleri vücudumuzun çalışması gündüze göre daha yavaştır. Bu da vücuttaki ısı üretimini düşürür. Hatta bu olay halk arasında uyuyanın üzerine kar yağar diye tabir edilir. Özellikle ayak gibi vücudun uç kısımlarında soğuma daha fazla hissedilir. Soğumanın olduğu yerde ürik asidin kristalleşmesi artar ve hasta daha fazla ağrı hisseder. Adanalı bir gut hastası arkadaşım, "Hocam akşam yatağa uzanıyorum, ayaklarımı uzatıyorum. Ayak başparmağıma yorganın ucu değiyor, sanırsın bacağımı kesiyorlar" diye ağrıyı tarif ediyordu. Bir başka gut hastası ise, "Sanki eklem yerime çivi sokuyorlar gibi" diye anlatıyordu.

Bu asit kristalleri vücut dokularında birikerek tofüs adı verilen sert kitleler oluştururlar. Hastalığın kesin tanısı eklem sıvısında bu kristallerin görülmesi ile konulur. Bu kristaller böbreğe de çökerek geçici böbrek yetmezliklerine de neden olabilir. İlerleyen vakalarda kronik böbrek yetmezliği gelişebilir. Ayrıca bu kristaller böbrekte taş oluşumuna da sebep olurlar.

Hastalığın atak sırasında yaptığı ağrıları giderici ve atakların oluşmasını önleyici tedaviler mevcuttur. Fakat hastalığı tamamen ortadan kaldırıcı bir tedavi yoktur. Öncelikle kişinin ağrısı giderilir. Sonrasında kandaki ürik asit seviyelerini azaltan ilaçlar kullanılarak tekrarlayan ataklar önlenmeye çalışılır. Tarihte gut hastalarının ağrılarının azaltılabilmesi için genelde afyondan mamul ağrı kesiciler kullanılmıştır. Bugün bir takım ağrı kesicilerde, sakinleştiricilerde nasıl ki afyondan istifade edilmektedir, tıpta da afyondan mamul ilaçlar kullanılabilmektedir. O tarihlerde de bu kullanım söz konusudur. IV. Murad'ın ağrılarının dayanılmaz hâle geldiği zamanlarda saray hekimleri

IV. Murad'ın Revan Seferi

tarafından bu tarz tedavilerin uygulandığını biliyoruz. Bu ağrı kesici mamullerin ilk tesir anında padişah kafasını tutamaz ve sendeleyerek yürümek zorunda kalırdı. Bu durum ne yazık ki padişahı uzaktan gözlemlemeye çalışan nice seyyah ve yabancı tarafından yanlış yorumlanacaktır.

İstanbul'a gelen ecnebiler hâliyle Osmanlı sultanını da bir şekilde görmek istemektedirler. Bir padişahı görebilecekleri tek yer vardır: Cuma Selamlığı. O Cuma padişahın hangi camiye teşrif edeceği öğrenilir, saatler öncesinden yer tutulur ve beklenmeye başlanırdı. Bazen kalabalık binlerce kişiden oluşan bir insan seline dönerdi. Derken maiyeti ile birlikte padişah gözükür, atından ya da atlı arabasından iner ve birkaç saniye içinde cami kapısından içeriye geçerek gözden kaybolurdu. İşte bu birkaç saniye içinde görülen padişahın bazen sendelediği, sallanarak yürüdüğü görülürdü. IV. Murad'ı bu şekilde camiye girerken gören yabancı zevatın aklına kendi kültürlerinde son derece alışık oldukları sarhoşluk alametleri gelirdi: sallanarak yürüyen bir adam profili...

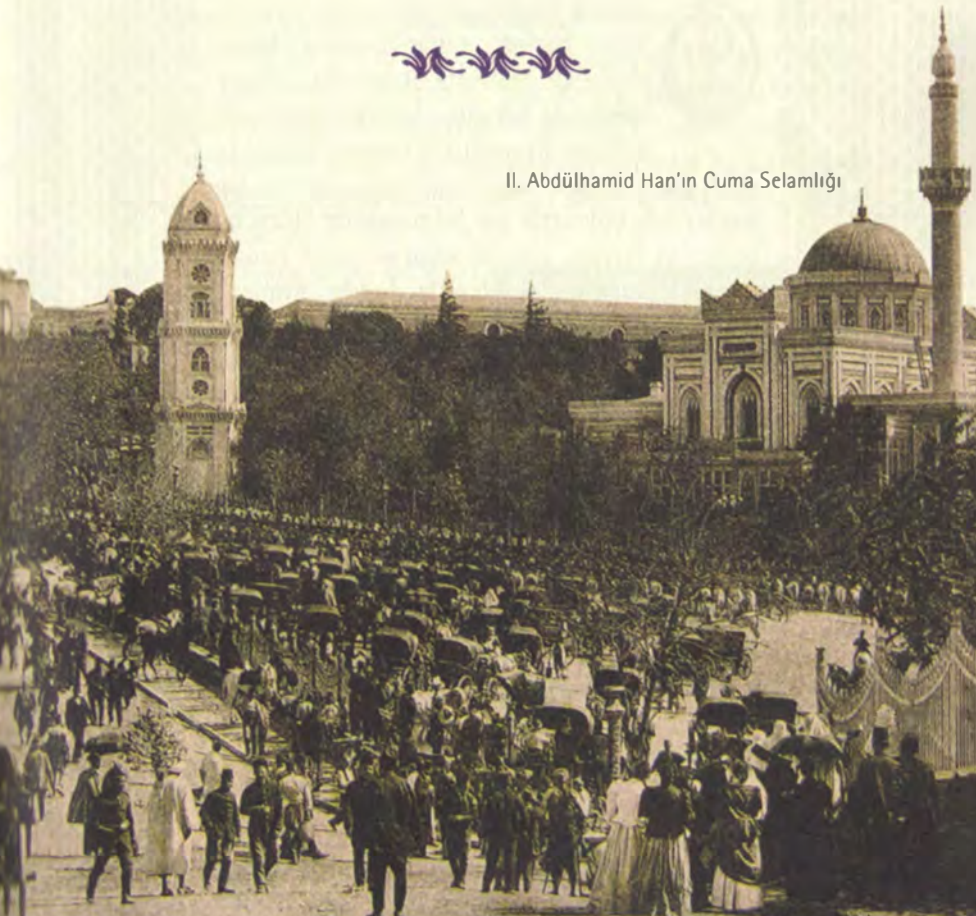
IV. Murad Han

Ve hemen yafta asılırdı. Yürüyemeyecek kadar sarhoş! Hâlbuki her Müslüman bilirdi ki alkol alınarak camiye girilmezdi. Hele Cuma namazı! Gut hastalığının ağrıları karşısında ayakta duramayan bir padişahın ne olursa olsun katılmak zorunda olduğu yegâne merasim her cuma gerçekleşen Cuma Selamlığı idi. Ölüm dışında hiçbir gerekçe bunu engelleyemezdi. Eğer katılmayacak olsa nice dedikodu çıkar, nizamı bozacak hareketler bile

başlayabilirdi. İşte bu Cuma Selamlığı'nda gözükme zarureti bazen sancılı bir padişahı ağır sakinleştiriciler altında bile ata binip halk arasında gözükmeye zorlayabiliyordu.

Bu hastalıkta ilaç tedavisinin yanı sıra yaşam tarzı değişiklikleri de önemlidir. Bunlardan biri beslenme alışkanlıklarının değiştirilmesidir. Pürin açısından çok zengin olan sakatat (karaciğer, böbrek, koç yumurtası, uykuluk gibi), av etleri, balık yumurtası (havyar), uskumru, sardalye ve hamsi gibi küçük balıklar yenmemeli, alkol kullanılmamalıdır. Yaşam tarzına uygun fiziksel aktivite eklenerek yüksek tansiyon, diyabet ve şişmanlıktan korunma sağlanarak guta yakalanma riski azaltılabilir.

Osmanlı padişahlarının bu hastalığa neden yakalandığını yorumlarsak şunları söyleyebiliriz: Kalıtımla ailesel geçiş, padişahların bol proteinli beslenmeleri, eski tarihlerde şeker pancarının ülkemizde olmayışı bu nedenle tatlandırma işlemleri için bal ve meyvede bulunan früktoz denilen şekerin kullanılıyor olması.

II. Abdülhamid Han'ın Cuma Selamlığı

HÜRREM SULTAN HANGİ HASTALIKTAN ÖLDÜ?

Osmanlı Tarihi'nin gelmiş geçmiş en ünlü hanım sultanlarından birisi şüphesiz Hürrem Sultan'dır. Onun hakkında bu güne kadar birçok şey kaleme alınmıştır. Osmanlı kadınlarının dünyalarının mahrem olması dolayısı ile haklarında çok fazla şey bilmesek de Hürrem Sultan'ın hayatı, çocukluktan vefatına kadar merak edilmektedir. Nerede doğdu, kimlerdendi, saraya nasıl getirildi, padişaha neden başka biri değil de o eş oldu ve hangi hastalık neticesinde vefat etti? Bu soruların birçoğunu bilemesek de yapılan arşiv çalışmaları neticesinde bir kısmını artık tahmin edebiliyoruz.

Kanuni'nin annesi Hafsa Hatun, Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızıydı. Hürrem Sultan da Kırım'dan getirildi. Yıllarca Kırım'da eğitilmiş ve göz dolduran davranışları üzerine İstanbul'a getirilerek eğitimine Topkapı Sarayı Duhterân-ı Hümâyûn'unda (kızlar mektebi) devam etmiştir. Tahminen 17 yaşlarında Sultan Süleyman ile evlendirilmiştir.

Kanuni ve Hürrem Sultan'ı gösteren çizimler

Oryantalist geleneğin bize son derece entrikacı, istediğini elde eden, kudretli bir kadın imajı vermeye çalıştığı Hürrem Sultan, aslında o kadar da özenilecek bir yaşantıya sahip değildi. Bir kere eşi Sultan Süleyman'dan uzun süreli ayrılıklar yaşamaktaydı. Kanuni'nin Hürrem Sultan ile izdivacından vefatına kadar tam on iki sefere bizzat iştiraki vardır. Her bir sefer bir sene sürse on iki, iki sene sürse yirmi dört yıl eder. Yani bu kadın efendinin hayatı, hep yol gözlemek ile geçti denilse yanlış söylenmiş olmaz. Zaten bu hasret Hürrem Sultan'ın mektuplarına da yansımaktadır. Kur'an tefsirinden iyi anlayan Hürrem Sultan, Kanuni'ye yazdığı bir mektubunda; "Sultanım, benim size olan hasretimi anlamak isteyen Kur'an-ı Kerim'den Sure-i Yusuf okusun." yazmaktadır. Yani oğlu Hz. Yusuf'a duyduğu hasret ile ağlamaktan gözleri kör olan Yakup (a.s.)'un durumunda olduğunu ifade etmektedir.

Hürrem Sultan'a ait temsilî bir resim

Dünya üzerinde bir insana en ağır gelen şey sanıyorum evlat acısıdır, ciğerparesini kara topraklara defnetmektir. Hürrem Sultan bu acıyı defalarca yaşamış bir kişidir. Her anne baba, evladı için yaptığı dualarında: "Onların acılarını bize gösterme" der. Her zaman için evlatlarından önce vefat etmek isterler. Ama bu durum ne yazık ki Hürrem Sultan için geçerli olmamıştır. İlk evladı Mehmed, Manisa'da sancak beyliği yaparken çiçek hastalığına yakalanarak aynı gün yüksek ateşten vefat edecektir. Vakanüvis, Kanuni için "Haberi aldığında Edirne'de idi. Atına atladı, doludizgin hiç durmaksızın at koşturtarak tam iki günde İstanbul'a geldi. Yol boyunca gözyaşı hiç dinmedi" diye yazar. Eğer bir baba bu kadar üzüldü, ağladı ise varın bir anne olan Hürrem Sultan'ın gözyaşlarını siz hesap edin.

En küçük çocukları Cihangir anomalili doğmuştur. Yani vücudu şekilsizdi. Sırtında dev bir kamburu vardı ve vücudunda hiçbir zaman kapanmayan yaralar bulunuyordu. Cihangir tam yirmi üç sene ömür sürmüştür. Yani Hürrem Sultan'ın ömrünün tam yirmi üç yılı sarayda yarı yatalak bir çocuğun başında geçmiştir. Hele 1553 yılı bu hanım için ne dayanılmaz bir zaman dilimidir. O yıl eşi Kanuni'yi oğulları ile 3. İran Seferi'ne uğurlamıştır. Bu sefer, Cihangir'in ordu ile çıktığı ikinci yolculuktur. Ama hastalıklı vücudu yolculuğun ağır şartlarına dayanamayarak Halep'te vefat etmiştir. Kanuni bu seferden hemen dönmeyecek yola çıktığının birinci yılının sonunda İstanbul'a gelmeyerek Amasya'da kışlayacak ve ikinci yılın sonunda başkente dönüş yapacaktır. Hâlbuki Halep'te vefat eden

Şehzade Cihangir'in Şehzadebaşı Türbesi'nde abisi Mehmed'in yanındaki kabri

genç şehzadenin cenazesini İstanbul'da anne Hürrem Sultan karşılayacaktır. Ne zor bir durumdur bir anne için yıllarca üzerine titrediği hem de engelli olan bir evladının önce ölüm haberini almak ve sonra cenazesini karşılamak, üstelik desteğe en muhtaç olduğu bir dönemde eşi Sultan Süleyman yanında değilken. Eşi yanında olmadan tek başına ciğerparesinin cenaze merasimini yönetmek ve kendi elleri ile yıllar evvel toprağa verdiği ilk oğlu Şehzade Mehmed'in yanına, Şehzadebaşı Camii yanındaki türbeye defnetmek Hürrem Sultan'a çok dokunmuştur. Zaten bu hadiseden sadece beş sene sonra Hürrem Sultan da bu fani hayata veda edecektir.

Tarihler 1556 yılını göstermektedir. Yani Cihangir'in vefatının üzerinden sadece üç sene geçmiştir. Hürrem Sultan'ın vücudunda bir süredir rahatsızlık belirtileri baş göstermiştir. Özellikle omuz bölgelerinde dayanılmaz ağrılar ortaya çıkmıştır. Halk arasında kulunç olarak bilinen bu kas ağrıları her geçen gün artmaktadır. Hatta 1557 yılının yazında kocası Kanuni ile birlikte çok sevdikleri Edirne'ye bir seyahat gerçekleştirirler. Niyetleri bütün yazı burada geçirmektir. Ancak Hürrem Sultan'ın ağrıları dayanılmaz bir hâl almıştır. Edirne'de duramaz ve İstanbul'a erken döner.

Hatta İstanbul'a geldiğinde Topkapı Sarayı'na değil, doğruca Saray-ı Atik'e yerleşecektir. Yani Fatih Sultan Mehmed'in hanımlar için inşa ettirdiği Eski Saray'a. Zamanında Bayezid civarında olan bu saray tam teşekküllü bir yapı olup hanımlar dünyası adına birçok şeyi içinde barındırmaktadır. Hatta içerisinde

Edirne Sarayı'na ait bir gravür

Bayezid Cami

hanımlara özel bir hastanesi bile bulunmaktadır. Burada tedaviye alınan Hürrem Sultan'ın kulunç ağrıları dinmek bir yana şiddetini arttırır ve nihayetinde Saray-ı Atik'te vefat eder. Cenaze namazı Bayezid Camii'nde Ebussuud Efendi tarafından kıldırılacaktır.

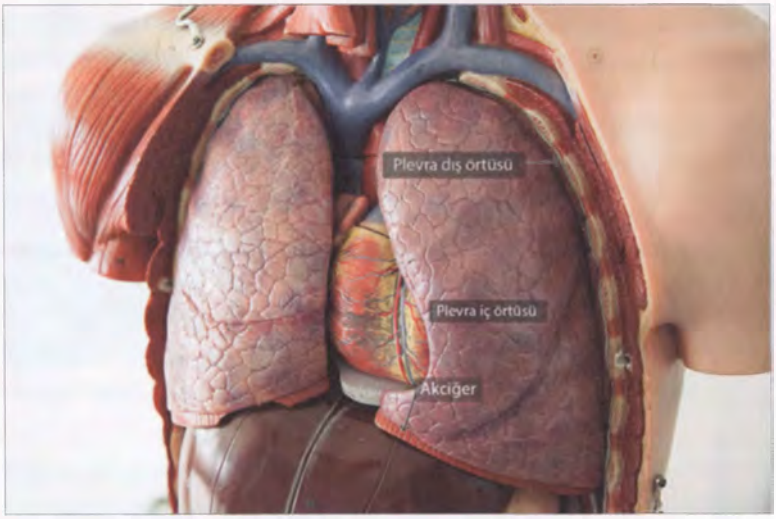
Soru: Osmanlı kaynaklarında kulunç illetinden vefat etti yazan Hürrem Sultan acaba hangi rahatsızlıktan vefat etmiştir? Vefat sebebi, o günlerde bilinmeyen, tıbbın yıllar sonra keşfettiği bir kanser türü müdür, belirtileri kas ağrısı şeklinde ortaya çıkan özel bir zehir midir, ya da ölüm sebebi başka bir illet olup aynı günlerde gerçekten kulunç ağrısı mı çekmektedir?

Cevap: Kulunç, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*'nde "şiddetli omuz ve sırt ağrısı" olarak tanımlanmıştır. Tıpta kas ağrısını ifade etmek için kullanılan terim "miyalji"dir. Ağrı ise vücudumuzun belirli bölgesinden hissettiğimiz nahoş bir duyusal deneyimdir. Ağrılar akut (kısa süreli) olabileceği gibi kronik (uzun süreli) olup, haftalarca, aylarca hatta yıllarca sürebilir. Ağrının akut veya kronik oluşu, onun hissediliş özellikleri ve hissedildiği bölge hekimlerin teşhis koymaları için yardımcı olur.

Kulunç bir hastalık değildir. Sadece bazı hastalıklar sonucu oluşan bir bulgudur. Bu yüzden kulunç öldürmez. Kısacası Hürrem Sultan'ın ölüm nedeni kulunç değildir. Birçok nedenden dolayı belki hepimiz bu tip kas ağrılarını çektik ve daha sonra düzeldiğini gördük. Çoğu

Hürrem Sultan Türbesi

Plevra denilen akciğerlerin çift katlı örtüsü

kişide de benzeri kas ağrıları çeşitli sebeplere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu ağrılar ya kendiliğinden iyileşmekte ya da ilaçlarla veya fizik tedavi uygulamaları ile düzeltilmektedir. Şimdi biz Hürrem Sultan'da bu şikâyeti oluşturabilecek olan ölümcül hastalıkları inceleyelim.

Bunlardan birincisi tıpta pnömoni denilen halk dilinde ise zatürre olarak isimlendirilen hastalıktır. Bu hastalık çeşitli mikropların akciğerde oluşturduğu bir enfeksiyondur. Bu hastalıkta ateş, halk arasında kalp çarpıntısı denilen tıpta taşikardi dediğimiz kalp atışlarının hızlanması, hızlı nefes alıp verme, nefes alıp vermede güçlük, üşüme, titreme, balgam çıkarma, öksürük, hâlsizlik ve yan ağrısı diye tarif edilen ağrı şikâyetleri olabilir. Hastalık yapan mikroba göre de bulgular değişebilir. Bu hastalıkta mikroplar kana geçerek hastalığı daha ağır hâle getirebilirler. Zatürre, plevra adı verilen akciğer örtüleri arasına su birikmesine veya buraya hastalığın yayılmasına yol açabilir. Plevra akciğeri örten çift katlı bir yapıdır

Bu örtünün bir parçası akciğerleri örterken diğer parçası kaburgalarımızın arkasında yer alır. Böylece iki örtü parçası arasında bir boşluk oluşur ve tıpta buna plevral boşluk adı verilir. Zatürre nedeniyle bu boşluğun içinin su ile dolması veya hastalığın bu bölgeye yayılması ölümcül sonuçlar doğurabilir. Plevra denilen akciğer örtülerinin arasında bu hastalık esnasında sıvı birikmesine tıpta parapnömonik plörezi denir. Plöreziye halk dilinde

Süleymaniye Cami kıble tarafında Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan türbeleri

"zatülcenp" denmektedir. Bu durum akciğerin her solukta genişlemesine engel olmaya başlar. Bu da hastanın ölüm riskini artırır. Bu hastalarda ağrı şikâyeti de vardır. Günümüzde zatürre, saptanan hastalık etkenine göre uygun ilaçlarla tedavi edilmektedir.

Bir başka kulunç şikâyeti oluşturabilecek olan ölümcül hastalık nedeni akciğer kanseridir. Tüm tedavi yöntemlerine karşın günümüzde hâlen ölümcül bir hastalıktır. Erkeklerde ve sigara içenlerde daha çok görülmektedir. Tütün dumanında dört binden fazla kanser yapıcı madde bulunmaktadır. Çevre kirliliği de akciğer kanseri riskini artırmaktadır. Kentlerde yaşayanlar kırsal kesimde yaşayanlara oranla daha fazla akciğer kanserine yakalanma riski taşırlar. Bazı meslek gruplarında çalışanlarda bu hastalık daha çok görülür. Bu mesleklere gemi yapımı, yapı malzemeleri üretimi, çanak, çömlek yapımı, matbaalar örnek verilebilir. Çeşitli iş kollarında maruz kalınan asbest, arsenik, alüminyum, krom, nikel gibi maddeler ve radyasyon kanser yapıcı etkenlerdir. Akciğer kanseri, akciğerde yerleştiği bölgeye göre farklı bulgular verebilir. Genel olarak hastalarda öksürük, kan tükürme, nefes darlığı, göğüs ağrısı, hâlsizlik, iştahsızlık, kilo kaybı ve ateş gibi şikâyetlerden bazıları bulunur. Bazı hastalarda ise solunumla ilgili hiç şikâyet olmadan da kişinin akciğer kanseri olduğu görülmektedir. Akciğerin üst bölgelerine yerleşen kanserlerde hastalığın omuz bölgesine yayılması ile kulunç ağrıları hissedilir. Günümüzde

Hürrem Sultan'ın türbesinden çini detayı

radyolojik yöntemler, balgam incelemesi, hastalığın olduğu bölgeden alınan örneğin (biyopsi) incelenmesi ile teşhis konulabilmekte ve tedavi için cerrahi, kemoterapi (ilaç tedavisi), radyoterapi (ışın tedavisi) gibi yöntemler kullanılmaktadır. Tüm tedavi uygulamalarına rağmen hâlen öldürücü bir hastalıktır.

Bir diğer hastalık olan Plevra tümörü "mezotelyoma" da kulunç şikâyetine neden olur. Bu tümörün oluşmasına sebep olan en önemli neden ise asbeste maruz kalmaktır. Asbest doğada da yaygın olarak bulunan, yakın zamana kadar da endüstride yaygın olarak kullanılan bir mineraldi. Bazı bölgelerde "ak toprak" adı verilen toprağın içinde bulunur. Kırsal alanda yaşayan köylüler bu toprağı evlerinin ısı ve su yalıtımında uzun yıllarca kullanmışlardır. Ülkemizde özellikle Eskişehir, Kütahya, Yozgat, Sivas ve Diyarbakır asbestle temasın en yoğun olduğu bölgeler arasındadır. Son yıllarda ak toprak kullanımının azalması ile asbest ile temas azalmıştır. Mezotelyomaya neden olan ikinci kanser yapıcı madde ise "erionit"tir. Bu madde Ürgüp yöresindeki köylerde doğal kaya evlerdeki kayaların yapısında bulunmaktadır. Bu yüzden bu tür evlerde yaşayanlarda bu kanser yapıcı madde ile temas söz konusudur. Mezotelyoma genellikle elli-altmış yaşlarında ortaya çıkar. Nadir görülen bir hastalıktır. Plevrada birden çok yerde tümörler başlar, sonra tüm plevrayı sarar ve plevra boşluğunda su birikmesine de neden olabilir. Hastada yan ağrısı ve nefes darlığı vardır. Bunlara ek olarak iştahsızlık, hâlsizlik, kilo kaybı ve terleme de yapabilir. Günümüzde bu kanserin tedavisinde

Asbest Mezotelyoma

cerrahi, kemoterapi ve radyoterapi yöntemleri kullanılarak yaşam süresi uzatılmaya çalışılmaktadır. Bu hastaların ağrı şikâyetlerini kontrol altına almak ciddi bir sorundur.

Şimdi Hürrem Sultan'daki kulunç şikâyetine yol açabilecek yukarıda saydığımız ölümcül hastalıkları kısaca değerlendirerek bir sonuca ulaşmaya çalışalım. İlk olarak zatürre ve zatülcenp hastalıklarında görülen ağrı şikâyetinin yanı sıra ateş, kalp çarpıntısı, hızlı nefes alıp verme, nefes alıp vermede güçlük, üşüme, titreme, balgam çıkarma, öksürük, hâlsizlik gibi bulgulardan birkaç tanesinin varlığı bu hastalık olasılığını güçlendirebilirdi. Ayrıca bu hastalığa yakalanmadan önce bir üşütmenin geçirilmesi de hastalık ihtimalini kuvvetlendirebilirdi. Fakat Hürrem Sultan'ın hastalık öncesinde ne bir üşütme geçirdiğine ne de yukarda saymış olduğumuz belirtilerden birinin dahi olduğuna dair bir bilgimizin olmayışı bu teşhise şüpheli yaklaşmamızı gerektiriyor. Ancak şunu da belirtmekte fayda var ki bazen erişkin insanlarda pnömoni yani zatürre önemli bulgular vermeden de gelişebilmektedir. Fakat

Hürrem Sultan Türbesi içeriden

bu sefer de Hürrem Sultan'ın kulunç şikâyetinin çok uzun sürmüş olduğu bilgisi zatürre veya zatülcenp sebebiyle ölmüş olma olasılığını çok azaltmaktadır.

İkinci hastalık ihtimali olarak belirttiğimiz akciğer kanserinin ise daha çok erkeklerde ve sigara içenlerde görülmesi ve akciğer kanserinde görülen öksürük, kan tükürme, nefes darlığı, göğüs ağrısı, hâlsizlik, iştahsızlık, kilo kaybı ve ateş gibi diğer şikâyetlerin Hürrem Sultan'da olduğuna dair bir bilgimizin olmayışı da bu hastalık ihtimalini zayıflatmaktadır.

Üçüncü hastalık ihtimali olarak belirttiğimiz mezotelyomanın nadir görülen bir hastalık ve daha çok asbestle maruz kalma durumunda görülüyor oluşu ve bu hastalıkta ağrıya eşlik edebilecek olan nefes darlığı, iştahsızlık, hâlsizlik, kilo kaybı ve terleme gibi bulguların Hürrem Sultan'da olduğuna dair bilgimizin de olmayışı bu hastalık ihtimalini de zayıflatmaktadır. Buna karşın hastalıklar her zaman tüm bulgularını vermezler ve hastaları en çok bezdiren bulgu, ağrı şikâyetidir. Bu yüzden diğer şikâyetlerin üzerinde durmayabilirler. Böylece mezotelyoma nadir görülüyor olmasına karşın uzun süren kulunç şikâyeti oluşturması sebebiyle Hürrem Sultan'ın ölüm sebepleri arasında yer almalıdır.

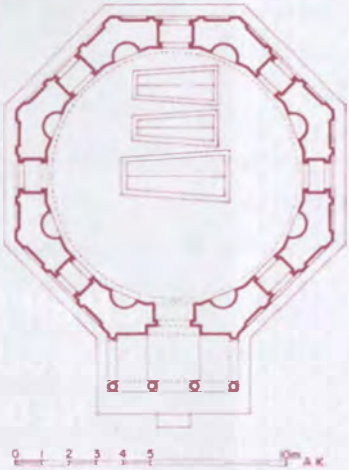

Zambakgillerden güz çiğdemi *(Colchium Autumnale)* denilen bitki

By Cquoi (Own work) [CC-BY-SA-3.0], via Wikimedia Commons

Sonuç olarak, kas ağrısı şikâyeti yapan bu öldürücü hastalıkları incelediğimizde kesin bir karara varmamız mümkün değildi. Tüm bu bilgiler bizi Hürrem Sultan'ın ölümüne yol açabilecek başka bir neden olabilir mi sorusuna götürdü. Çalışmalarımız sonucunda kas ağrısı yaparak öldüren birden çok zehrin bulunduğunu gördük. Fakat bunlardan birisi eski tarihlerde de kullanılan Kolşisin adlı zehirdi. Kolşisin, Eski Mısır'dan bu yana bilinen ve gut hastalığının tedavisinde de kullanılan bir ilaçtır. Güz Çiğdemi *(Colchium Autumnale)* denilen zambakgillerden olan bir bitkiden elde edilir.

Bu bitkinin, yaprakları, çiçeği ve soğanında zehir bulunur. Kolşisin içeren zambakların özsuları okların uçlarına sürülerek, eski çağlardaki savaşlarda kullanıldığı bildirilmektedir. Bu zehir iki şekilde öldürebilir. Birincisi yüksek dozda verilerek hızlı öldürme yöntemidir. Bu durumda kişide bulantı, kusma, karın ağrısı, kanlı ishal oluşur ve zehirlenen kişinin birçok organı iflas eder ve ölüm gerçekleşir. İkinci yöntem ise zehri azar azar vermektir. Bu durumda kronik (uzun süreli) Kolşisin zehirlenmesi oluşacaktır. Bu zehrin kronik etkisinde ise kişide kas-sinir dokusu bozuklukları görülür. Zehirlenen kişide kas güçsüzlüğü ve kas ağrıları olabilir. İlerleyen zaman diliminde ise kalp yetmezliği ve solunum kaslarının işlevini tam olarak yerine getirememesine bağlı olarak solunum güçlüğü oluşur. Zehrin devamlı kullanımı sonrasında kişide böbrek, karaciğer gibi hayati organlar iflas eder ve organ yetmezlikleri ile ölüm gerçekleşir. Sonuç olarak bu zambağın yaprağı veya soğanı yiyeceklere karıştırılıp verilen kişilerde kronik zehirlenme görülecek ve kişi kas ağrısı ve kas güçsüzlüğünden yakınacaktır. Ancak bu kişilerde bulantı, kusma ve ishal de görülebilir, fakat kişi genellikle bu bulguları gıda zehirlenmesine veya başka nedenlere bağlayacağından, kas ağrısı ve güçsüzlüğü ile ilişkisini kuramayacak ve bu şikâyetleri önemsemeyecektir.

Hürrem Sultan Türbesi'nin planı

Ah O Yemen'dir
Gülü Çemendir
Giden Gelmiyor
Acep Nedendir

YEMEN'E GİDENLER ÇOĞUNLUKLA NEDEN GERİ DÖNEMEZLERDİ?

Yemen türküsü çocukluğumuzdan beri hep dilimizde dolanır durur. Gidilince dönülemeyen yer olarak akıllarımızda yer etmiştir Yemen toprakları. Osmanlı Dönemi'nde bir askerin vazife gereği Yemen'e gitmesi söz konusu olduğunda o evden ağıtlar yükselir, sanki ölüm haberi gelmişçesine bir ağırlık çökerdi yüreklere. Çünkü bilinirdi ki, Yemen'e o güne kadar giden askerlerin çoğu bir daha geriye dönememişti. Hâlbuki Yemen'de Osmanlı'nın yüzyıllarca savaştığı büyük bir düşmanı da yoktu, nice insanını feda ettiği uzun soluklu savaşlar da yapılmış değildi.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi ile birlikte Selman reislerin eli ile Osmanlı'ya bağlanan, Kanuni Dönemi'nde Hadim Süleyman ve Özdemir paşalar ile kıyıda ve içeride kontrolün sağlandığı bu topraklarda en büyük problem Yemen imamlarından çıkmıştı. Mezhep

olarak Zeydi olan dağlı Yemenliler başlarındaki imamlara sonsuz bir teslimiyet ile bağlanırlardı. Hem dinî hem de resmî lider olan bu imamlar, eğer Osmanlı ile çatışmaya karar verirse halk da arkalarından giderdi. Osmanlı'nın Yemen tarihinde bu şekilde problem çıkarmış imamlar olagelmiştir. Ancak bu başkaldırılar, zaman zaman Osmanlı ordularını zora soksa da dört yüz yıla yayılan Osmanlı hâkimiyeti döneminde öyle kitlesel ölümler ya da büyük savaşlar gibi neticeler doğurmamıştı. Peki Yemen içerisinde, büyük sayıda asker ölümlerine sebep verecek uzun süreli mücadeleler meydana gelmediyse bu topraklarda bu kadar asker hangi sebeplerden heba olmuştu?

Yemen, Arabistan Yarımadası'nın güneyinde bir konuma sahiptir. Aynı coğrafyada biraz kuzeyde Mekke ve Medine şehirleri bulunmaktadır. Her sene binlerce kişi hacı olmak için buralara gitmekte ve hemen tamamı hiçbir problem yaşamadan geriye dönmektedir. Aynı yarımadanın kuzeyindeki yerleşim merkezlerine gidenlerin başına bir şey gelmezken biraz güneyine gidenler nasıl bir problem ile karşılaşmaktadırlar?

Aslında bu soruların cevabını öğrenmenin en güzel yolu bizzat bu coğrafyalara gidip kendi gözlerimiz ile görmekten geçmektedir. Her sene binlerce insanın yolculuk yaptığı Mekke ve Medine şehirleri son derece rahat bir coğrafyada bulunmaktadırlar. Tabii ki buralar, sıcak bir iklime sahip ortamlardır. Mekke, Medine'ye göre daha dağlıktır. Fakat bu dağlar ancak ülkemizde gördüğümüz tepeler kadar vardır. Mekke şehri, Kızıldeniz kıyısında bulunan Cidde'ye çok yakındır. Ulaşım bir hayli kolaydır. Medine ise tam bir sayfiye yeridir. Her ne kadar kurak bir iklimi olsa da değişken değil ılımlı ve uyumlu bir iklim yapısına sahiptir. Yemen'e baktığımızda bu cümleleri kurmak o kadar kolay olmayacaktır. Dünyanın bu en eski yerleşim yeri olan bölge, aynen insanları gibi bir hayli sert ve haşin bir iklime ve coğrafi yapıya sahiptir. Dağlı Yemenliler tabiat şartlarının da etkisi ile bir hayli sert ve kolay kolay emir altına girmeyen ilginç bir kişiliğe sahiptir. Tarih boyunca itaat ettikleri ancak birkaç sistem olmuştur. İslam'ın yayılma sürecinde buraya gelen Muaz bin Cebel ve Hz. Ali gibi

Yemen'de evler dağların tepelerine inşa edilir

zatların tanıştırdığı İslam Medeniyeti ile Osmanlı Devleti burada en çok uyum içinde yaşayabilen güçler olmuştur.

Yemen'in coğrafi durumunu merak ediyorsanız yazının başında hatırlattığım Yemen türküsüne bir kez daha dikkat etmenizi rica edeceğim:

Burası Huştur
Yolu Yokuştur
Giden Gelmiyor
Acep Ne İştir

Yıllar önce rahmetli Barış Manço'nun televizyon programı çekimleri için gittiği Yemen'de Şehare Dağları eteklerinde durup, o devasa dağ silsilelerini göstererek sarf ettiği: "İşte Huş Bölgesi ve işte türkülerimize konu olan o devasa dağlar." sözlerini hiç unutmuyorum.

Gerçekten de Yemen'in dağlarını gören kişiler, ülkemizdeki dağların onların yanında tepe ya da yüksek düzlük gibi kaldığını

Çöl Yemenlilerinin yaşadığı Ariş denilen sap kulübeler

göreceklerdir. Yemenliler genelde 3000 m. rakımdan başlayarak çok daha yüksek yalçın dağların başlarında yaşarlar. Uçurumların tepelerine tüneyen bu insanlar yine bu uçurumların tepelerine diktikleri kesme taştan kule gibi göklere yükselen evlerde otururlar. Yemen coğrafyasında sadece sarp dağlar yoktur. Hemen kıyı şeridinde kilometrelerce uzanan sahiller ile uçsuz bucaksız çöl bölgeleri de bulunmaktadır.

Aslında Yemen coğrafyasında Osmanlı askerleri için ölümcül olan şey bu farklı yeryüzü şekilleri ve iklim değildir; ani iklim değişikliklerine maruz kalmaktır. Yemenliler kendi yaşam alanlarında devamlı ikamet ediyor ve bu şartlara alışıyorlardı. Mesela sıcaklığın gündüz 50-60 dereceyi bulduğu çöllerde saptan mamul "Ariş" denilen kulübelerde kalan çöl Yemenlileri, bu iklime alışıktılar.

Deniz kıyılarında yaşayan ve balıkçılık ile uğraşan deniz Yemenlileri ise, bölgenin rutubetli havasından o kadar etkilenmiyorlardı. Dağların zirvelerindeki sert rüzgârlar da, buralara ev kurup

uçurumların başında yaşayan dağ Yemenlileri için bir problem teşkil etmiyordu. Ancak bu durum Osmanlı askerleri için geçerli değildi. Çünkü onlar hem sadece belli bir bölgede yerleşik yaşamıyorlar, hem de Yemen'e ilk gelişlerinde uzun bir yolculukta farklı coğrafyalar ve iklim şartlarına maruz kalmış oluyorlardı.

Şimdi gelin sizinle birlikte Anadolu'dan Yemen'e gitmekte olan bir Osmanlı askerine eşlik edelim ve onunla birlikte gidilen güzergâhları tek tek yakından inceleyelim.

Yemen'e asker götürecek gemiler liman liman dolaşırdı. Trabzon'dan İstanbul'a, İzmir'den İskenderun'a kadar her bir limanda yüzlerce asker gemilere yüklenirdi. Öncelikle Akdeniz'de seyrederdi gemiler. Mısır topraklarına gelindiğinde o günlerde Süveyş Kanalı olmadığı için bugün kanalın bulunduğu mesafe develerle ya da yayan kat edilmeye çalışılırdı. Ardından tekrar gemilere

Aden civarında yaşayan ve balıkçılıkla uğraşan deniz Yemenlileri

Osmanlı askerlerinin Yemen'e ayak bastıkları Hudeyde Limanı

bindirilen askerler bu kez Kızıldeniz'de seyretmeye başlardı. Cidde Limanı geçilir ve daha güneyde Yemen'e asker sevkiyatında kullanılan Hudeyde'ye kadar gelinirdi. Hudeyde Limanı Osmanlı askerlerinin Yemen'e ayak bastıkları ilk toprak parçası olurdu.

Burada beklemeye alınan askerler, sevkiyat zamanına kadar bazen bir hafta bazen bir ay çadırlarda kalırlardı. Kızıldeniz kıyısındaki bu bölge aşırı rutubete sahip enteresan bir iklime sahipti. Öyle ki, akşam yatarken üzerinize örttüğünüz çarşaf ya da yorgan sabah kalktığınızda sırılsıklam ıslanmış bir hâlde olurdu. Hudeyde Limanı'nın demirleri bile bu rutubetten etkilenir hızlı çürümeye maruz kalarak kısa sürece deforme olurdu.

Burada bir süre kalan Osmanlı askerleri akabinde yaya olarak Tehame Çölü'ne açılırlardı. Devasa büyüklükteki bu uçsuz bucaksız kum deryasında, gündüz sıcağında ilerlemek mümkün değildi. Yolculuk gece yapılır gündüz ise çadırlarda, güzergâh üzerindeki karakollarda istirahat edilirdi. Zaten çöl boyunca iki adet karakol bölgesi bulunuyordu: Bacil ve Hacile. Hudeyde'den yola çıkan asker gruplarının ilk hedefi Bacil olurdu.

Buraya varmak bir hayli meşakkatli bir çöl yolculuğu gerektirmekteydi. Bacil'de konaklanır ve yakıcı çöl sıcağından tentelerin altında korunmaya çalışılarak istirahat edilir ve gece başlayacak olan ikinci çöl yürüyüşü için hazırlanılırdı. İlerleyen günlerde Hacile'ye ulaşılırdı. Buraya gelen askerler büyük bir mutluluk

Osmanlı Hudeyde liman binası

Sarp Yemen dağları

duyarlardı. Çünkü ızdırap veren ve kat edilmesi bir hayli zor olan çöl deryası sona ermekteydi. Şimdi önlerinde dağlık ve yemyeşil bir coğrafya vardı. Hâlbuki bu inşirah veren manzaranın onlara ölüm getireceğini o an kaç tanesi tahmin edebilirdi ki!

Hacile sonrasında, çölün bitiminde önlerine devasa boyutlarda sarp dağlar çıkardı askerlerin. Bu amansız dağları aşmanın yegâne yolu kayalıklar arasındaki patikalardan ve uçurumların kenarlarından dikkatlice yürümekten geçerdi. Tırmandıkça tırmanırlardı.

Durmadan yükselirler, yürürler, bir tepeden öbürüne geçerlerdi ama yol bir türlü bitmezdi. Günlerce süren ve Menaha karakoluna kadar devam eden bu yol, Hudeyde ve Tehame bölgelerine

Tehame Çölü

Dağları aşmanın tek yolu uçurumlardaki patikaları tırmanmaktan geçiyor

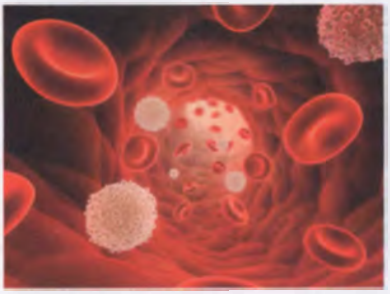
göre çok daha çetin hava şartlarını beraberinde getirirdi. Yükseldikçe hava sertleşir, rüzgâr artar, üzerlerindeki yüklerle tırmanırken meydana gelen terleme, ani vücut soğumaları, yorgunluk, bitkinlik derken askerde dökülmeler başlardı. Bu ani rahatsızlık belirtileri birçok askerde kendisini gösterirdi ve sanki büyük bir düşman birliği ile savaşmışlarcasına ciddi kayıplara sebep olurdu. Hacile-Menaha yolu sarp dağlar aşılarak geçilen ve dünyada eşine az rastlanır güzergâhlardan biri idi. 1980'lerde Çin Devleti Yemenlilere yardım için bu güzergâha bir yol yaptırmaya karar vermişti. Uzun uğraşlar neticesinde yol bitirilmiştir ancak onlarca Çinli yol işçisi bu meşakkatli inşaat sırasında vefat etmiştir. Bugün başkent San'a'da Çinli yol işçileri adına bir anıt mezarlık bulunmakta, yol yapımında ölen Çinli işçiler burada yatmaktadır.

Modern zamanların yol işçileri bile bu coğrafyadan bu kadar etkileniyorsa Osmanlı askerlerinin yüzyıllar boyunca bu güzergâhta yaşadıklarını varın siz hesap edin. Eski dönemlere ait Osmanlı subaylarının Yemen hatıratlarında bu güzergâh anlatılırken yol üzerindeki iki büyük Türk şehitliğinden bahsedilir. Menaha civarındaki bu düzlüklerde yüzlerce askerimizin medfun bulunduğu anlatılır.

Soru: Yemen'e giden Osmanlı askerleri çoğunlukla tabiat şartlarından vefat etmişler. O tarihlerde askerler gemilerle Anadolu'dan Kızıldeniz'in Hudeyde Limanı'na geliyorlardı. Burada son derece rutubetli bir ortamda günlerce kalıyorlardı. Sonra dehşet bir çöl yolculuğu başlıyordu. Gece yürüyüp gündüz dinleniyorlardı. Sonra dağ yolculuğu başlıyordu. 3000 m. rakımlı sarp dağ ve soğuk hava ile birlikte sapır sapır dökülüp yol kenarlarında ölüyorlardı. Bu sağlıklı

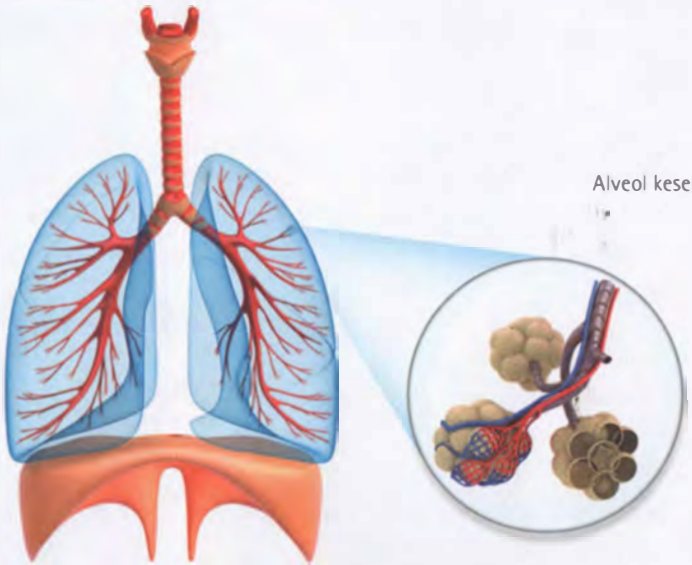
Hudeyde'nin rutubetinden etkilenmiş pencere parmaklıkları

Bir damar içinde kırmızı renkli alyuvarların arasında vücut savunma sistemi hücreleri olan beyaz renkli akyuvarlar görülmekte

insanların bu güzergâhta, bu şekilde bünyelerini zayıflatıp öldüren sebepler nelerdir?

Cevap: Rutubetli ortamda havada bulunan su molekülü miktarı fazladır. Bu durumda insanın dışarıya vermesi gereken suyu havaya buharlaştırarak aktarması zorlaşır. Çünkü maddeler kural gereği fazla oldukları yerlerden az oldukları yere doğru giderler. Nemli ortamda vücuttan atılması gereken terin (suyun) havaya karışması, havada çok su molekülü olduğu için, zorlaşacağından ter vücut üzerinde kalacak ve ıslaklık oluşturacaktır. Sonrasında ise, su havaya göre kat be kat daha iletken olduğundan vücudumuz üzerindeki bu ter sayesinde vücut ısısı hızla havaya verilecektir. Bu da vücudun soğumasına ve hatta üşümeye zemin hazırlayacaktır. Bildiğiniz gibi çocuklar sık sık terlediğinde "aman hasta olurlar" diye düşünüp hemen üstlerini değiştiriyoruz ter üzerlerinde kurumasın diye.

Ayrıca gece yürüyüp gündüz uyumak insan vücudunun alıştığı çalışma düzenine ters bir durumdur. Bu durum yorgunluğu arttıracaktır. Yorgunluk ise bağışıklık (savunma) sistemini zayıflatır. Bunun üzerine başlayan bir dağ yolculuğu ise ölüme davetiye çıkarmaktadır. Çünkü yükseğe çıkıldıkça hava soğumaktadır. Üşüyünce hastalığa yakalanma ihtimalinin daha fazla olduğunu hepimiz biliriz. Bunun önemli bir nedeni soğuğun bağışıklık sistemini zayıflatmasıdır.

Deniz seviyesinde +15 derece bir sıcaklık olduğunda 3000 m. yükseklikte sıcaklık -4,5 dereceye düşecektir (Tablo 1). Yemen'de Osmanlı askerlerinin yorucu çöl yolculuğundan, dağ yolculuğuna geçişlerindeki bu hava değişimi bağışıklık sistemlerini olumsuz etkilemiş olmalıdır.

Deniz seviyesinden yukarı doğru çıkıldıkça havadaki oksijen oranı da azalmaktadır (Tablo 1). Yerçekimi bizi çektiği gibi gaz moleküllerini de yere çeker, böylece oksijen gazı da yukarılara çıktıkça azalır. Deniz seviyesindeki bir insanın akciğerlerindeki hava keselerinde (Bu hava keselerine alveol adı verilir) oksijen gazı basıncı 104 mmHg'dır (Tablo 1). Yükseğe çıkıldıkça havadaki tüm gazların miktarı azaldığı gibi oksijenin de miktarı azalır ve insanlar havasızlıktan etkilenmeye başlarlar. Deniz seviyesinde alveollerde 104 mmHg olan oksijen değeri 3000 m. yükseklikte 67 mmHg'ye düşecektir. Üstelik yorgun vücutların daha fazla enerji üretebilmek ve vücudu tekrar zinde hâle getirebilmek için daha çok oksijene ihtiyacı vardır. İnsan böyle bir durumda iken bir de oksijensizlikle karşılaşırsa hayatı tehlikeye girecektir.

Dağa ilk çıkıldığında insan vücudu havadaki oksijen eksikliğine karşılık vermeye başlar. Öncelikle normalden daha derin nefes alınır. Kalp atış hızı yani nabzımız hızlanır, çarpıntı olur. Çünkü az olan oksijeni bütün vücuda hızla kazandırmak için kalp daha çok çalışmalıdır.

Bunlara ek olarak yükseklerde havanın nem oranı azalır, çünkü hava daha kurudur. Kuru hava sebebiyle akciğerlerden sıvı kaybı da artar. Bu da insanın su ihtiyacını artırır.

Bütün bunlara ek olarak dağa çıkanları bekleyen bir tehlike daha vardır: Dağ hastalığı. 2500-3000 m. ve üzerine çıkıldığında ilk gün içinde bu hastalık gelişir, 4-8 gün arasında sürer. Yüksek irtifada oksijen azalması sonucunda, kan damarları oksijeni hayati organlara daha kolay iletmek

için genişler. Böylece damarlara bol kan gelir, bu da damar içindeki sıvı basıncını arttırarak kanın sıvı kısmının beynin içine sızmasına neden olur. Bunun sonucunda kişide baş ağrısı, uykusuzluk, sersemlik, bulantı, nefes darlığı, iştah azalması, kilo kaybı, bulantı, kusma görülür. Eğer kişi hemen deniz seviyesine indirilmezse hem beyin hem de akciğerde sıvı toplanmaya başlar, hızlı nefes alma başlar, nefes darlığı gelişir, kalp çarpıntısı oluşur, bilinç kaybolmaya başlar, beyin işlevleri bozulur.

Daha ileri evrede ise kişi komaya girer ve ölüm gelişir. Kişilerde yukarıda sayılan şikâyetler oluşmaya başladı ise bulunduğu yükseklikten daha aşağılara indirilmeli, gerekirse oksijen ve ilaç tedavisine başlanmalıdır. Büyük ihtimalle Yemen'de dağa tırmanan askerler de dağ hastalığına yakalandılar, fakat daha aşağı irtifalara inip düzelmeyi beklemeden yolculuklarını sürdürdüler ve ölüm onlar için kaçınılmaz oldu.

Yükselti (m)	Alveollerdeki oksijen miktarı (mmHg)
0	104
3000	67
6000	40

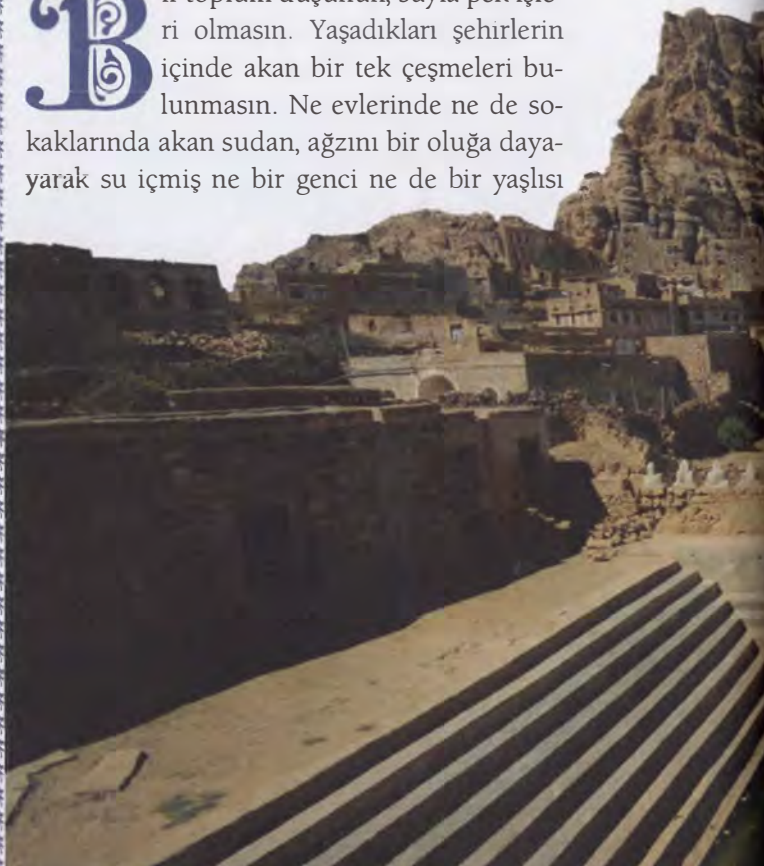
Yükselti (m)	sıcaklık (c)
0	15
3000	-4.5

Tablo 1. Yükseklikle hava sıcaklığı ve akciğerin hava keselerinde oksijen miktarı değişimi

SU İÇMEDEN SÜRDÜRÜLEN İLGİNÇ HAYATLAR

Bir toplum düşünün, suyla pek işleri olmasın. Yaşadıkları şehirlerin içinde akan bir tek çeşmeleri bulunmasın. Ne evlerinde ne de sokaklarında akan sudan, ağzını bir oluğa dayayarak su içmiş ne bir genci ne de bir yaşlısı

Kahve kabuğu satan Yemenli

yaşamamış olsun. Böyle bir coğrafya var mı? diye sorarsanız size Yemen'den bahsetmemiz gerekecek. Osmanlı'nın yüzyıllarca Mekke ve Medine'nin kapısı diye tuttuğu ilginç ülke, Yemen.

Yemen denilince aklımıza gelen ilk şeylerden biri hiç şüphesiz kahve olacaktır. Halkımız arasında meşhurdur, "Kahve Yemen'den gelir" denir ve oralardan getirilen kahve, zamanında pek

Su biriktirmek için kullanılan havuzlar

makbuldür. Peki su içmeyen bu toplum sıvı ihtiyaçlarını ne ile gidermektedirler. Aklınıza gelen ilk cümle "herhâlde kahve içerek değil" sanki!

Yemenliler, zamanında dünyanın en büyük kahve üreticisi idiler. Kahve bitkisi Yemen'de bulunmuş ve kahve Yemen'de içilmeye başlanmıştı. Ama Yemenliler kahveyi bizim gibi içmezlerdi. Onlarda, bizde olduğu gibi kahvenin çekirdeğini kavurmak, öğütmek ve demlemek geleneği yoktur. Yemenliler kahvenin kabuğunu çekirdeğinden ayırır ve en kıymetli yeri olan çekirdeğini satarlardı. Kabuğunu da kaynatarak içerlerdi. Kışır adını verdikleri bu içecek çaya benzemekte olup bugün hâlâ Yemen'de yaygın olarak tüketilmektedir.

Suyun zor bulunduğu bu coğrafyada genellikle biriktirme su kullanılırdı. Şehrin ya da yaşam alanlarının bir yerinde muhakkak yağmur suyu biriktirme havuzları bulunur, burada biriken su hem ev ihtiyaçları için hem de içmek için değerlendirilir. Aylarca durgun vaziyette açık bir şekilde havuzlarda bekleyen bu sular yosunlaşır, içinde böcekler kurbağalar yuvalanır ama Yemenliler bu suları kullanmaktan çekinmezler. Ama hiçbir zaman bu suyu bizim tükettiğimiz gibi doğrudan içmezler. Su ile kahve kabuğunu kaynatır ve sürekli bunu içerler. Böylece hem su ihtiyaçlarını gidermiş olurlar, hem kahve kabuğunu kaynatırken suyun içindeki mikropları öldürürler, hem de çok sevdikleri bir tattan sürekli istifade ederler.

Yemen'e giden Osmanlı askerinin ölüm sebeplerini bir önceki bölümde anlatmıştık. Ani iklim değişikliklerine maruz kalma ve havuzlarda beklemiş mikroplu suları kullanma vb. nedenlerle askerlerin bünyeleri zayıflıyor ve yollarda sapır sapır dökülüyorlardı. Bir Yemenliye bir şey olmazken Osmanlı askerlerinin zayiat vermesinin sebepleri bunlardır.

Kaynatılarak elde edilen içecek kışır, kahve kabuğundan imal ediliyor

Soru: Yemenliler normalde hiç su içmezler. Kahvenin kabuğunu kaynatıp içerler diyorsunuz. Bu şekilde vücut, hayatiyetini devam ettirebilir mi?

Cevap: İnsan vücudunun %60'ı sudan oluşur. İnsan susuzluğa uzun süre dayanamaz. Hücrelerimiz yaşayabilmek için gerekli besin maddeleri ve oksijeni hücrelerin arasındaki sıvıdan alır ve kendisinde oluşan artık maddeleri de bu sıvıya verir. Dolaşım sistemimiz yoluyla taşınan kan, oksijen ve besin maddelerini hücrelerin çevresine taşır, hücreden atılmış maddeleri de damarlar çekerek sağ kalbe taşırlar. Bu düzen, sorunsuz sürdükçe insan vücudu ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ve hayat da devam etmektedir.

Alttaki tabloda, bir insanın normal şartlarda bir günde alması gereken ve çıkarması gereken sıvı miktarı görülmektedir. Alınan sıvının 2100 ml'si* içilen sıvıdır. Burada içilen sıvı olarak kastedilen şey sadece içtiğimiz su olarak algılanmamalıdır. Bu, çay, kahve, meyve suyu gibi tüm sıvıları ya da yediğimiz besinlerin içinde yer alan suyu da kapsamaktadır. 200 ml kadar su da vücudumuzdaki kimyasal olaylar sırasında oluşmaktadır. Bir başka deyişle, vücudumuz günde 200 ml su üretir. Böylece toplamda vücudumuza 2300 ml su kazandırılmış olur. Derimizden buharlaşan suyla, nefes alıp verirken ağzımızdan çıkan suyla (soğuk havalarda ağzımızdan çıkışını gözleyebiliyoruz), terlemeyle, dışkıyla ve en çok idrarla atılan sularla vücudumuzdan su çıkışı olur. Hava sıcaklığının artması ya da kişinin egzersiz yaparak terle su kaybını artırması gibi birçok koşulda, vücudun ihtiyaç duyacağı su miktarı da artacaktır.

Günlük Aldığımız Sıvı	
İçilen sıvı	2100 ml
Metabolizma sonucu oluşan sıvı	200 ml
Toplam aldığımız sıvı	2300 ml
Vücuttan Attığımız Sıvı	
Hissetmeden deriden atılan sıvı	350 ml
Hissetmeden akciğerden atılan sıvı	350 ml
Terle atılan sıvı	100 ml
Dışkı ile atılan sıvı	100 ml
İdrar ile atılan sıvı	1400 ml
Toplam çıkardığımız sıvı	2300 ml

Tablo 2. Bir günde bir insanın aldığı ve kaybettiği sıvı miktarı ml olarak gösterilmiştir.

* ml (mililitre): Litrenin binde biridir.

KAYA HAVUZLARINDA BİRİKTİRİLEN SU İLE GELEN ÖLÜM

Son derece ilginç yeryüzü şekillerine sahip Yemen'de, başkent Sana ve civarı dağlık bir bölgedir. Dağlar devasa boyutlarda olup bunların aşılması bir hayli meşakkatlidir. Yemenliler yüzyıllar boyunca bu sarp dağların zirvelerini kendilerine mesken edinmiş, uçurumların başlarına inşa ettikleri yeryüzünün bu ilk taş apartmanlarında ömür sürmüşlerdir. Coğrafyası kadar yaşantısı da zordur bu bölgelerin.

Sula'da büyük şehir havuzu

Bir kere ekilebilecek toprak arazi bulmak son derece zordur. Yemenliler, dağların üzerinde oluşturdukları küçücük düzlüklerdeki avuç kadar topraklara bir şeyler dikip yetiştirmeye çalışırlar.

Su deseniz yok denecek kadar azdır. Yaşam alanları yalçın dağların zirvesi olunca, burada su bulmak da ayrı bir eziyettir. Kazdığınız yerden su çıkmaz. Ne kuyu, ne artezyen, ne de kaynak bu coğrafyada kâr etmez. Bu rakımda ve bu yükseklikte ne çağlayanlar, ne akarsular vardır, ne de küçücük dereler. Suyu elde edebilecekleri tek kaynak yağmurdur. Yılın belli zamanlarında yoğun olarak yağış alan bu iklimde, yağmur suyunu biriktirerek

Basamaklar hâlinde Yemen tarlaları

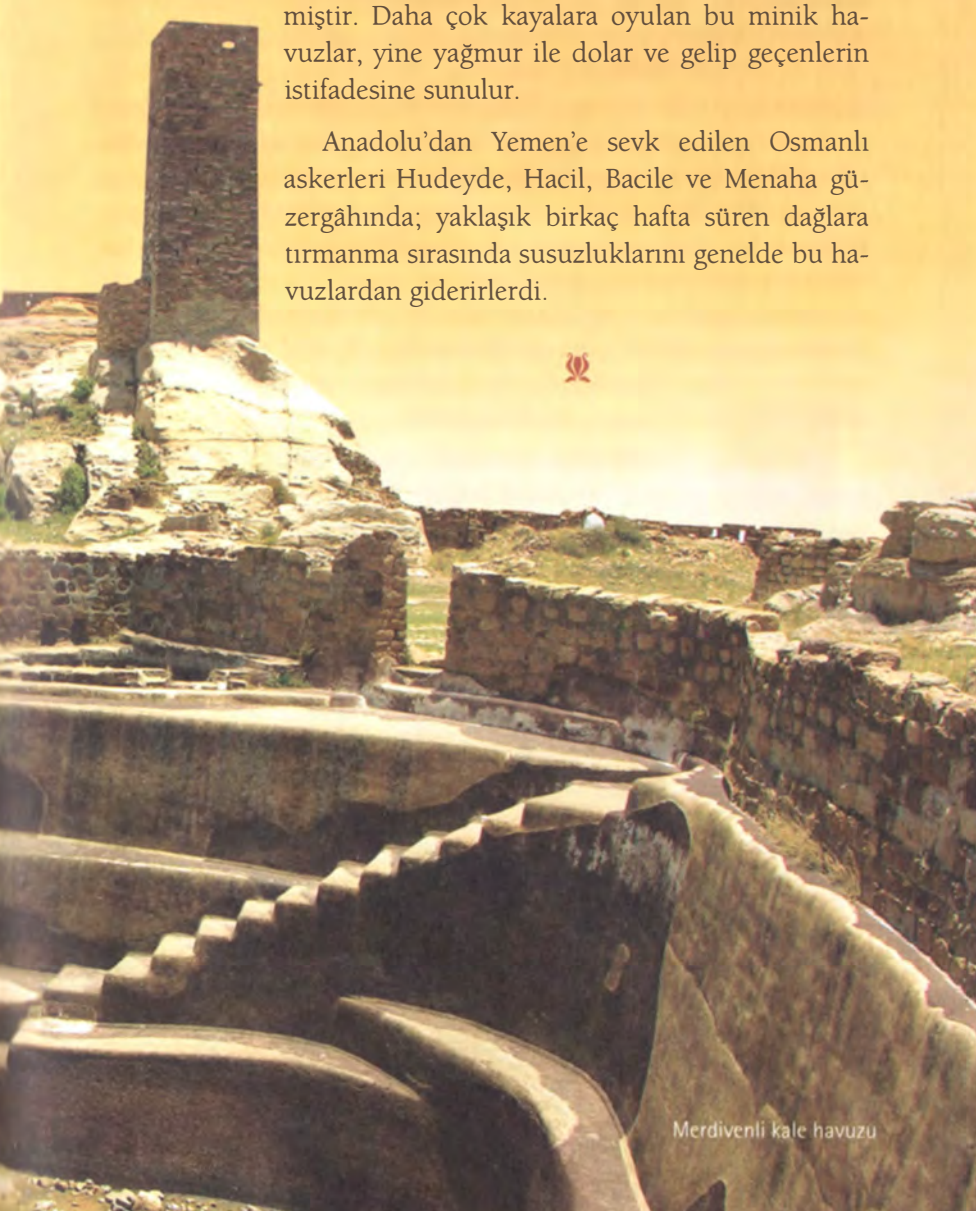
kullanmaktan başka çareleri yoktur. Yüzyıllar evvel bu sıkıntıları gören Yemenliler çareyi dev havuzlar inşa etmekte bulmuşlardır.

Yemen'in hemen her köyünde bu su biriktirme havuzlarından birkaç tane bulunmaktadır. Havuzlar, genellikle kayalara oyularak yapılmakta, çok daha büyük olması planlanıyorsa toprak büyük ölçeklerde kazılarak içerisi sıvanarak hazırlanmaktadır. Havuz dediysem bunları bizim ülkemizde tarlalarımızda bulunan havuzlarla karıştırmamak lazım. Burada olimpik bir yüzme havuzundan biraz daha büyük ve çok daha derin olan su haznelerinden bahsediyoruz. Bu havuzlar o kadar devasa boyutlardadır ki, yakınına gittiğinizde içinden su alabilmeniz için bir merdiven yardımı ile suya yaklaşmanız gerekmektedir. Yağmurların yağdığı dönemlerde buralar ağzına kadar su ile dolmakta sonraları yağmursuz geçen uzun aylarda insanlar taşıma ile buradan evlerine su götürmektedirler. Gün içerisinde birçok Yemenli kadının ellerinde kovalarla buraya geldiklerini, havuzdan doldurdukları suları başları üzerinde evlerine taşımaya çalıştıklarını görürsünüz.

Bu biriktirme su havuzlarında manzara her zaman iç açıcı değildir. Bekleyen su, hele güneş altında dura dura yosunlaşmaktadır. Bir süre sonra yemyeşil, içinde yosunların yüzdüğü, kurbağa vb. nice canlının yaşamaya başladığı bir ortama dönüşebilir. Köy merkezlerinde büyük havuzlar inşa edildiği gibi, bizim ülkemizde yol kenarlarında bulunan çeşmeler gibi Yemen'de de yoldan geçenlerin istifadesi için küçük yol kenarı havuzcukları imal edilmiştir. Daha çok kayalara oyulan bu minik havuzlar, yine yağmur ile dolar ve gelip geçenlerin istifadesine sunulur.

Anadolu'dan Yemen'e sevk edilen Osmanlı askerleri Hudeyde, Hacil, Bacile ve Menaha güzergâhında; yaklaşık birkaç hafta süren dağlara tırmanma sırasında susuzluklarını genelde bu havuzlardan giderirlerdi.

Merdivenli kale havuzu

Soru: Osmanlı askerlerinin Yemen yollarında ciddi zayiat verdiğini biliyoruz. Bu ölümlerde, taştan havuzlarda birikmiş ve uzun süre beklemiş yağmur sularından içmenin etkisi söz konusu muydu?

Cevap: Doğadaki sular, yerüstü suları, yeraltı suları ve atmosferde buhar olarak bulunan su olarak gruplanabilir. Aslında bunlar doğadaki su döngüsünün evreleridir. Güneş enerjisiyle deniz, göl, ırmak ve nemli topraklardan buharlaşarak atmosfere yükselen su, burada yoğunlaşarak yağmur, kar vb. şeklinde yeryüzüne düşer. Bu suyun bir kısmı bitkiler tarafından kullanılır ve bitki solunumu sonucu yeniden buharlaşarak atmosfere yükselir. Bir kısmı ise toprağın derinliklerine kadar gider. Suyun buharlaşıp bulutlar oluşturmasına ve yağışlarla tekrar yeryüzüne geri dönüşüne su döngüsü denmektedir. Bu döngü süresince suyun içeriği de değişir. Buharlaşarak içindeki maddelerden arınan su, yeryüzüne düşerken havadaki gaz, mineral gibi maddeleri de içine alarak niteliğini değiştirmektedir. Yağışla toprağa gelen su, toprak katmanlarından süzülerek en sonunda geçirgen olmayan tabakalarda yeraltı sularını oluşturur; toprak yüzeyindeki sular ise yerüstü sularına karışır. Irmak, göl ve denizlerde bulunan ve yerüstü suyu diye adlandırılan sular genellikle kirlidir. Kuyu, kaynak ve artezyen suları yeraltı suları olarak adlandırılır. Bu sular genelde temizdir, ancak bulunduğu yerin özelliğine göre mineral içeriği fazla olabilir ya da insanların çeşitli atıkları (çöp, dışkı vb.) ile kirletilebilir.

İçme suyunda hastalık yapıcı mikroplar ve vücuda zararlı maddeler (kimyasallar, mineral fazlalığı vb.) bulunmamalıdır. Birikmiş yerüstü suları mikrop kaynağıdır. İnsan ve hayvanların atıklarının yerüstü sularına bulaşmasıyla bu sularda hastalık yapıcı bakteri, virüs ve parazit (asalak) ürer. Suya karışan mikroplar az gelişmiş toplumlarda önemli bir ölüm nedenidir. Ölüm nedenleri arasında tifo, kolera, dizanteri vb. bağırsak enfeksiyonu yapan hastalıklar sayılabilir. Yerüstü sularını arıtmadan kullanmak sakıncalıdır. Suların arıtılması çeşitli yöntemlerle olur: Suya bulanıklık veren sudaki asılı maddelerin çökmesi için su, havuzlarda bekletilir. Suya bu çökmeyi kolaylaştırıcı maddeler de eklenebilir. Sonra suyun filtreden geçirilmesiyle süzme işlemi yapılır. Filtrelerin alt katında çakıl taşları üst katında ise kum bulunur. Sonrasında suyun oksijene doyması için havayla teması sağlanarak havalandırma işlemi yapılır. Bu işlemle suyun kötü kokusu ve tadı düzeltilir. Tüm bu işlemler bakterileri tam olarak yok etmez. Bunun üzerine bir de dezenfeksiyon işlemi uygulanır. Bu işlemle suda bulunan hastalıklara sebebiyet veren bakteriler ve parazitler ortadan kaldırılır. Dezenfektan maddeler arasında en uygun olan maddelerden biri, klordur. Bu olanakların olmadığı durumda suyu kaynatarak da dezenfeksiyon sağlanabilir. Sularda kirlik göstergesi olarak koli basili (E. coli) miktarı kontrol edilir.

E.coli bakterisi

E. coli insan ve hayvanların bağırsaklarında yaşayan bir mikroptur. Bunun suda görülmesi dışkının suya bulaştığını gösterir. Bu durum bir risktir, çünkü hastalıklı bir kişinin dışkısının da bu suya karışabileceği ve salgınlara yol açabileceği anlamına gelmektedir. Bu yüzden sağlık kuruluşları düzenli olarak halkın kullandığı suları kontrol etmektedir.

Eğer doğal ortamda bulunan bir yerüstü suyu dezenfeksiyon işlemi yapılmadan ya da kaynatılmadan içilirse, mikroplar sindirim sistemine yerleşirler ve orada üreyip sindirim sistemi enfeksiyonlarına sebep olurlar. Bu enfeksiyonlara tıpta gastroenterit denmektedir. Gastroenterit olan kişilerde, ishal, bulantı, kusma, karın ağrısı, ateş, sıvı kaybından dolayı idrar miktarında azalma ve hâlsizlik gibi belirtiler olur. Bu durumda vücudun kaybettiği sıvı yerine konmalıdır. Eğer mikrop vücut tarafından yok edilmezse veya ilaçla tedavi edilemezse durum daha da ağırlaşır; ishal ve kusma ile artan su ve elektrolit (sodyum, potasyum, kalsiyum vb.) kaybı ölüme yol açabilir, çünkü hücrelerin yaşaması ve organların normal işlevlerini sürdürebilmeleri için su ve elektrolitlerin yeterli miktarda bulunması zorunludur. Osmanlı askerleri muhtemelen suyu kaynatmadan içtikleri için hastalanmış olmalılar. Kaybedilen suyun yerine temiz su konulamaması ve vücuttaki mikropları yok edecek bir tedavi yönteminin olmaması yüzünden maalesef askerler hayatlarını kaybetmişlerdir.

Havuzdan su dolduran bir Yemenli kadın

OSMANLI'DA BİR KARANTİNA ADASI

Sultan Abdülaziz Han dönemi, aslında Osmanlı Devleti'nin yeni bir silkinme ve kendine gelme dönemi olabilirdi. Babası II. Mahmud'un başlattığı ama devamını getiremeden vefat ettiği yenileşme hareketleri, Sultan Abdülmecid tarafından bir yere kadar getirilmiş ama meyvelerini Abdülaziz Han döneminde vermişti.

Ordu ve donanmadaki yenileştirme faaliyetleri; tıp, sanayi, mimari vb. birçok alanda gerçekleştirilmeye çalışılan atılımlar devletin çehresini değiştirmeye başlamıştı. Ancak tüm bunlar tek adamla yapılacak işler değildi.

Sultan Abdülaziz Han, Avrupa seyahatinde (1867)

Kaht-ı Rical (Adam Yokluğu), kaliteli insan eksikliği padişahın belini büküyordu. Avrupa'ya ilk seyahati gerçekleştiren, Doğu ve Batı sentezini hedefleyen bu ileri görüşlü insan, çevresinde ayağına çelme takanlar, nihayetinde tahttan indirip canına kastedenler olmasaydı sanıyorum devlete ikinci bir bahar yaşatabilecekti.

Eski Mısır'da vebadan evladını kaybeden firavun ve eşi

Bu dönemde birçok alanda olduğu gibi karantina sistemlerinde de dünya standartlarının üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Dünya tarihinde ilk kez bir ada tam teşekküllü karantina sistemleri ile donatılıyor ve bir karantina adası haline getiriliyordu.

İzmir, Urla ve adayı gösteren harita

Bu tarz bir karantina adası Amerika Kıtası'na yoğun göçün başladığı 1892 döneminde hayata geçirilmiş ancak 1940'larda Urla (Klazomen) Karantina Adası'nın seviyesine ulaşabilmişti. Osmanlı'nın işlek limanları olan farklı coğrafyalarında da karantina hizmeti veren birimleri bulunmaktaydı. İstanbul Kavaklar,

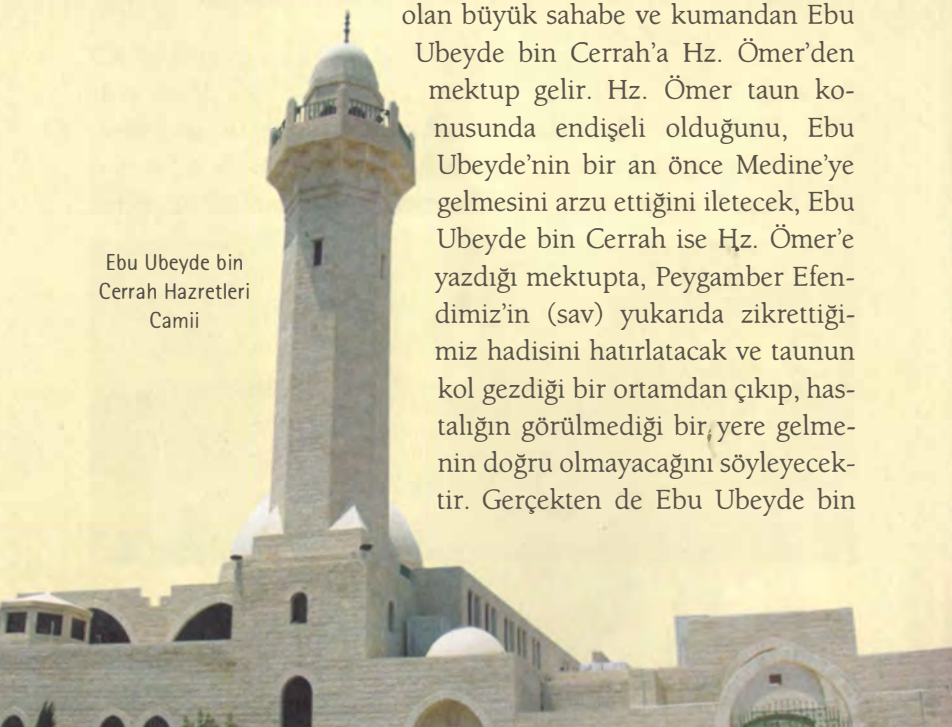

İzmir Limanı (1883)

İskenderun, Beyrut, Şam vb. önemli merkezler bu anlamda ismi zikredilebilecek örneklerdir.

Avrupa'da karantina tarihi denildiğinde bilinen en eski örnek Hırvatistan'ın Dubrovnik bölgesinde bulunan kayalık bir bölgedir. Hasta olduğu tespit edilen bir kişi ya da kişiler buraya götürülüp bırakılırdı. Toplumdan uzaklaştırılan bu kişi burada ya iyileşip geri döner ya da ıssız bu kayalıklarda ölürdü. Bu son derece ilkel yöntemin aksine İslam dünyasında son derece ileri karantina sistemleri uygulanmaktaydı. Dünya tarihinin bilinen ilk karantina tavsiyesi Hz. Muhammed'e (sav) aittir. O günlerde dünya insanlığını kasıp kavuran Taun (veba) hastalığına karşı 1500 sene evvel sarf ettiği şu sözler şaşırtıcıdır: "Bir yerde taun çıktığını işitirseniz oraya gitmeyiniz, bir yerde taun çıkar ve siz de orada bulunursanız oradan dışarı çıkmayınız."

Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Romalılara karşı gerçekleştirilen Ecnadin, Fehl ve Yermük harpleri esnasında Suriye topraklarında büyük bir taun hastalığı baş göstermiştir. Onbinlerce insanın canını verdiği bu salgından İslam orduları da nasibini alır. O günlerde Roma ordularına karşı İslam ordularını yönetmekte olan büyük sahabe ve kumandan Ebu Ubeyde bin Cerrah'a Hz. Ömer'den mektup gelir. Hz. Ömer taun konusunda endişeli olduğunu, Ebu Ubeyde'nin bir an önce Medine'ye gelmesini arzu ettiğini iletecek, Ebu Ubeyde bin Cerrah ise Hz. Ömer'e yazdığı mektupta, Peygamber Efendimiz'in (sav) yukarıda zikrettiğimiz hadisini hatırlatacak ve taunun kol gezdiği bir ortamdan çıkıp, hastalığın görülmediği bir yere gelmenin doğru olmayacağını söyleyecektir. Gerçekten de Ebu Ubeyde bin

Ebu Ubeyde bin Cerrah Hazretleri Camii

Cerrah Hazretleri bir süre sonra bu hastalıktan vefat edecektir. Aynı dönemde Şurahbil bin Hasene ile Muaz bin Cebel hazretleri gibi nice kıymetli sahabe de taundan vefat etmişlerdir.

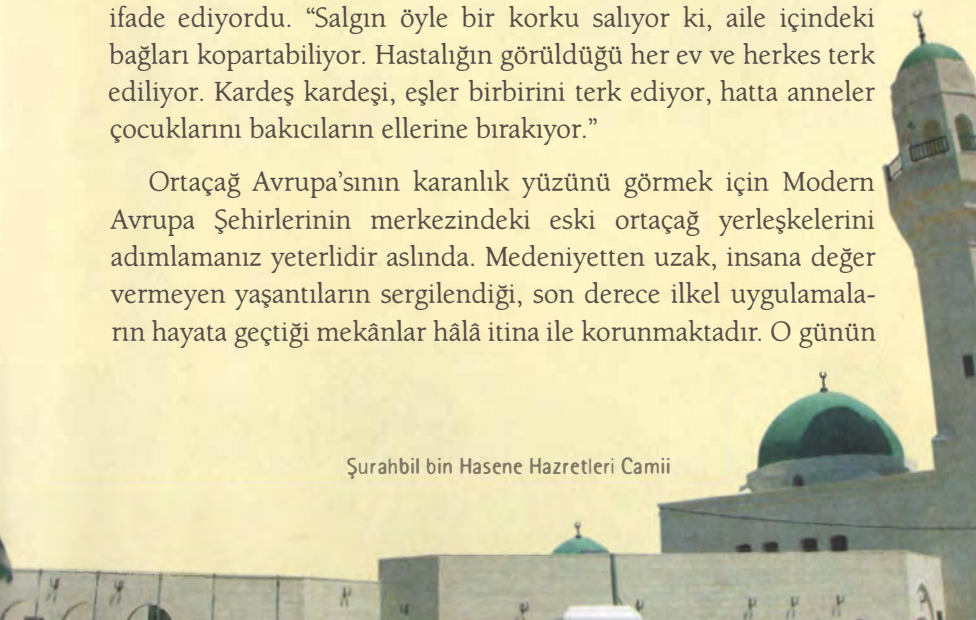

Ebu Ubeyde bin
Cerrah Hazretleri'nin kabirleri

Yüzyıllar boyunca Avrupa'nın yakasını bırakmayan salgın hastalıkların sebebi, onların hijyenden yoksun, temizlik kurallarını bilmeyen, yıkanma, banyo, tuvalet vb. adaplardan bî-haber yaşamaları idi. Bir hastalık geldiğinde ise halk arasında panik başlar, erkek hanımından, anne çocuklarından kaçar hale gelirdi. Müslümanlarda ise böyle bir durum vakar ile karşılanır, kadere teslimiyet çizgisinde hastalar tedavi edilmeye çalışılırdı. Avrupalıların bir salgın dönemindeki paniklemelerine ait tavırları, Osmanlı coğrafyasına gelen ve aslında İslam dünyasına pek de iyi gözle bakmayan yabancılar tarafından da ifade edilmiştir.

1835 yılında İzmir'e gelen Kontes Pauline Nostitz, buradaki salgın karşısında gayrimüslimlerin durumlarını şu cümleler ile ifade ediyordu. "Salgın öyle bir korku salıyor ki, aile içindeki bağları kopartabiliyor. Hastalığın görüldüğü her ev ve herkes terk ediliyor. Kardeş kardeşi, eşler birbirini terk ediyor, hatta anneler çocuklarını bakıcıların ellerine bırakıyor."

Ortaçağ Avrupa'sının karanlık yüzünü görmek için Modern Avrupa Şehirlerinin merkezindeki eski ortaçağ yerleşkelerini adımlamanız yeterlidir aslında. Medeniyetten uzak, insana değer vermeyen yaşantıların sergilendiği, son derece ilkel uygulamaların hayata geçtiği mekânlar hâlâ itina ile korunmaktadır. O günün

Şurahbil bin Hasene Hazretleri Camii

Londra'da 1625 yılı veba salgınını anlatan çizim

bağnaz Hristiyanlarının bir takım garip adetleri de vardır. Son derece çekindikleri ölüm ve salgın hastalıkları bir nevi kutsamaya da çalışmışlar, şehirlerinde ölümü simgeleyen bu sembol, heykel ve mekânlara yer vermişlerdir. Mesela Fransa'nın Rouen Şehrindeki Aitre görülmeye değer bir ibret levhasıdır. Meydana gelen salgın hastalıklardan ölenlerin kemiklerini dev bir bina mezarlığı yapıp içinde saklamaya karar vermişler ve bu büyük avlulu binalar topluluğunu inşa etmişlerdir. Avluyu çeviren kârgir binaların ahşap aksamları ölümü hatırlatan kurukafalar ve kemik parçaları ile süslüdür.

Salgında ölenleri toplu halde defnetme tarihte yaygın olarak uygulanmıştır. Hatta ölü sayısının hat safhalara çıktığı dönemlerde bununla başa çıkamayanlar şehre ait bazı yapıları toplu defin mekânları olarak da kullanmışlardır. Mesela İznik Roma Tiyatrosu bu amaçla kullanılan ender antik yapılardan biridir. Binlerce hastalıklı ceset, tiyatronun ortasına yığılmış, üzerlerine toprak atılarak tekrar ikinci

Muaz bin Cebel Hazretleri Camii ve içindeki kabirleri

Aitre'nin taş ve ahşap kabartmaları

bir sıra ceset ve yine toprak şeklinde katman katman definler gerçekleştirilmiştir. Geçtiğimiz yıllarda İznik Roma Tiyatrosunu ayağa kaldırma çalışmalarında oturma bölümlerini kapatan toprağın kaldırılma çalışmaları başlatıldı. Toprak pasta dilimleri halinde kesit kesit alındı. Her bir kesit alındığında arka planında katman katman ceset kemik kalıntıları ile ara toprak son derece net görülebiliyordu.

Yapının kurukafa ve kemiklerle donatılmış ahşap kiriş ve kemerleri

Fransa Rouan'da Aitre
(mezar ev kompleksinin avlusu)

İznik Roma Tiyatrosu ve ortasındaki toprak ile karışık ceset kalıntıları

İznik Roma Tiyatrosu'ndan toprak kesiti

Edirne Balkan Savaşı Şehitliği

II. Mahmud *döneminde bir* karantina nezareti kurulmuş, aynı dönemde Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'da karantina adına çağını aşan bazı uygulamalara imza atmıştı. 1912 yılında meydana gelen Balkan Savaşı, sonuçları bir hayli acı manzaralara sebep olmuştu. Şükrü Paşa'nın Bulgar kuşatmasına karşı Edirne'yi savunduğu beş buçuk ay boyunca ağır kuşatma altındaki şehirde salgın hastalıklar baş göstermişti. Bu hastalıklarla mücadele esnasında bulaşıcı illete yakalanarak vefat eden üç doktorumuz adına meslektaşları tarafından yaptırılan çeşme bugün Edirne Eski Cami önündeki parkta hâlâ dimdik ayaktadır. Çeşmenin bir tarafında, kuşatma sırasında hangi hastalıktan kaç kişinin vefat ettiğine dair bir istatistik yer alırken diğer yüzünde ise madalyonlar içinde, şehit düşen üç doktorumuzun isimleri görülmektedir.

Konumuza dönecek olursak, 19. yüzyılın ikinci yarısında dünyanın birçok yerinde baş gösteren salgın hastalıklara karşı Osmanlı'nın da tedbir alması gerekiyordu. İzmir Limanı, Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan önemli bir kapısı idi. Bu amaçla burada Ege'ye bakan bir ada tam bir Karantina Adası haline getirilecektir.

Soru: İzmir'in Urla ilçesine bakan, kıyıya son derece yakın bu adada nasıl bir karantina sistemi kurulmuştu? Ada üzerine hangi binalar inşa edilmişti? Hasta kabulü, muayene, eşya ve vücut dezenfeksiyonu nasıl yapılıyordu?

Cevap: Karantina, bulaşıcı hastalıklardan korunmak için insan veya hayvanların belli bir yerde gözetim altında tutulması anlamındadır. Sözlükte "yolcuların gözetim altında tutulma süresi" demek olan quarantena'dan gelir. Osmanlı Devleti karantina usulünü uygulamaya başladığında bu kavram için "usûl-i tahaffuz" tabiri kullanılmıştır.

1800'lü yılların başında bütün dünyayı kasıp kavuran kolera, veba, tifo, tifüs, çiçek, sarıhumma, lekeli humma gibi salgın hastalıkların yayılmasını önlemek için Osmanlı İmparatorluğu tarafından bazı bölgelerde tahaffuzhaneler kurulmuştur. Tahaffuzhane, sefer sırasında, yolcu ve çalışanların arasında bulaşıcı hastalık görülen gemilerin karantina sürelerini geçirmeleri, gerekli sağlık önlemlerinin alınması ve hastaların iyileştirilmeleri için büyük

Balkan Savaşı mezaliminden bir ibret numunesi

Edirne merkezdeki Hekimler Çeşmesi

Antik dönemden bir salgın hastalık manzarası

Şükrü Paşa'nın Edirne tabyalarındaki anıt mezarı

İznik Roma Tiyatrosu ve ortasındaki toprak ile karışık ceset kalıntıları

İznik Roma Tiyatrosu'ndan toprak kesiti

Edirne Balkan Savaşı Şehitliği

II. Mahmud *döneminde bir* karantina nezareti kurulmuş, aynı dönemde Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'da karantina adına çağını aşan bazı uygulamalara imza atmıştı. 1912 yılında meydana gelen Balkan Savaşı, sonuçları bir hayli acı manzaralara sebep olmuştu. Şükrü Paşa'nın Bulgar kuşatmasına karşı Edirne'yi savunduğu beş buçuk ay boyunca ağır kuşatma altındaki şehirde salgın hastalıklar baş göstermişti. Bu hastalıklarla mücadele esnasında bulaşıcı illete yakalanarak vefat eden üç doktorumuz adına meslektaşları tarafından yaptırılan çeşme bugün Edirne Eski Cami önündeki parkta hâlâ dimdik ayaktadır. Çeşmenin bir tarafında, kuşatma sırasında hangi hastalıktan kaç kişinin vefat ettiğine dair bir istatistik yer alırken diğer yüzünde ise madalyonlar içinde, şehit düşen üç doktorumuzun isimleri görülmektedir.

Konumuza dönecek olursak, 19. yüzyılın ikinci yarısında dünyanın birçok yerinde baş gösteren salgın hastalıklara karşı Osmanlı'nın da tedbir alması gerekiyordu. İzmir Limanı, Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan önemli bir kapısı idi. Bu amaçla burada Ege'ye bakan bir ada tam bir Karantina Adası haline getirilecektir.

Soru: İzmir'in Urla ilçesine bakan, kıyıya son derece yakın bu adada nasıl bir karantina sistemi kurulmuştu? Ada üzerine hangi binalar inşa edilmişti? Hasta kabulü, muayene, eşya ve vücut dezenfeksiyonu nasıl yapılıyordu?

Cevap: Karantina, bulaşıcı hastalıklardan korunmak için insan veya hayvanların belli bir yerde gözetim altında tutulması anlamındadır. Sözlükte "yolcuların gözetim altında tutulma süresi" demek olan quarantena'dan gelir. Osmanlı Devleti karantina usulünü uygulamaya başladığında bu kavram için "usûl-i tahaffuz" tabiri kullanılmıştır.

1800'lü yılların başında bütün dünyayı kasıp kavuran kolera, veba, tifo, tifüs, çiçek, sarıhumma, lekeli humma gibi salgın hastalıkların yayılmasını önlemek için Osmanlı İmparatorluğu tarafından bazı bölgelerde tahaffuzhaneler kurulmuştur. Tahaffuzhane, sefer sırasında, yolcu ve çalışanların arasında bulaşıcı hastalık görülen gemilerin karantina sürelerini geçirmeleri, gerekli sağlık önlemlerinin alınması ve hastaların iyileştirilmeleri için büyük

Balkan Savaşı mezaliminden bir ibret numunesi

Edirne merkezdeki Hekimler Çeşmesi

Antik dönemden bir salgın hastalık manzarası

Şükrü Paşa'nın Edirne tabyalarındaki anıt mezarı

Hekimler Çeşmesi'nde büyük salgını anlatan kitâbe

limanlara yakın kıyılara kurulmuş sağlık kuruluşu olarak tanımlamaktadır. Bu tahaffuzhanelerin en önemlisi 1865'te Osmanlı Devleti tarafından Klazomen (Urla) Tahaffuzhanesi olarak Urla Karantina Adası'nda inşa edilmiştir. Klazomen (Urla) Tahaffuzhanesi ticaret gemileri, yolcu gemileri ve özellikle kuzey hac yolu için yani Anadolu, Rumeli, Bosna ve Rusya'dan Hicaz Bölgesi'ne gidip gelen hacılar için düşünülmüş, 1952 yılına kadar işlevini aynen sürdürmüştür.

1865 yılından 1950'li yıllara kadar işlevini sürdüren tahaffuzhane şöyle çalışıyordu: Ticaret, yolcu, hac vb. amaçlarla gelen gemiler ada açıklarında

Eşyaların dezenfekte edildiği sistem

Eşyaların tahaffuzhaneye alınmasında kullanılan raylı sistem

demir atar, yolcuların küçük teknelerle/filikalarla karaya taşınmasından sonra soyunma ve banyo bölümlerine alınması ile başlardı. Daha sonra sistem, kişilerin eşyalarının ve geminin dezenfekte edilmesi şeklinde devam ederdi.

Yolcular eşyaların içeri alındığı kapının haricindeki diğer kapılardan içeri alınarak kayıt ve ön muayeneden sonra duş yerlerine gönderilirdi. Önce kıyafetleri çıkarılıp numaralı filelere (bu numaralar kişilerin bilekliklerine de yazılıydı) konulurdu. 360 derece dönebilen dolaplarla soyunma odalarının arka tarafında olan görevliler kıyafetleri alıp dezenfeksiyon işleminin yapılacağı bölüme gönderirlerdi. Kıyafetler, gelen yolcuların şahsi eşyaları ve gemide kullanılan yıkanabilecek bazı malzemeler dezenfeksiyon kazanlarında arındırılırdı. Daha sonra görevliler tarafından yolculara sabun, peştamal, havlu ve takunya verilerek duşluklar bölümüne yönlendirilirler, burada kendilerine verilen sabunlar ve mikroplardan arındırılmış suyla yıkanırlardı. Duştan çıkanlara dezenfeksiyon kazanlarında mikroplardan arındırılmış kıyafetleri iade edilirdi. Gelen yolcular banyo işlemi bittikten sonra temiz bir şekilde doktor muayenesinden geçer, hasta olanlar karantinaya alınır, sağlıklı olan yolcular üç gün misafir edildikten sonra yolculuklarına devam

Urla tahaffuzhanesinin bugünkü görünümü

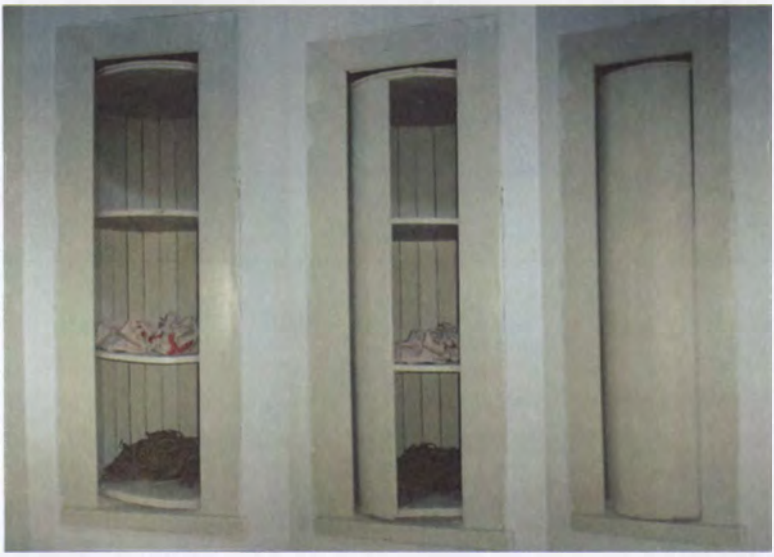

Duşlar

ederdi. Hastalık taşıyanlar adadan çıkamaz, hastalığı iyileşene ya da ölene kadar adada misafir edilirlerdi. Eğer bu durumda ölüm vaki olursa da Karantina Adası'nın arka tarafında yani doğusunda bulunan mezarlığa sönmüş kireç dökülerek defin işlemi yapılırdı. Bugün bu mezarlıkta her milletten yedi yüz - sekiz yüz kadar yolcunun yattığı söylenmektedir.

O dönemlerde meydana gelen hastalıkların bulaşma yolu olarak fare, bit, pire ve çeşitli haşereler gösteriliyordu. Gemilerle gelen yolcuların karadaki temizlik ve dezenfeksiyon işleminin yanında, gemideki bulaşmayı sağlayan bu haşerelerin de yok edilmesi gerekiyordu. Bu yüzden geminin dezenfeksiyonu için tüm ambar kapakları ve kamara kapakları kapatılarak içeride yakılan kükürt ve gazyağına benzer bir maddenin dumanı kullanılıyordu. Bu işlem üç gün boyunca tekrarlanıyordu.

Aşıların çıkması ve teknolojinin ilerlemesiyle tahaffuzhane sistemi 1950'lere kadar işlemiş ve daha sonrasında günün şartlarına uygun olarak olası bir salgın ve bulaşıcı hastalıklarda kullanılmak üzere Karantina Adası üzerinde 1955'te Karantina Hastanesi yapılmıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi olası durumlarda kullanılacak olan bu stratejik öneme haiz hastane binası boş kalmasın ve hizmet versin diye ilk önce "Deniz ve Güneş Tedavi

Döner dolap

Enstitüsü" olarak kullanılmış daha sonra 1960'ta "Kemik ve Mafsal Hastalıkları Hastanesi" ve 1986'dan itibaren de Devlet Hastanesi statüsü kazanan ve bugün de hizmet veren Urla Devlet Hastanesi olarak kullanılmaktadır.

Tahaffuzhane işlemini ve ecdadımızın yapmış olduğu bu üstün hizmeti gelecek nesillere aktarmak ve tüm dünyaya tanıtmak amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından Karantina Adası Sağlık Açık Alan Müzesi çalışmaları başlatılmış olup bu kapsamda hem tahaffuzhane sistemi hem de Türk dünyasında buluş yapmış ve Türklere has olup da dünya üzerinde kullanılan tıbbi alet edevat veya sistemlerin (su ile tedavi, müzikle tedavi vb.) ayrı ayrı bölümlerde balmumu heykellerle ve canlandırmalarla tanıtılması planlanmaktadır.

Kültür Bakanlığı'na Sağlık Bakanlığı tarafından yapılmış olan müze başvurusunun (02.08.2011) kabulü halinde bu yapıların tamamının aslına uygun bir şekilde restorasyonları yaptırılarak; biz tarihte bu işlemleri yaptık ve her zaman da yapabilecek güç ve kudretteyiz vurgusuyla gelecek nesiller aydınlatılıp, dünya uluslarına ecdadımızın ve ülkemizin sağlığa yüzyıllar öncesinden beri verdiği önem çok güzel bir kompozisyon şeklinde anlatılabilir ve gösterilebilir.

İNGİLİZLER MISIR'DAKİ ESİR ASKERLERİMİZİ KÖR ETMİŞLER MİYDİ?

I. Dünya Savaşı birçok devlet gibi Osmanlı Devleti'nin de felaketi olmuştu. Çok uluslu bu toplum, ortaya çıkan milliyetçilik akımlarına daha fazla dayanamamış, sömürgeci güçlerin de baskısı sonucunda kendisini birçok cephede savaşmak zorunda kalacağı büyük bir dünya savaşının içinde bulmuştur. Bu savaşta hasımları olan İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya Osmanlı'nın parçalanmasını istiyordu. Çünkü Osmanlı

Fransa Carcarsson'da medfun bulunan
Çanakkale şehitlerimiz

toprakları üzerinde bulunan kıymetli materyal hakkında emelleri vardı. Sömürge yarışında ipi göğüsleyen İngilizler, yıllar önce Osmanlı'nın Mısır topraklarını ele geçirmişler ve burayı bir üs gibi kullanıyorlardı. Hindistan Ticaret Yolu'nun bel kemiği burası idi. Yeni açılmış olan Süveyş Kanalı ve bu kanalı kontrol eden İngilizler için Mısır'ı elde tutmak hayati öneme sahipti. İngilizler Mısır topraklarını aynı zamanda I. Dünya Savaşı'nda istihdam ettikleri askerleri için de bir üs gibi kullanıyorlardı. Sömürge toprakları dünyanın dört bir yanına dağılmış olan İngilizler o günlerde Avustralya'dan Yeni Zelanda'ya, Hindistan'dan Uzak Doğu'ya kadar birçok yeri elleri altında tutmaya çalışıyorlardı. Savaşın başlaması ile birlikte bu uzak coğrafyalardan İngilizlere insan gücü ve yardım gelmeye başlamıştı. Hâlbuki asıl toprakları Avrupa'nın kuzeyinde olan İngilizlerin bu kaynakları oraya taşımaları hem meşakkatli olacak hem de uzun zaman alacaktı. Ayrıca savaşın cereyan ettiği topraklar Akdeniz havzasında idi. Bu nedenlerden dolayı İngilizler için Akdeniz'e ve Hint Okyanusu'na bağlanan, Kızıldeniz'e kıyıları bulunan, savaş alanlarına yakın bir Mısır toprağı çok önemli idi.

İngilizler dört bir yandan getirttikleri sömürge askerlerini önce Mısır'da topluyor, burada aylarca eğitim verdikten sonra cephelere sürüyordu. Mesela Osmanlı'ya karşı Çanakkale Cephesi'nde savaşan Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler gemilerle önce Mısır'a getirilmişler burada eğitilerek Gelibolu'ya nakledilmişlerdir. Hatta 25 Nisan 1915 tarihinde Arıburnu sahillerinden (Anzak Koyu) çıkartma yapan sömürge askerleri, karşı dağlardan birinin üzerinde bulunan dev bir kaya çıkıntısını Mısır'daki Sfenks'e benzetmişler ve taşa bu ismi vermişlerdir.

Sfenks ve İngiliz askeri

Arıburnu yarlarında, Sfenks'e benzetilen meşhur kaya

İngilizler, askerlerini Mısır'da topladıkları gibi savaşta aldıkları esirlerini de yine buraya taşımaktaydılar. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, anlaşma uyarınca Osmanlı ordularının terhisi gerekiyordu. İstanbul'dan alınan emir tüm Osmanlı topraklarındaki birliklere ulaştırılmış, Yemen, Filistin, Irak vb. uzak coğrafyalardaki Osmanlı askerleri bu emir üzerine silahlarını bırakarak en yakın İngiliz garnizonuna teslim olmuşlardır. Medine müdafaasını sürdüren Fahreddin Paşa gibi birkaç kumandan hariç bu emre hemen her ordugâhta uyulmuştur. İngilizler teslim olan Osmanlı askerlerini Mısır'a götürmüşler, kumandanlar ve kurmayları ise askerlerden ayırarak Malta'ya sürgün edip, orada gözetim altında tutmuşlardır. 1919 yılında çöken Medine müdafaası sonrasında esir düşen Fahreddin Paşa ve Yemen'e üç yüz bin altın götürürken esir düşen Eşref Paşa, Malta'ya sürülen kumandanlarımızdan birkaçıdır.

Fahreddin Paşa

Gelelim esir edilerek Mısır'a götürülen askerlerimizin akıbetine. Öncelikle bu konuda Cemalettin Taşkıran'ın I. Dünya Savaşı'ndaki Türk esirlerini anlatan eserinden bazı tarihsel bilgileri özetleyelim:

Birinci Dünya Savaşı'nda esir alınarak Mısır'a getirilen Türk askerleri, önce Kahire'nin güneyinde Maadi kampına

yerleştirilmiş, buradan da diğer kamplara dağıtılmıştır. İngilizlerin I. Dünya Savaşı'nda Mısır'daki kamplarda bulunan esir Türk askerlerini kasten kör ettiği şeklinde bir iddia mevcuttur. İddialarda kör edilen asker sayısı 15.000'e kadar çıkmaktadır. Bu iddialarla ilgili iki belge bulunmaktadır. Bunlardan biri, Meclis'in 28 Mayıs 1921 tarihindeki toplantısında milletvekillerinin verdikleri yazılı önergedir.

Bu önergede "Mısır'da 15.000 vatan evlâdının ilaçla temizleme bahanesiyle yeterli miktardan fazla krîzol* banyosuna sokularak gözlerini kör eden İngiliz tabipleriyle, garnizon kumandan ve zabitlerinin suçlu ilan edilmesini istiyoruz." ifadesi yer almaktadır. Edirne Milletvekili Şeref Bey, bu olayın nasıl gerçekleştiği hakkında açıklayıcı bir de konuşma yapmıştır: "Anadolu'nun, Rumeli'nin, bu vatanın namusunu müdafaa eden ve bu vatan için çarpışan çocukları, İngiliz eline esir düştükleri zaman doğrudan doğruya Mısır'a sevk edilmişlerdi. Bunlar özel hazırlanmış dezenfektan maddelerin bulunduğu suyun içine, boyunlarına kadar sokuluyorlardı. Türk çocuğu oraya girince, bir İngiliz eri başına dikiliyor ve süngüsünü uzatınca, zavallı yavrucak, başını içeri sokuyor ve iki gözü kör oluyordu. İngilizler böylece on beş bin Türk'ün gözünü çıkarmışlardır."

Diğer bir belge ise 28 Haziran 1921 tarihli bir TBMM Hükümeti kararıdır. Kararda TBMM başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın da imzası yer almaktadır. Bu belge, TBMM Hükümeti'nin, Mısır'daki esir kamplarında on beş bin esiri kasten malûl bırakan İngiliz tabipleriyle, garnizon kumandanları ve zabitleri hakkında

* Krizol: Bir tür dezenfektan madde.

Osmanlı askerleri

siyasi takibatın başlatılması için harekete geçmenin kararlaştırıldığına ilişkindir.

Gerçekten de, 1919 yılının Mayıs ayında Mısır'dan İzmir'e gönderilen esirlerden, dördüncü kafile olarak gelenler arasında üç yüze yakın esirin kör olduğu bildirilmiştir. Ve Genelkurmay Başkanlığı, kolordulara genel durum hakkında bir rapor göndermiştir. Genelgede "İngilizler, dört kafile hâlinde iki yüz subay, bin yedi yüz seksen neferimizi Mısır'dan İzmir'e getirmişlerdir. Dördüncü kafiledeki üç yüz on nefer âmâdır." yazmaktadır.

Yukarıda görüldüğü üzere meclisteki milletvekillerinin verdiği önerge ve bizzat hükümet kararlarından görülmektedir ki daha o dönemde İngilizlerin Mısır'da işlemeye çalıştıkları insanlık suçları

Sfenks ve İngilizler

ses getirmeye başlamış, hassas vicdanlarda meydana getirdiği çığlık yeni kurulmakta olan bir ülkenin meclisinde kendisine yer bulmuştur. O günlerde ölüm kalım savaşı veren halkımız vatanı kurtarmak ile meşguldür. Avrupalı sömürgecilerin insanlık ihlalleriyle uğraşılacak vakit değildir. Ancak İngilizlerin Mısır'da ortaya koydukları vahşet böyle bir durumdaki Anadolu'da bile gündemi meşgul edebilecek boyutlara ulaşmıştır.

Mısır'da işlenen zulümlere ait bir başka iddia ise, kamplarda doktorluk yapan Ermenilerle ilgilidir. Bu doktorların, göz rahatsızlığı nedeniyle kampın revirine gelen Türk esirlere kasten yanlış tedavi uyguladıkları ve gözlerini çıkararak kör olmalarına sebebiyet verdikleri iddia edilmektedir.

Normalde Ermeni Toplumu, Millet-i Sadıka olarak adlandırılan ve Türklerle 19. yüzyıla kadar barış içinde büyük bir uyumluluk göstererek yaşamış bir toplumdur. Ancak 1800'lerin başından itibaren İngiliz ve Rusların kışkırtmaları ile genç Ermenilerden oluşturulan ayrılıkçı ekipler ve Ermeni Kanaat önderlerinin bir bir ortadan kaldırılması bu iki toplumun zıt kutuplar hâline gelmesine sebep olmuştur. Ermenilerin ayaklanması ve Müslüman köylere saldırması, köyleri tek tek yakıp toplu imha girişimleri onların zorunlu göçe tabi tutulmalarına neden olmuş ve yara büyüyerek gangren hâlini almıştır. Yabancı güçlerin I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı topraklarını işgalleri esnasında, coğrafyayı ve Türkçeyi çok iyi bilen bir takım Ermeni ayrılıkçılar İtilaf Güçlerine öncülük etmişler ve Anadolu'da düşman askerlerinin yapmış olduğu kıyımlardan daha büyüklerini yapmışlardır. Türkçe bilmeleri ve İtilaf Güçlerinin güvenebilecekleri bir konumda olmaları dolayısı ile Ermeniler, Osmanlı esirlerinin muhafaza edildiği bölgelerde de vazife almışlardır. Bu yerlerden birisi de hiç şüphesiz Mısır'dır. Osmanlı'ya dost

Osmanlı Ermenisi

Ermeni muhripleri yabancı güçlerle işbirliği yapmazken işbirlikçi Ermeniler Osmanlı düşmanlıklarını hemen her yerde sergilemekten çekinmemişlerdir. Bu bilgiler insanlık dışı manzaraların Mısır'daki esir askerlerimiz üzerinde uygulanmış olma ihtimalini düşündürür.

Objektif olma adına isterseniz bir de Mısır'daki esir askerlerimizin tutulduğu Heliopolis Esir Kampı'nda incelemelerde bulunan Kızılhaç heyetinin raporundaki bilgilere göz atalım.

"Bu kampta esirler günde iki defa duşu kullanabiliyorlardı. Haftada bir, her esirin çamaşırları ve battaniyeleri yıkanıyordu. Tuvaletler yeterli sayıda ve temizdi. Her gün dezenfekte ediliyordu. Kampta biri İngiliz ikisi Ermeni olmak üzere üç doktor bulunuyordu. Esirler iyi besleniyorlardı. Dini görevlerini yerine getirmekte serbesttiler. İki Türk başçavuş Kızılhaç heyetine hiçbir şikâyetlerinin olmadığını ve kendilerine iyi davranıldığını bildirmişlerdir."

Kızılhaç'ın raporunda; esirlerin %20'sinin göz hastalığı olan "konjonktivit" e yakalanmış olduğu ve bu hastalığın onlar esir alınmadan önce çöldeki kalışları sırasında oluştuğu belirtilmiştir. Hastaların ilaçla tedavileri yapılmakta olduğu ve dört esirin ise daha tehlikeli, kör edici bir göz hastalığı olan trahoma yakalanmış olduğu belirtilmektedir. Bütün bu tarihi bilgilendirmelerden sonra artık sorumuza geçebiliriz.

Kızılhaç

Soru: İngilizlerin I. Dünya Savaşı'nda esir aldıkları Osmanlı askerlerinden Mısır'daki kamplarda bulunanların önemli bir kısmını kasten kör ettikleri iddiası doğru mudur?

İngilizlere esir düşen Osmanlı askerleri

Cevap: Şimdi bu tarihsel bilgilerden yola çıkarak tıbbi açıklamaları yapalım. Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda esirlerde konjonktivit salgını olduğu anlaşılmaktadır. Konjonktivit, gözdeki konjonktivanın* iltihaplanmasıdır. Bu hastalığa bakteriler, virüsler veya alerji neden olabilir. Bu hastalığın belirtileri, gözde kızarıklık, göz kapaklarında şişme, çapaklanma, gözde yanma ve kaşınma hissidir.

Bakterilerle yayılan konjonktivitte gözler kızarır, yanma ve batma hissi oluşur. İltihap neticesinde sabah uyanıldığında göz kapakları çapaklanmış ve birbirine yapışmış durumda olabilir. Günümüzde antibiyotikli damla ve merhemlerle kolaylıkla tedavi edilebilir.

Adenovirüs denilen virüslerden yayılan konjonktivitte de hastanın gözleri sulanır, göz kapakları şişer, gözde yanma ve batma hissi oluşur. Çok bulaşıcıdır, havlulardan bile geçer. Virüsü yok eden bir tedavi hâlen yoktur. Tedavi sadece destekleyici mahiyettedir. Genelde iki hafta içinde bu hastalık kendiliğinden iyileşir, ancak nadiren gözde iz bırakabilir, görme azalmasına yol açabilir.

Bir başka konjonktivit türü ise trahomdur. Trahom, Chlamydia Trachomatis adlı mikrobun yol açtığı bir hastalıktır. Bu hastalık milattan önceki yıllardan beri bilinmektedir. Kötü hijyenik şartlarda daha çok görülür, hastanın göz ve burun salgıları ile ya da bunların bulaştığı eşyalar, kıyafetler ve havlular aracılığı ile bulaşabilir. Trahomun bulaşmasında karasinekler de önemli rol oynar. Hastanın yüzüne konan sinekler bu mikrobu sağlam kişilere taşıyarak hastalık oluşturabilirler. Bu hastalık eski yıllarda körlüğün en önemli sebebi olmuştur. Günümüzde uygun antibiyotiklerle tedavisi yapılmaktadır.

Gözü kör edebilecek önemli bir başka etken de kimyasallarla yaralanmadır. Gözün kimyasal yaralanmaları, yaralanma şiddetine bağlı olarak körlüğe neden olabilir. Kimyasal yaralanmanın şiddeti, kimyasal maddenin türüne ve

* Konjonktiva: Gözün en dış tabakasıdır, göz kapaklarının iç yüzeyini sarar.

Osmanlı askerleri

gözde etkilenen alanın büyüklüğüne bağlıdır. Ağır bir yaralanma daha önce mil çekme işleminde de açıklandığı gibi körlüğe neden olabilecektir. Kimyasal yanığın oluştuğu bölgedeki yapı artık tahrip olmuştur, yara iyileşme dokusu (skar) bu bölgeyi kaplar, göz artık görme işlevini yapamaz.

Eski dönemlerde organ nakli söz konusu olmadığından kimyasal yaralanmalardaki ağır vakalarda körlük kaçınılmazdır. Bu kampta esirlerimiz dozu iyi ayarlanmadığı takdirde gözde kimyasal yaralanmaya yol açabilecek bir dezenfektan olan krizol banyosuna sokulmuşlardır. Fakat bu dozun ayarındaki sorunun kasıtlı mı yoksa bir hesap hatasından mı kaynaklandığını bilemiyoruz.

Osmanlı askerleri

Bir başka iddia olan göz çıkarma vakasına gelirsek; bazı ağır göz hastalıklarında hasta göz yerinde bırakıldığı takdirde hastalığın ikinci göze geçerek kişinin kör kalmasına neden olma olasılığı vardır. Ayrıca göz beyine yakın olduğu için hastalığın beyine yayılma ve menenjit yapma riski de olabilir. Bu nedenle hasta gözün alınması (Tıp dilinde evisserasyon veya enukleasyon işlemleri), göz tedavi edilemeyecek bir durumda ise günümüzde de kullanılan bir yöntemdir. Fakat bu yöntemin esirlerimizin hastalıkları için uygulanmasının ne derece doğru olduğunu elimizdeki bilgilerin yetersizliği nedeniyle tam olarak bilemiyoruz.

Görüldüğü gibi esirlerimizde körlüğe yol açabilecek etken mikrobik göz hastalığı olan trahom ya da krizolle oluşmuş kimyasal yaralanmadır. Kasıtlı olarak kimyasalla gözü yaralamak ve körlüğe neden olmak, ayrıca gereksizce göz çıkarma işlemi yapmak insanlık dışı bir uygulamadır. Temennimiz bu iki uygulamada da kasıt olmamasından yanadır. Bununla birlikte kasıt olmasa

bile hekimlerin dezenfeksiyon dozunu yanlış hesaplayıp gözde kimyasal yaralanmaya yol açmış olmaları bile, elbette ki bir suç teşkil edecektir.

Son olarak bu manzarayı daha net görmek için İtilaf güçlerinin başka topraklara taşıdıkları esirlerimize yapılan muamelelere de bakmak yerinde olacaktır. İngilizler esir askerlerimizi sadece Mısır'a değil, Osmanlı'dan kopararak ikinci bir üs olarak kullandıkları Kıbrıs'a da götürmüşlerdir. Bugün Gelibolu'da dört bir yanda vatanı için mücadele ederken şehit düşmüş askerlerimiz olduğu gibi, Kıbrıs'ta da Çanakkale şehitlerimiz bulunmaktadır. İngilizler tarafından Çanakkale'de esir alınan bu askerlerimiz Kıbrıs'a götürülmüş

Fransız tutsağı olarak burada vefat eden Çanakkale şehitlerimizin isimleri

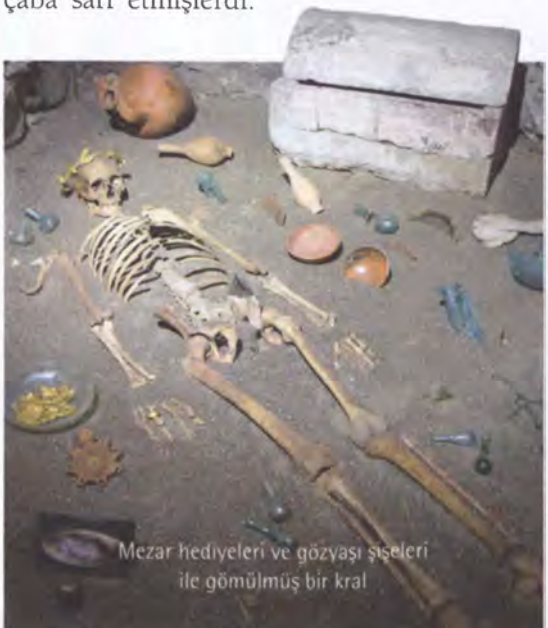
ve her nasılsa burada toplu hâlde vefat ederek Kıbrıs topraklarına defnedilmişlerdir. Bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan Çanakkale Şehitlerimize ait bu kabristan ziyarete açıktır. I. Dünya Savaşı'na ait esir askerlerimize ait bir defin yeri de Fransa'dadır. Evet, yanlış duymadınız Fransa. Hâlbuki o yıllarda ne Fransa topraklarında bir savaş olmuştur ne de Osmanlı askeri o topraklara bir hücum gerçekleştirmiştir.

Fransızlar Çanakkale Savaşı'nda esir aldıkları askerlerimizi Fransa'nın orta bölgelerinden biri olan Limoj yakınlarındaki Carcasson'a götürerek burada gözetim altında tutmuşlardır. Kıyı şeridine bir hayli uzak ve ulaşılması son derece zor olan bu coğrafyaya askerlerimizin götürülmesi, sanki bir daha ülkelerine iadenin olmayacağı izlenimini uyandırmaktadır. Nitekim Fransızların anlatımları ile buraya getirilen askerlerimiz topluca İspanyol Nezlesi'ne yakalanmışlar (!) ve yine toplu hâlde vefat etmişlerdir (!)

2009 yılında Fransa Limoj'da gerçekleştirdiğim bir Çanakkale konferansı sırasında bölgede yaşayan Türklerin, buraya 70 km. uzaklıktaki bir kasaba mezarlığında ay yıldızlı mezar taşları var demeleri üzerine keşfettiğimiz ve Türkiye basınına fotoğraflarını dağıttığımız bu kabristan, Fransa Konsolosluğumuz tarafından koruma altına alınmıştır. O yıldan itibaren de her sene 18 Mart tarihinde burada bir anma merasimi düzenlenmektedir.

ESKİ MISIR MUMYALAMA SANATI İLE OSMANLI MUMYALAMA SANATI ARASINDAKİ FARKLAR

Eski medeniyetlerde özellikle de Mısır toplumunda sıklıkla görülen defin geleneklerinden biri de cenazeyi mumyalama âdeti idi. Asıl hayata, yani öldükten sonra ikinci bir diriliş ile başlanacak hayata inanan toplumlar, cenazelerinin deforme olmaması için özel bir çaba sarf etmişlerdi.

Mezar hediyeleri ve gözyaşı şişeleri ile gömülmüş bir kral

Mezar hizmetçileri Uşeptiler

Diriliş sonrasındaki hayatlarına cesetlerini sapasağlam taşıma kaygıları yanında başka zenginliklerini de götürebilme arzularını, günümüze ulaşan mezarlarında bulunan objelerden rahatlıkla anlayabiliyoruz.

Altın ve mücevherle süslü ev eşyaları, tahtlar, silahlar, diriliş sonrası yemek için konulan konserve yemek ve turşular hatta mezardaki kişiye hizmet etmesi için her gün bir tanesinin dirildiğine inanılan ve sayıları 400'ü bulan mezar hizmetçisi Uşeptiler.

Eski ve Orta Krallık Dönemi'nde cenazelerin daha iyi korunması, dünyevi zenginliklerini geleceğe daha iyi aktarma amacı ile büyük mezar anıtlar yani piramitler keşfedildi. Daha önceleri Maztaba denilen tek kattan oluşan bir yükseltinin altına gömülen Firavunlar, Hükümdar Koser döneminde Mimar İmotep'in çok katlı Sakkara Piramidi'ni inşa etmesi ile bugünkü anlamda ilk piramide kavuşmuş oldular. Bunu diğer Firavunların piramitleri takip etti. Meydum, Dehşur, Ebu Şir ve Gize piramitleri. Tabii piramit mimarisinde zirveye de bu sonuncular oturdu. Bugün Kahire şehir merkezine çok uzak olmayan bu ehramlar, dünya harikalarından sayılmaktadır. Keops, Kefren ve Mikerinos adlı bu üç piramit, hem büyüklükleri, hem yapım teknikleri ile bugün bile araştırmacıları büyülemektedirler.

Meydum Piramidi'nin kabir ve hazine odası

Piramitler, kesme taşların üst üste konulması ile inşa ediliyordu. Sadece Keops Piramidi'nde 2-15 ton arası, iki milyon taş kullanıldığını biliyoruz. Yani piramitlerde sağlamlık hat safhada idi. İçerisinde gizli bir bölmede, firavunun mumyası ve zenginliklerinin bulunduğu bir, iki ya da üç kısımdan oluşan mezar odaları bulunmaktaydı. Buraya girmek son derece karmaşıktı. Öncelikle piramidin mühürlü kapısını bulmak gerekiyordu ki, bu kapı da özenle saklanmıştı. Kapı bulunduğunda önce tek kişinin sığabileceği son derece dar ve eğimli bir koridor ile aşağıya, ardından da tırmanması güç bir yokuşla yukarıya çıkılmakta idi.

Nihayet piramidin kalbinde odalara ulaşılıyordu. Bütün bunlar bize göstermektedir ki, Mısırlılar hem cenaze ve servetlerini korumak istiyor, hem de diriliş gününe kadar kimse bunlara ulaşamasın diye çabalıyorlardı.

Kefren

Meydum Piramidi'nde yeraltı yürüyüş yolları

Piramitleri büyük ve sağlam yapmak başta akla uygun gelse de sonrasında bu gelenekten vazgeçeceklerdir. Çünkü her bir piramit, sonraki nesillere ya da bu toprakları işgal edenlere, büyüklüğü ve azameti oranında, "Benim içim zenginliklerle dolu, gel beni soy" der gibi duruyordu. Ve gerçekten de, başta, Eski ve Orta Krallık sonrasında gelen Mısır halkı, ardında da Mısır'ı işgal eden dış güçler bu ehramları yağmalamak için özel bir gayret sarf edeceklerdir.

Yeni Krallık Dönemi'nin Mısır firavunları, kendilerinden önceki firavunların gömü yerlerinin başına gelen saldırı ve hırsızlık durumlarını görünce kendilerine farklı bir defin geleneği icat ettiler. Bu defin yerleri piramitlerdeki gibi göğe doğru yükselmeyecek, yerin derinliklerine doğru uzanacaktı. Karnak civarında oluşturdukları krallar ve kraliçeler vadisinde kendileri için yaptırdıkları yeraltı mezarlarına defnedilmeye başladılar. Bu mezarlar birçok oda ve koridordan oluşmakta ve duvarları Mısır mitolojisine ait fresklerle süslüydü. Tabii içleri firavunun cesedi yanında nice zenginlikle de doldurulmuştu.

Cenazeyi ve zenginlik unsurlarını bu şekilde saklama da kâr etmeyecek, sonraki yüzyıllarda başta Romalılar olmak üzere Mısır'ı işgal eden birçok toplum bu mezarları itina ile arayıp bulacak ve içlerini boşaltacaktır. Devlet eliyle resmî olarak bulunan tek Mısır firavunu Tutankamon'dur. 1926 yılında Harword Carter tarafından bulunan Eski Mısır'ın bu en önemsiz firavununun

Krallar vadisindeki yeraltı mezarları

mezar odalarından, üç oda dolusu altın kaplama eşya çıkacaktır. 18 yaşlarında ölen ve mezar yerinin olup olmadığı bile tartışma konusu olan bu firavunun mezarından çıkan olağanüstü zenginlik, yüzyıllar boyunca yağmalanan ve içleri boşaltılan diğer firavunların nasıl bir zenginlikle gömüldükleri konusunda bize iyi bir fikir verir.

Bütün bunlar göstermektedir ki Eski Mısır'daki mumyalama geleneğinde asıl amaç, inandıkları ikinci hayata sapasağlam ulaşma arzusudur.

Osmanlı padişahlarındaki mumyalama sanatı ve bu işlemin yapılma gerekçelerine gelecek olursak konuyu biraz eskilerden başlatmak yerinde olacaktır. Daha Orta Asya'daki Hun ve Göktürk gibi devletler zamanında mumyalama sanatı Türk toplumlarında görülmekteydi. O günlerde daha İslamiyet ile tanışmamış olan bu toplumlarda herkes değil ama özellikle yönetici, ölünce onurlandırılır, yeraltına inşa edilen ve bugün Kurgan olarak adlandırdığımız mezar odalarına eşyaları ile

Harward Carter, Tutankamon'un mezarına girerken

Orta Asya kurganlarından çıkan dövmeli mumyalar

birlikte defnedilirdi. Günümüze ulaşan cenazelerinden tahnit uygulandığı anlaşılan bu kişiler, elbiseleri, silahları, bir takım eşyaları ve hatta atları ile birlikte gömülürlerdi.

Altay Dağları civarındaki Pazırık Bölgesi'nde, MÖ. 3. yy'a tarihlenen yeraltı mezarları eski Türk toplumlarının defin gelenekleri hakkında son derece kıymetli bilgiler vermiştir. Bu yeraltı mezar odalarından dünyanın en eski halısı olarak adlandırılan ve bugün Ermitaş Müzesi'nde sergilenmekte olan ünlü Pazırık Halısı yanında vücutları dövmeli mumyalanmış cesetler de bulunmuştur.

Hatta aynı kurganlardan mumyalanmış at cesetleri de çıkmıştır. Eski Mısır'da hayvan mumyalama sanatı son derece yaygındır.

Midas Tümülüs'ünden çıkan mezar buluntuları

Timsahtan boğaya, böcekten kedi ve şahine kadar nice hayvan mumyalanmıştır. Ancak Mısırlıların hayvan mumyalamalarındaki amaç, bu canlılara verdikleri uluhiyetten (ilahlık) kaynaklanmaktadır. Onları tanrıları ya da tanrılarının yeryüzündeki yansımaları olarak görmektedirler. Türk toplumlarında ise at asildir ancak tanrısal değildir. Değer verilmekte ve asıl hayatta sahibiyle birlikte olması arzu edilmektedir.

Kedi mumyaları

Bu nedenle kurganlarda at mumyalarına da rastlanmaktadır. At ile defin geleneği Ege toplumlarında da görülmektedir. Özellikle Kıbrıs'ta yapılan arkeolojik kazılarda kral Tümülüslerinde, at kabir ve mumyalarına da rastlanmıştır. İslamiyet sonrası Türk toplumlarında hayvanla gömülme ortadan kalkmıştır. Atı ile gömülen tek şahıs Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa'dır. Gelibolu'nun fethinde düşmanı kovalarken atından düşmüş, bu düşüş sırasında atı da kendisi de vefat etmiştir. Tahtı küçük kardeşine havale ederek kendisini cihada veren bu adanmış ruhun anısına, onunla tek vücut olan ve bu yolda ölen atı da onurlandırılarak ikisine yan yana kabir yapılmıştır. Bugün Keşan-Gelibolu yolu üzerindeki Bolayır'da, aynı türbe çatısı altında atıyla birlikte yatmaktadırlar.

İslamiyet sonrasında Türk toplumlarında mumyalama geleneği, dinin verdiği ölçüler doğrultusunda şekillenmiştir.

Atı ile defnedilen
Süleyman Paşa'nın kabri

Amasya Müzesi'nden İlhanlı Mumyaları

İslamiyet'te, bir kişinin defin öncesinde mumyalanması diye bir durum söz konusu değildir. Ancak bazı zaruri durumlar böyle bir ihtiyacı zaman zaman doğurmuştur. Seferde, merkezden uzak savaş meydanlarında vefat eden liderlerin cenazelerinin defin yerine götürülme zamanına kadar korunabilme arzusu, vasiyetleri gereği kişinin arzu ettiği yere defnedilme zorunluluğu ya da sultanın ölümü nedeniyle tahta çıkacak olan şehzadenin tahta geçmesi için beklenmesi ve savaş sırasında sultanın ölüm haberinin duyulması durumunda askerlerde oluşacak moral çöküntüsü veya isyan çıkma ihtimali, onları birtakım tahnit uygulamalarına itmiştir.

Kemah'taki Mengücek Gazi Türbesi

Bugün Anadolu'muzda cenazesi tahnit edilmiş birçok hükümdar, kendilerine mahsus kümbetlerin kriptalarında ebedi uykularında istirahattedirler. Kemah'taki Mengücek Ahmet Gazi'den, Kayseri Pınarbaşı yolu üzerindeki Melikgazi köyündeki kümbetinde yatan Danişment Melikgazi'ye, Amasya İlhanlılarından, Kastamonu'da medfun bulunan Aşıklı Sultan'a, Harput'taki Arap Baba'ya, Konya'daki Anadolu Selçuklu sultanlarının birçoğunun cenazeleri çeşitli zaruretler neticesinde tahnit edilmiştir. Bu mumyaların bir kısmı son yüzyıldaki yanlış uygulamalar, tabiat şartlarına maruz bırakılmalar neticesinde tahrip olsa da, bir kısmı sağlam olarak günümüze ulaşmıştır.

Mengücek Gazi'nin kümbet kriptası ve tabutu içindeki cenazesi

Soru: Peki Osmanlı padişahlarında durum nedir? Eski Mısır defin geleneği ile Osmanlı'daki defin geleneği arasında ne gibi farklar vardır? Osmanlı'da hangi padişahlar mumyalanarak defnedilmiştir? Mumyalanmalarına sebep olan hadiseler nelerdir?

Cevap: Eski toplumlarda ölümsüzlük ve ikinci hayat inancı bulunmaktaydı. Eski insanlar özellikle eski Mısırlılar ölülerin tekrar dirildiklerinde ruhlarının eski cesetlerini kolayca bulabilmeleri düşüncesiyle cesetlerin bozulmamasına özen göstermişlerdir. Bunun için insanlar cesedin korunmasını sağlamak için bazı yöntemler bulmuşlardır. Mumyalama, cesetlerin çürümesinin önlenmesi ve uzun süre korunması için yapılan işleme verilen addır. Yüzyıllar boyu süren bu uygulama hem uygulama tekniği hem de bu işlemde kullanılan maddeler açısından her dönem değişiklikler göstermiştir. Ayrıca mumyalama tekniği ölünün statüsüne göre de değişmektedir.

Eskiden mumyalama genel olarak şu şekilde yapılmaktaydı: Ölü yıkandıktan sonra, bir çengel yardımıyla beyin burundan parça parça boşaltılır, hemen kokuşmaya neden olabilecek yumuşak dokudan tamamen temizlenen kafatası, içinde bazı maddeler bulunan bir eriyikle yıkanır, bir nevi dezenfekte edilirdi. Göz ve ağız boşluğu, yağlı keten tamponlarla doldurulup göz kapakları kapatılırdı. Bugün Kahire'deki Eski Mısır Eserleri Müzesi'nde gördüğümüz cam tabutlar içinde sergilenen firavun mumyalarında hepsinin göz kapakları kapatılmış uyuyor gibi bir izlenim uyandırılmaya çalışılmıştır. Aslında bu cenazelerin hiçbirinin kafatasında muhafaza edilen beyin, göz vb. yumuşak dokular mevcut değildir.

II. Ramses

Anubis mumyalanmış cesetin başında

Cenazenin başına ait operasyon sonrasında sıra vücut bölgesine gelmektedir. Sırada vücuda ait yumuşak dokular vardır. Bozulmaya müsait, korunması mümkün olmayan bu organlardan da bir an önce vücudu arındırmak gerekmektedir.

İlk olarak karın kesilir ve içi boşaltılarak hurma şarabı ve kokulu ilaçlarla yıkanır. Karnın içi reçine, mür,* Çin tarçını ve soğan gibi maddelerle karıştırılmış olan ağaç talaşı, kum ve bez yumaklar ile doldurulduktan sonra dikilir.

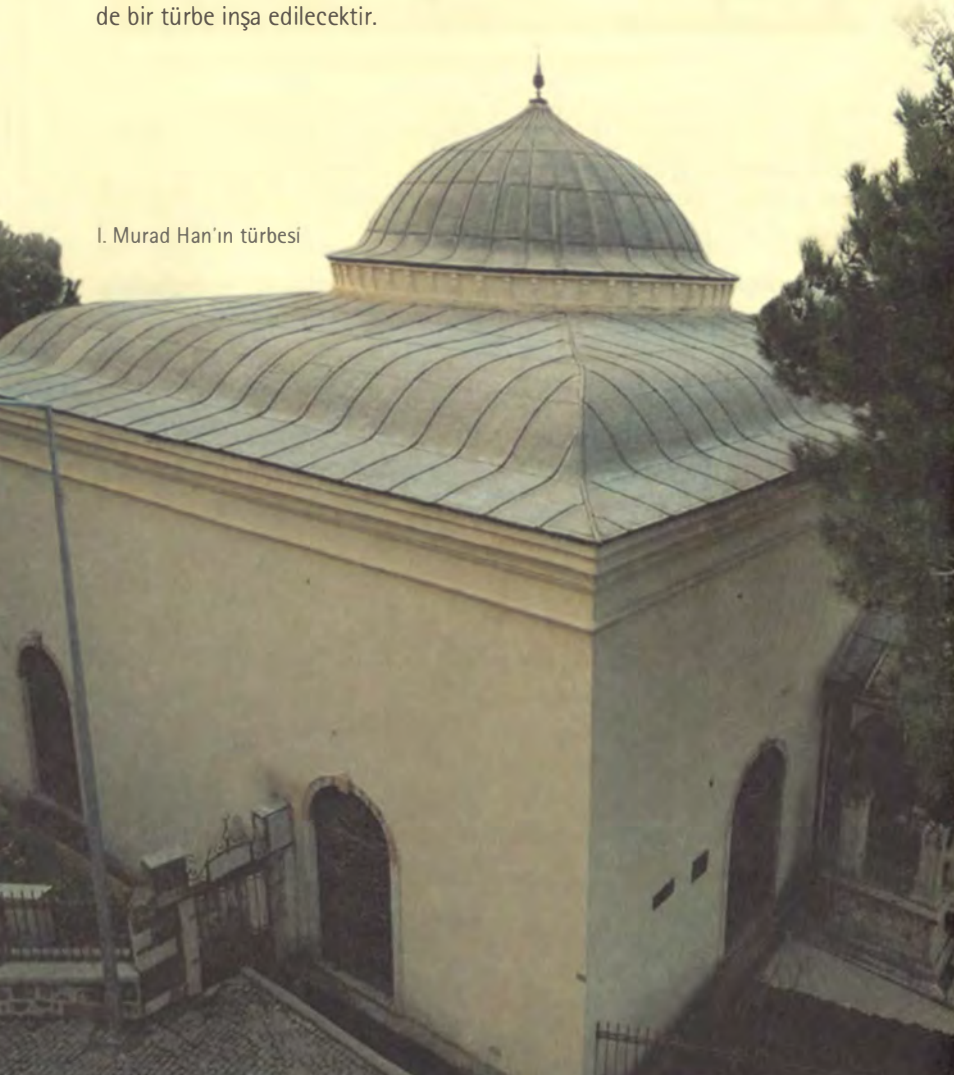
İç organlar adına kanope veya kanopik denen çömlek veya vazolara konarak ayrıca saklanmaya çalışılırdı. Bu organları vücutta bırakmak, hem bu organların korunmasını imkânsız kılacak hem de bozulan organlar sebebiyle vücutta kurutulup korunamayacaktır. Organları ayrı kaplara alarak özel solüsyonlar yardımı ile korumaya çalışmak son derece mantıklıdır. Eski Mısır'da mumyanın organları için de ayrı bir çaba sarf etmek, onların asıl hayata bu vücutla devam etme inançlarını gösteren en önemli delillerdendir.

Selçuklu ve Osmanlı defin geleneklerinde ise vücuda ait organları korumak gibi bir şey söz konusu değildir. Cenaze, mumyalama sırasında organlarından yoksun bırakılır, bu organlar hemen orada uygun bir yere defnedilerek asıl işlem için vücuda geçilir. Ancak Osmanlı defin geleneğinde, seferde vefat eden bir padişahın cenazesi tahnit edilirken, vücudundan çıkarılan organlar atılmamakta, belirli bir yere defnedilerek burası da koruma altına alınmaktadır.

* Mür: İlaç ve parfüm yapımında kullanılan kokulu yapışkan bir reçine türüdür.

I. Kosova Savaşı'nda şehit edilen Sultan I. Murad Han'ın cenazesi orada tahnit edilmiş, iç organları Kosova'da defnedilerek cenazesi Bursa'ya getirilmiştir. Kabri bugün kendi yaptırdığı Bursa Hüdavendigâr Camii bahçesindeki türbesinde olup, iç organları üzerine de ayrıca bir kabir yapılmıştır.

Kosova'daki bu türbe bugün hâlâ ayaktadır. Aynı şekilde 5. Osmanlı Padişahı Çelebi Mehmed, Edirne'de ani bir şekilde vefat etmiş, cenazesi Bursa'da inşa ettirdiği Yeşil Külliyesi'ne defnedilmek üzere Edirne'den Bursa'ya taşınmıştır. Rivayetlere göre sultan, Bursa Yeşil Külliyesi içindeki türbesinin inşaatının bitmesinden tam 40 gün sonra fenalaşarak vefat etmiş ve vefatından tam 80 gün sonra Bursa'daki türbesine getirilerek defnedilmiştir. Bu taşınma öncesinde cenaze tahnit edilecek, Edirne'de defnedilen iç organları üzerine de bir türbe inşa edilecektir.

I. Murad Han'ın türbesi

Yeşil Türbe'de Çelebi Mehmed'in sandukası

Bu türbe Rusların 1828 Edirne'yi işgalleri sırasında ne yazık ki tahrip edilmiş ve günümüze ulaşamamıştır. Bu konuda verilecek en çarpıcı örnek Kanuni Sultan Süleyman'ın tahnit hadisesidir. 1566 yılında, son seferi Zigetvar'da çadırında vefat eden padişahın cenazesi, Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın emri ile tahnite tâbi tutulmuştur. Kale henüz düşmediği için bu vefat, askerden saklanmış, Sultan Süleyman'ın iç organları çadırı içine defnedilmiştir. Oğlu Sultan II. Selim tarafından aynı yıl bu emanetlerin üzerine bir türbe inşa edilecek, 1664 yılında Sultan IV. Mehmed tarafından türbe tamir edilecektir. Ancak II. Viyana bozgunu sonrasında Zigetvar'ı işgal eden Avusturyalılar tarafından Sultan Süleyman'ın türbesi yıktırılarak yerine bir kilise inşa edilecektir (1689). Bu kilise bugün hâlâ ayakta olup, duvarındaki levhada bu inşa, tamir ve yıkım hadiseleri tek tek anlatılmaktadır.

Kanuni'nin Zigetvar'daki türbesi yıktırılarak yerine inşa edilen kilise

Kanuni'nin Zigetvar'daki türbesi yerine yaptırılan kilisenin tabelası

Cenazenin organlarının konduğu kanopeler

Eski Mısır mumyalama sanatına geri dönecek olursak; organlar çıkarılıp kanopelere konduktan ve vücut boşaltıldıktan sonra 40 veya 70 gün natron tozu (sodyum karbonat) denilen madde içinde tutulurdu. Bu madde vücudun suyunu alır ve kurumasını sağlardı. Bu işlem de tamamlanınca vücut reçineye batırılmış keten sargılarla sarılırdı. Ölünün yakınları kendi zenginliklerinin durumuna göre cesedi tahtadan süslü bir tabuta koydururlar ve iç organlarının da içinde olduğu vazolarla beraber kabre indirirlerdi. Bazen bu tabutlar birden çok olur, bir matruşka gibi altından, gümüşe, bronzdan ahşaba, kıymetine göre iç içe yerleştirilerek kabre konulurdu. Cenazenin sargılarla sarılmış vücudu üzerine de birtakım kıymetli taşlarla süslü tılsımlar yerleştirilir, boynuna kolyeler, başına taçlar konulur, ilk tabutuna yerleştirilmeden önce yüz kısmına da bir maske kapatılırdı. Tutankamon'un mumyasının üzerinde bulunan maske bugün Kahire Müzesi'nde sergilenmekte olup dünya arkeoloji tarihine ait bir şaheseridir.

Mısır mumyalama sanatında farklı dönemlerde reçine yerine katran, natron yerine tuz kullanıldığı da görülmüştür. Mumyaların bilimsel incelemesinde genelde şu maddelere rastlanmıştır: Sedir, çam, ardıç, köknar, selvi ağaçlarından alınan reçineler, katran, asfalt, balmumu, natron ve tuzlar. Bunlardan tuzlar, dokulardan suyun çekilip kurumaası için, bitki kaynaklı katran ve reçineler ise mikropların arındırılması için kullanılırdı.

İslamiyet'ten önceki Türklerde mumyalama geleneğine baktığımızda, Mısır'da olduğundan daha teferruatsız bir defin geleneği görmekteyiz. Yine Mısır'da olduğu gibi hükümdar ve önemli kişiler mumyalanır fakat mumyalama nedenleri şöyledir: Ölen kişinin ruhunun geri döneceği, bedenini sağlam bulamazsa insanları rahatsız edeceği ve lanet yağdıracağı düşüncesi, ikinci neden, cenaze törenlerinin sadece iki mevsimde yapılıyor olmasıydı. Bu mevsimler ilk ve sonbahardı. Bu tarihler kabilelerin mevsimsel göç dönemleriydi. Bir başka neden de ölülerin konulacağı kurgan denilen yerlerin yapımlarının uzun vakit almasıdır.

Tutankamon'un meşhur maskesi

Hun ve İskit hükümdarlarına ait olduğu tahmin edilen Altay Kurganlarında bulunan mumyalarda, Eski Mısır'daki gibi son derece ince bir tahnit görmemekteyiz. Ancak bölgenin soğukluğu, hatta buzlarla kaplı olması, Kurganlardaki birçok şeyin sağlıklı olarak günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Osmanlı dönemine gelindiğinde, İslamiyet'e göre ölünün en kısa sürede toprağa verilmesi düşüncesine rağmen aşağıda sayılan nedenlerden dolayı bazı Osmanlı padişahlarının gömülmeleri geciktirilmiştir.

Bunlar, savaş sırasında ölen sultanların vasiyetleri gereği yurda geri getirilmesi, sultanın ölümü nedeniyle tahta çıkacak şehzadenin tahta geçmesi için beklenmesi ve savaş sırasında sultanın ölüm haberinin duyulması durumunda askerlerde oluşacak moral bozukluğu veya isyan çıkması ihtimalidir.

Ünlü tarihçi Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 1975 yılında Türk Tarih Kurumu'nun çıkarttığı *Belleten* dergisinin 155. sayısında bazı Osmanlı padişah ve devlet adamlarına mumyalama işlemi uygulandığını belirtmiştir. Bu kaynağa göre mumyalama işlemi yapılan Osmanlı padişahları; Osman Gazi, Murat Hüdavendigâr, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, İkinci Murad, Emir Süleyman Çelebi, Musa Çelebi, Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan Süleyman'dır.

Osmanlı tahnit yöntemleri, eski Mısır geleneklerinde olduğu gibi cenazenin binlerce yıl bozulmadan kalmasına yönelik değildir. Cenazenin sefer dönüşü ya da vefat ettiği yerden defin mekanına kadar götürülmesine yetecek kadar bozulmadan durabilmesi esastır. Bu nedenle Mısır'da olduğu gibi tam bir mumyalama işlemi uygulanmamıştır. Yani beyin vb. kafatası yumuşak dokuları tek tek boşaltılmamakta, kokuşmayı kısmî engelleyici mayiler kullanılmaktaydı. Vücut açılıp kalp dâhil iç organlar çıkarılmakta ve gül suyu, kafur, sarı sabır, mür, sirke, tuz, civa, şap, katran ve bal gibi koruyucu, kurutucu ve mikrop öldürücü maddelerle vücudun bozulması kontrol altına alınmaya çalışılmaktaydı.

Bu maddeler içinde balın ayrı bir yeri vardı. Kendisine has bir yapısı olması ve kapladığı yerle havanın temasını kesmesi sebebiyle bazı organ ve vücut parçası nakillerinde baldan istifade edilirdi. Bir suçlu, dünyanın herhangi bir yerinde yakalanıp öldürüldüğünde katledildiğinin delili olarak başı başkente getirilip ispat-ı vücut yapılırdı. Suçluya ait başın bozulmadan aylarca seyahati bal ile sağlanır, taşınan

*Sarıca Paşa Cami avlusunda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın başına ait kabir

uzuv tamamen bala bulanarak taşınırdı. II. Viyana bozgunu neticesinde Belgrad'a çekilen Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın infazı burada gerçekleştikten sonra başı bala bulanarak Edirne'de bulunan Padişah IV. Mehmed'e arz edilmiş ardından Edirne Sarıcapaşa Camii avlusuna defnedilmiştir. Bugün Merzifonlu'nun başına ait kabri burada medfundur.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

Osmanlı padişahlarının tahnit hadiselerinin en çarpıcısı şüphesiz Kanuni Sultan Süleyman ile ilgili olanıdır. Padişah 72 yaşına gelmiş ve o günlerde Osmanlı'yı rahatsız etmeye devam eden Almanya-Avusturya ittifakının başında bulunan Ferdinand üzerine sefere çıkmayı planlamaktadır. Saray doktorları böyle bir seferin padişah için çok ağır geleceğini, belki seferden sağ dönemeyeceğini bildirirler. Sultan Süleyman kararlıdır. Ama o kadar bitkindir ki, saraydan çıkarken bindiği ata bile Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa yardımıyla çıkabilecektir. Üç ay süren araba yolculuğu sonrasında Zigetvar'a gelecekler ve kuşatma başlayacaktır. Padişah çadırındadır. Kuşatmanın ikinci ayında iyice ağırlaşan sultan 7 Eylül'ü 8 Eylül'e bağlayan gece saat 01:30 sıralarında vefat eder. İki doktor aceleyle Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın huzuruna gelerek padişahın

Zigetvar Kalesi

II. Selim, babası Sultan Süleyman'ın cenazesi başında dua ederken

vefatını bildirirler. Durum son derece kritiktir. Zigetvar Kalesi'nin dış surları düşmüş ama iç kale direnmeye devam etmektedir.

Padişahın ölüm haberini duyurmak askerin bir anda kuşatmadan vazgeçmesi anlamına gelmektedir. İç kale alınana kadar vefat haberinin saklanmasına karar verilir. Ayrıca Zigetvar-İstanbul arası atlı araba yolculuğuyla en az üç ay sürmektedir. Bu süre zarfında cenazenin korunması icap etmektedir. Sadrazam Sokullu, doktorlara cenazenin tahnit edilmesi emrini verir. Doktorlar Osmanlı usulü dediğimiz tahnit yöntemini uygularlar. Sultanın vücudu açılarak kalbi ile birlikte iç organları çıkarılacak ve vücudu; dönemin tarihçilerinin ifadelerine göre türlü ilaçlar, misk, amber ve tuzla tahnite tâbi tutulmuş, tahtının altına geçici olarak defnedilmiştir. Tarihsel döneme veya bölgeye göre mumyalama tekniklerinde farklılıklar bulunmaktadır. Fakat kullanılan maddelerin ortak özelliği kokuşmayı önleyici ve mikroplardan arındırıcı oluşlarıdır. Sultan Süleyman'ın cenazesi Zigetvar'dan Belgrad'a getirilecek, oradan da İstanbul'a taşınacaktır. Kendi yaptırdığı Süleymaniye Camii'nin kıble duvarındaki merkadine defnedildiğinde vefatının üzerinden nerede ise 3,5 ay geçmiştir.

Selçuklu kümbeti

Eski Mısır'daki mumyalama işlemi basamaklarına ait bilgilere detaylı olarak ulaşılabilse de, Osmanlı döneminde yapılan tahnit

uygulaması bilgilerine tam olarak ulaşılamamaktadır. Mısır'da neredeyse herkese mumyalama yapılma âdeti varken Osmanlı'da sadece önemli devlet adamları veya önde gelen az sayıda insana yapılmış olması kısacası çok az örnek oluşu, bunun nedenlerinden biridir. Diğer bir sebep ise cesetlerin Osmanlı'da toprakla temas ederek defnedilmesi, Mısır'da ise özel yapılar içinde tutulmasıdır. (Piramitler ve yeraltı mezar odalarına ait lahitler).

Osmanlı padişahlarının defin geleneklerinde karşımıza iki usul çıkmaktadır. Bunlardan ilki eski Orta Asya tarzı diyebileceğimiz kriptalı mezar geleneğidir. Orta Asya kümbet mimarisinin bir uzantısı olan bu durum, Anadolu'da I. Dönem Anadolu Beylikleri ile Anadolu Selçuklu kümbetlerinde uygulanmıştır. Bu defin mimarisinde kümbetin altında, toprak altında olacak şekilde bir mezar odası bulunmakta olup cenaze yıkanmış, kefenlenmiş ve bir tabuta konulmuş olarak buraya konulmaktadır.

Konya'daki Alaaddin Camii Kümbeti'nde, Sahipata, Emir Karatay ve Bedreddin Muhlis gibi nice sultan ve vezir bu şekilde defnedilmişlerdir. Osmanlı'da da erken dönemde definler böyle yapılmıştır. Mesela, Bursa Yeşil Türbe'de medfun bulunan Çelebi Mehmed, türbesinin altındaki bir mezar odasında, iki dayesi, üç kızı ve iki oğlu ile tabutlarında bu şekilde defnedilmişlerdir. Fatih Sultan Mehmed'in de defni bu şekilde yapılmıştır. Yani bugün İstanbul Fatih'teki türbesinin altında bir kabir odası olup, cenazesi taş bir

Zigetvar'da Sultan Süleyman'ın vefat yerini temsilen yapılan anıt ve sembolik kabir

Sultan II. Murad Türbesi

lahit içinde yatmaktadır. Bu tarz defin geleneği bugün Mısır'da hâlâ devam etmektedir. Müslümanların mezarlıklarda cenaze evleri olup, cenazeler bu evlere ait bodrum katlarına uzatılmakta ve üzeri kapatılmaktadır.

Osmanlı'daki ikinci defin geleneği ise bugün Müslümanların yaygın olarak uyguladıkları kabirlere kefeniyle uzatılan cenazenin üzerine duvar ya da tahta ile perdeleme yöntemidir. Mesela Sultan II. Murad eski usul defni istememiş, normal halktan biri gibi kabre konulmayı vasiyet etmiştir. Hatta bu vasiyetinde kabrinin üzerinde bir sanduka da talep etmemiş, türbe yapılırsa bile üzerinin açık bırakılarak "Allah'ın rahmetinden mahrum olmamak" için yağmurun üzerine yağmasını ve toprağını ıslatmasını arzuladığını bildirmiştir.

Mao Zedong

Ankara Etnografya Müzesi'nde yıllarca Atatürk'ün cenazesinin bulunduğu mekân

Şimdi konu başlığımıza dönersek; elimizdeki kaynaklardan yaptığımız inceleme sonucunda Osmanlı'daki tahnit işlemiyle Eski Mısır'daki mumyalama işlemi arasındaki farklar şöyledir: Osmanlı'daki tahnit işlemi, cesedin ilaçlanarak yukarıda açıkladığımız sebeplerden dolayı bir süre korunması amacıyla yapılmıştır. Eski Mısır'da cesetten çıkarılan organlar çömlek ya da vazolara konularak mumya ile beraber muhafaza edilirken, Osmanlı'da organların gömülmesi; Eski Mısır'da cesede uzun süreli bir kurutma işlemi uygulanıyor olması, yine Eski Mısır'da mumyalama işleminde "ketenleme" basamağının olması; cesedin Eski Mısır'daki gibi toprak üstünde özel bir lahitte tutulması yerine Osmanlı'da gömülmüş olması olası farklar olarak sıralanabilir.

Sonraki dönemlerde Osmanlı'da tahnit uygulamasının görülmeme nedenleri; ilerleyen dönemlerde sultanların seferlere çıkmaması böylece uzak bir yerde ölme olasılığının azalması ve uygulamanın İslam inancına uygun olmamasından kaynaklanmış olabilir.

Günümüzde tıp fakültelerinde eğitim amacıyla kullanılan cesetlerin korunması amacıyla tahnit işlemi uygulanır. Burada kullanılan malzemeler; formaldehit, gliserin ve fenoldür. Bu maddeler sayesinde cesette mikroplar üremez ve kokuşmadan kullanılabilir sertlikte muhafaza edilebilir. Ayrıca tahnit işlemi uzun zaman alacak cenaze nakillerinde de uygulanabilmektedir.

Lenin

Türkiye'de son dönemde vücuduna geçici tahnit uygulanmış olan önemli kişiler Atatürk ve Turgut Özal'dır. Atatürk'ün vücudu tahnit edilerek 11 gün sonra Ankara Etnografya Müzesi'ndeki katafalkına konulmuştur.

Vefatından 15 sene sonra inşaatı tamamlanabilen Anıtkabir'e, 10 Kasım 1953 tarihinde defnedilmiştir. Mumyalama işlemine bizzat Afet İnan refakat etmiştir. 1953'te Etnografya Müzesi'nden taşınma öncesinde mumyasının açılmasına da refakat eden İnan, yüzü açıldığında cenazenin sağlam olduğunu, sadece bir kirpiğinin yanağına düştüğünü anlatmaktadır. Bazı kaynaklar ise mumyasının bozulmuş olarak müşahade edildiğini söylemektedirler. O dönemin liderlerinden Lenin, Ho Çhi Minh, Mao Zedong vb. bir takım liderlerde mumyalanarak cenazeleri koruma altına alınmıştır. Hatta Mao'nun vefat ettiği 1976 yılında Çinliler, Mao'nun cenazesini nasıl tahnit edecekleri konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. O günlerde Rusya ile araları iyi olmadığı için Lenin'in ve Vietnam'ın meşhur lideri Ho Çhi Minh'in cenazesini başarı ile mumyalayan Ruslardan yardım da alamayacaklardır. Nihayetinde formaldehit kullanılarak tahniti gerçekleştirilecektir.

Ho Çhe Ming

Turgut Özal da, cenazesi kısa süreliğine tahnit edilen liderlerdendir. Vefat ettiğinde, birçok dünya lideri gibi, cenaze töreni uzun süreceğinden, sıcak günlerde bir bozulma söz konusu olmasın diye kısmî tahnite tâbi tutulmuştur. O günlerde Gata'da vazife yapan Prof. Dr. Mustafa Sarsılmaz'ın ifadelerine göre, cenazenin katafalka konulması ve tören nedeniyle bir hafta on günlük bir süre korunması gerekeceğinden tahniti istenmiştir.

Turgut Özal

Günümüzün tahnit yöntemlerinden biri de cenazenin kan damarlarına formaldehit şırınga etmek ve cenazeyi bu maddeden oluşan bir solüsyona yatırmaktan geçmektedir. Ancak Özal'ın akrabaları bunu kabul etmeyecekler bunun üzerine sadece göğüs, karın ve eklem boşluklarına ayrıca burnundan sonda ile midesine bu madde yayılmıştır. Sayın Sarsılmaz'ın ifadelerinde en çok dikkat çeken şey, Özal'ın beynine herhangi bir maddenin verilmediğidir. Hâlbuki bir cenazenin en kolay bozulacak yerlerinden birisi şüphesiz beynidir. 1993 yılının Nisan ayında gerçekleştirilen bu kısmî tahnitin cenazeyi koruma olasılığı sadece on gün kadar iken, eğer damarlarına verilse idi bir yıla kadar uzayabilirdi. Ancak 2013 yılındaki kabir açma ve kontrol döneminde cenazenin büyük bir kısmının hiç bozulmadan durduğu görülmüş ve oğlu Ahmet Özal tarafından da bu durum ifade edilmiştir. Burada en şaşırtıcı olan şey Prof. Dr. Mustafa Sarsılmaz Bey'in bizzat uyguladığı ve kendi ifadeleriyle ancak on gün kadar koruyabilir dediği uygulamadan tam 20 sene sonra cenazenin beyni dâhil bozulmadan çıkmasıdır.

KAYNAKÇA

1. BÖLÜM

Estin C., Laporte H., *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çeviri Editörü: Eran M., İstanbul: Tübitak Yayınları, 2003.

Hall JE., *Textbook of Medical Physiology*, Twelfth Edition, Saunders Elsevier, 2011.

Swiontkowski MF., *Ortopedi El Kitabı*, Çeviri Editörü: Leblebicioğlu G., Ankara: Güneş Kitabevi, 2003, 331-32.

Widmaier EP., Raff H., Strang KT., Çeviri Editörü: Demirgören S., *Vander İnsan Fizyolojisi*, İzmir Güven Kitabevi, 2010.

http://taylaninternet.blogcu.com/tendon-nedir/3239162 [Erişim tarihi: 17.09.2013].

http://tr.wikipedia.org/wiki/Javier_Sotomayor [Erişim tarihi: 17.09.2013].

2. BÖLÜM

Aufderheide AC., *The Scientific Study of Mummies*, University of Minnesota, Duluth, Cambridge University Press, 2003.

Hatemi H, Kazancıgil A., *Tıp Tarihi Araştırmaları:11*; Okumuş N., *Bilinmeyen Bir Mumya Risalesi*, İstanbul: Yüce Reklam Yayım Dağıtım AŞ., 2003, 113-123.

Massart D, Sohawon S, Noordally O., "Cadavers and Mummies as Therapeutic Means", *Société d'Histoire de Seneffe*, Manage, 2010, 31: 63-66.

Tradesman and Amateur, *The Encyclopedia of Practical Receipts in All The Useful and Domestic Arts: Book of Reference*, Printed by C. Adlard, Bartholomew Close, London, 1841.

http://io9.com/5917027/powdered-mummy-gladiator-blood-and-other-historical-medicines-made-from-human-corpses [Erişim tarihi: 23.08.2013].

http://www.wisegeek.com/what-is-mummy-powder.htm [Erişim tarihi: 23.08.2013].

http://books.google.com.tr/books?id=h5re2p5n6vQC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false) [Erişim tarihi:17.09.2013].

The Dublin Journal of Medical and Chemical Science, vol V, 1834 (http://www.archive.org/stream/dublinjournalme73unkngoog/dublinjournalme73unkngoog_djvu.txt) [Erişim tarihi:23.08.2013].

http://en.wikipedia.org/wiki/Turpentine [Erişim tarihi: 26.08.2013].

http://tr.wikipedia.org/wiki/Terpen [Erişim tarihi: 26.08.2013].

http://en.wikipedia.org/wiki/Myrrh [Erişim tarihi: 26.08.2013].

http://en.wikipedia.org/wiki/Heptadecanoic_acid [Erişim tarihi: 26.08.2013].

3. BÖLÜM

Hall JE., *Textbook of Medical Physiology*, Twelfth Edition, Saunders Elsevier, 2011.

İliçin G., *İç Hastalıkları*, Güneş Kitabevi, 2003, 2478-96.

Widmaier EP., Raff H., Strang KT., Çeviri Editörü: Demirgören S., *Vander İnsan Fizyolojisi*, İzmir Güven Kitabevi, 2010.

4. BÖLÜM

Büyüköztürk K., *İç Hastalıkları*, Nobel Tıp Kitabevleri, 2007, 828-829.

Dökmeci İ., Dökmeci AH., *Toksikoloji, Zehirlenmelerde Tanı ve Tedavi*, 4. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, 2005, 213, 449-454, 599, 543.

İliçin G., Biberoğlu K, Süleymanlar G., Ünal S., *İç Hastalıkları*, Güneş Kitabevi, 2003, 927-946, 1619-1623, 1748-49.

Kayaalp SO., *Rasyonel Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji*, 3. cilt, 4. baskı, Ankara: Feryal Matbaacılık, 1989.

Kayaalp SO., *Rasyonel Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji*, 11. baskı, Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık , 2005.

POISINDEX® System: Klasco RK (Ed): DRUGDEX® System. Thomson Micromedex, Greenwood Village, Colorado (Vol. 159 expires 3/2014).

Sayek İ., *Temel Cerrahi*, 3. baskı, Güneş Kitabevi, 2004, 1134.

Schep LJ., Slaughter RJ., Vale JA., Whetley P., "Was the Death of Alexander the Great Due to Poisoning? Was it Veratrum Album?", *Clinical Toxicology*, 52, 72–77, 2014.

Willke Topçu A., Söyletir G., Doğanay M., *Enfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi*, Nobel Tıp Kitabevleri, 3. baskı, 2008, 909-921, 1737-1738.

http://www.nzherald.co.nz/nz/news/article.cfm?c_id=1&objectid=11184474 [Erişim tarihi: 23.1.2014].

http://en.wikipedia.org/wiki/Veratrum_album [Erişim tarihi: 23.1.2014].

http://www.homeoint.org/seror/cowperthwaite/verat.htm [Erişim tarihi: 26.1.2014].

http://en.wikipedia.org/wiki/Carotid_artery_dissection [Erişim tarihi: 26.1.2014].

http://tr.wikipedia.org/wiki/III._Aleksandros [Erişim tarihi: 26.1.2014].

http://www.aciltıp.com/arsenik-zehirlenmesi [Erişim tarihi: 28.01.2014].

5. BÖLÜM

Hall JE., *Textbook of Medical Physiology*, Twelfth Edition, Saunders Elsevier, 2011.

Kanski JJ., Çeviri Editörü: Orağlı KM., *Klinik Oftalmoloji*, 4. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, 2001, 146.

6. BÖLÜM

Bergeron JW., "The Crucifixion of Jesus: Review of Hypothesized Mechanisms of Death and Implication of Shock and Trauma-Induced Coagulopathy", *J Forensic Leg Med*, 2012, 19(3): 113-6.

Bilgehan H., *Klinik Mikrobiyoloji*, 9. baskı, İzmir: Fakülteler Kitabevi, 1995, 532-534.

Hall JE., *Textbook of Medical Physiology*, Twelfth Edition, Saunders Elsevier, 2011.

Serter D., *Mikrobiyoloji ve Enfeksiyon Hastalıkları*, 3. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri 1997, 121-123.

Widmaier EP., Raff H., Strang KT., Çeviri Editörü: Demirgören S., *Vander İnsan Fizyolojisi*, İzmir Güven Kitabevi, 2010.

Willke Topçu A., Söyletir G., Doğanay M., *Enfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi*, 3. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, 2008, 1470-1476.

7. BÖLÜM

Hall JE., *Textbook of Medical Physiology*, Twelfth Edition, Saunders Elsevier, 2011.

Widmaier EP., Raff H., Strang KT., Çeviri Editörü: Demirgören S., *Vander İnsan Fizyolojisi*, İzmir Güven Kitabevi, 2010.

8. BÖLÜM

Hall JE., *Textbook of Medical Physiology*, Twelfth Edition, Saunders Elsevier, 2011.

Widmaier EP., Raff H., Strang KT., Çeviri Editörü: Demirgören S., *Vander İnsan Fizyolojisi*, İzmir Güven Kitabevi, 2010.

9. BÖLÜM

Serter D., *Mikrobiyoloji ve Enfeksiyon Hastalıkları*, 3. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, 1997, 290-91.

Willke Topçu A., Söyletir G., Doğanay M., *Enfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi*, 3. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, 2008, 1642-48.

http://www.seyahatsagligi.gov.tr/hastaliklar/smallpox.aspx [Erişim tarihi: 21.08.2013].

http://en.wikipedia.org/wiki/Smallpox [Erişim tarihi: 21.08.2013].

www.bt.cdc.gov/agent/smallpox/training/overview [Erişim tarihi: 17.09.2013].

http://www.who.int/topics/smallpox/en/ [Erişim tarihi: 17.09.2013].

10. BÖLÜM

Erol Ç., *İç Hastalıkları*, MN Medical ve Nobel Tıp Kitabevleri, Ankara, 2008, 159-164, 3927-3934.

İliçin G., *İç Hastalıkları*, Güneş Kitabevi, 2003, 2279-2331, 2817-2823.

Philippe G., Angenot L., "Recent Developments in the Field of Arrow and Dart Poisons", *Journal of Ethnopharmacology*, 2005: 100, 85–91.

Kayaalp SO., *Rasyonel Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji*, Pelikan Yayıncılık, 12. Baskı, 2009.

Vural N., *Toksikoloji*, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, no: 73, 2005.

Widmaier EP., Raff H., Strang KT., Çeviri Editörü: Demirgören S. Vander, *İnsan Fizyolojisi*, İzmir Güven Kitabevi, 2010, 628-630.

POISINDEX® System: Klasco RK (Ed): DRUGDEX® System. Thomson Micromedex, Greenwood Village, Colorado (Vol. 157 expires 12/2013).

http://www.ttb.org.tr/STED/sted0903/siyanur.pdf [Erişim: 4.9.2013].

11. BÖLÜM

Afyoncu, E., *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınları, 2012, 173.

Atalar, M., "Osmanlı Padişahları", *Ankara Ünversitesi İlâhiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Ankara, 1981, Cilt XXIV, 425-460.

Bilgehan H., *Klinik Mikrobiyoloji*, 9. basım, İzmir: Fakülteler Kitabevi 1995, 232-35.

Chew, SL., Leslie, D., *Klinik Endokrinoloji ve Diyabet*, Çeviri Editörü: Çömlekçi A., İzmir: Güven Kitabevi, 2009, 56-82.

Goldstein BJ., Müller-Wieland D., *Tip2 Diyabet*, Yayın Editörü: Dursun AN, Çeviri Editörü: Akman AC., İstanbul: AND Danışmanlık, Eğitim, Yayıncılık ve Organizasyon Ltd., 2004, 399.

İmamoğlu Ş., *Diabetes Mellitus, Multidisipliner Yaklaşımla Tanı, Tedavi ve İzlem*, 2. baskı, İstanbul: Deomed Medikal Yayıncılık, 2009, 514-530.

McDermott MT., *Endokrin Sırları*, Çeviri Editörü: Şirinoğlu I., Nobel Tıp Kitabevleri, 2004, 60-65.

Serter D., *Mikrobiyoloji ve Enfeksiyon Hastalıkları*, 3. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, 1997, 103.

Şehsuvaroğlu BN., "Osmanlı Padişahlarının Akıbetleri ve Ölüm Sebepleri Hakkında Tıp Tarihi Bakımından İnceleme", *5. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, 392-410.

Tüzün Y., Gürer MA., Serdaroğlu S., Oğuz O., Aksungur VL., *Dermatoloji*, 3. baskı, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2008, 1764-75.

Unat EK., *Tıp Parazitolojisi*, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 1982.

Willke Topçu A., Söyletir G., Doğanay M., *Enfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi*, 3. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, 2008, 877-897, 957-970, 1270-1274, 2069.

Yenidünya MO., Bayrak R., Yenidünya S., "Sırt Bölgesi Bazal Hücreli Karsinomları", *Türkiye Ekopatoloji Dergisi*, 2004, 10 (3-4): 127-132.

http://www.medimagazin.com.tr/authors/aysegul-demirhan-erdemir/tr-unlu-tip-tarihcisi-ve-tip-etikcisi-prof-dr-bedi-n-sehsuvaroglunun-deontoloji-vr-tip-etigi-uzerine-gorusleri-72-25-161.html [Erişim tarihi: 15.08.2013].

12. BÖLÜM

Büyüköztürk K., *İç Hastalıkları*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2007, 307-310.

Choi HK., Curhan G., Soft Drinks, "Fructose Consumption, and the Risk of Gout in Men: Prospective Cohort Study", *British Medical Journal*, 2008, 336, 309-312.

Choi HK., "A prescription for lifestyle change in patients with hyperuricemia and gout", *Curr Opin Rheumatol*, 2010, 22 (2): 165–72.

İliçin G., *İç Hastalıkları*, Güneş Kitabevi, 2003, 2817-2823.

Kumar, V., Cotran, RS., Robins, SL., *Robins Temel Patoloji*, Çeviri Editörü: Çevikbaş U., Robins, Nobel Tıp Kitabevleri, 2003, 774-777.

Tausche AK., Jansen TL., Schröder HE., Bornstein SR., Aringer M., Müller-Ladner U., "Gout—current diagnosis and treatment", *Dtsch Arztebl Int*., 2009, 106 (34–35): 549–55.

Schlesinger N., "Diagnosing and treating gout: a review to aid primary care physicians", *Postgrad Med*, 2010,122 (2):157–61.

"Rich Man's Disease – definition of Rich Man's Disease in the Medical dictionary". *Free Online Medical Dictionary, Thesaurus and Encyclopedia*. [Erişim tarihi: 21.08.2013].

13. BÖLÜM

Chattopadhyaya I., Shettyb HGM., Routledgec PA., Jefferyd J., "Colchicine Induced Rhabdomyolysis", *Postgrad Med J.*, 2001, 77:191-192.

Demircioğlu F., Kazancı E., Edoğan H., Bekdaş M., Göksügür S., "Çocuk Hastada Kolşisin Zehirlenmesine Bağlı Rabdomiyoliz", *Türk Pediatri Arşivi*, 2013; 48:74-5.

Finkelstein Y., Aks SE., Hutson JR., Juurlink DN., Nguyen P., Dubnov-Raz G., Pollak U., Koren G., Bentur Y., *Colchicine Poisoning: the Dark Side of an Ancient Drug*, Clin Toxicol (Phila), 2010 Jun; 48(5):407-14.

İliçin G., *İç Hastalıkları*, Ankara: Güneş Kitabevi, 2003, 638-658, 698-703, 788-803, 866-884.

Kayhan Z., *Klinik Anestezi*, 2. baskı, Logos Yayıncılık, 1997, 759-762.

Topçu AW., Söyletir G., Doğanay M., *Enfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi*, 3. baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, 2008, 788-828.

Sripotong S., Wangkaew S., Kasitanon N., Louthreno W., "Colchicine Myotoxicity: Acase Report", *Chiang Mai Med Bull*, 2004;47(2):87-92.

POISINDEX® System: Klasco RK (Ed): DRUGDEX® System. Thomson Micromedex, Greenwood Village, Colorado (Vol. 157 expires 12/2013).

www.akcigerim.com [Erişim tarihi:15.09.2013].

http://gundem.milliyet.com.tr/guz-cigdeminin-zehiri-kalbin-devasi-kolsisin/gundem/gundemyazardetay/10.12.2012/1639464/default.htm [Erişim tarihi:15.09.2013].

14. BÖLÜM

Hall JE., *Textbook of Medical Physiology,* Twelfth Edition, Saunders Elsevier, 2011, 527-531.

McArdle WD., Katch FI., Katch VL., *Exercise Physiology*, Sixth Edition, Lippincott Williams and Wilkins, 2007, 617-635.

Wilmore JH., Costill DL., *Physiology of Sport and Exercise*, Human Kinetics, 1999, 343-357.

15. BÖLÜM

Hall JE., *Textbook of Medical Physiology,* Twelfth Edition, Saunders Elsevier, 2011, 285- 286.

16. BÖLÜM

Bertan M., Güler Ç., *Halk Sağlığı Temel Bilgiler*, Ankara: Güneş Kitabevi, 1997, 235-241.

Dirican R., Bilgel N., *Halk Sağlığı Toplum Hekimliği*, 2. basım, Uludağ Basımevi, 1993, 117-131.

17. BÖLÜM

Atilla AN, Öztüre N., Vourla, *Urla'da Zamana Tanıklık*, 2. basım, İstanbul: Öztüre Holding Kültür Yayınları / Kent Rehberi Dizisi, 2003.

http://www.urla.gov.tr/default_B0.aspx?id=60 [Erişim tarihi: 16.09.2013].

18. BÖLÜM

Kanski JJ, çev. Orağlı KM, *Klinik Oftalmoloji*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2001, 59-66, 660-662.

Tamçelik N., *Oküler Enfeksiyon Hastalıkları*, Türk Oftalmoloji Derneği Eğitim Yayınları, 2008, 171-176.

Taşkıran C., *Ana Ben Ölmedim Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*, 4. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul, 2011, 175-185, 214-221.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Trahom [Erişim: 22.02.2014].

http://tr.wikipedia.org/wiki/Konjonktivit [Erişim: 22.02.2014].

19. BÖLÜM

http://www.ancientegypt.co.uk [Erişim tarihi: 11.09.2013].

http://www.acikbilim.com/2012/05/dosyalar/eski-misirin-olumsuz-vucutlar-yaratma-sanati-mumyalama.html [Erişim tarihi: 11.09.2013].

http://egitimedair.net/index.php/sosyal-bilimler/1518-tarihte-mumyalama [Erişim tarihi: 11.09.2013].

http://www.zenartrend.com/yazarlar/aytekin-gezici-2/mumyalanmis-padisahlar-tarihi [Erişim tarihi: 11.09.2013].

Afyoncu E., *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınları, 2012, 190-192.

Erer S, Atıcı E., "Türk Tıp Tarihinde Mumyalama ve Bazı Orijinal Sonuçlar", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 2004, 213:37-43.

Öztürk M., "Mumyalı Sultanlar", *Aksiyon*, sayı: 278, 2000.

Uzunçarşılı İ. H., "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975, 155:473-481.

Ünver A.S., *Tıp Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul, 1943, 27-28.

TARİH TIBBI KONUŞTURDU

SUİKASTLAR, SIR ÖLÜMLER, ESRARENGİZ OLAYLAR

Tarihi herkese sevdiren adam Talha Uğurluel, şimdi de Tarih Tıbbı Konuşturdu kitabıyla tıp doktoru Muammer Kayatekin'le birlikte cevabı yüzyıllardır merak edilen birçok sorunun peşine bir dedektif titizliğiyle düşüyor. Kitap, sadece tarihî şahsiyetlerin ölüm sebeplerini değil aynı zamanda tarih bilimi ile izah edemediğimiz, devreye ancak tıp bilimini sokarak çözüm yolları arayabileceğimiz başka birçok konuyu da açıklığa kavuşturuyor:

- **Mısır Piramitleri** insan gücüyle mi inşa edildi?
- Dünyaya boyun eğdiren **Büyük İskender**'in ani ölümünün altında yatan gerçekler nelerdi?
- Tarih boyunca ne tür işkence yöntemleri uygulandı?
- Kişi onurlandırılarak nasıl öldürülür?
- İnsanlar savaş meydanlarında neden **"su"** diye inlerdi?
- **Fatih Sultan Mehmed**'in ölümünün yıllardır çözülemeyen sırrı nedir?
- **Yavuz Sultan Selim**'in ölüm sebebi nedir?
- **Hürrem Sultan** hangi hastalıktan öldü?
- **Yemen**'e gidenler çoğunlukla neden geri dönemezlerdi?
- İngilizler **Mısır**'daki esir askerlerimizi kör etmişler miydi?
- **Turgut Özal**'ın cenazesine nasıl bir tahnit yöntemi uygulandı?

Tarihin bir silsile hâlinde sıraladığı bu sorular, ilk defa tıp biliminin de yardımıyla cevaplarına kavuşuyor. Antik Roma'dan Mısır'a; Osmanlı İmparatorluğu'nun en muhteşem günlerinden I. Dünya Savaşı'na ve günümüze kadar birçok suikastın, sırlı ölümün ve esrarengiz olayın ardındaki sır perdesi ilk defa aralanıyor. Hiçbir yerde göremeyeceğiniz birçok resim ve renkli tasarım, yine mukayeseli anlatım eşliğinde mükemmel bir tarihî şölen...

ISBN: 978-605-08-1420-4
9 786050 816204
₺22,50

Tamamı Renkli Resimli

timas.com.tr